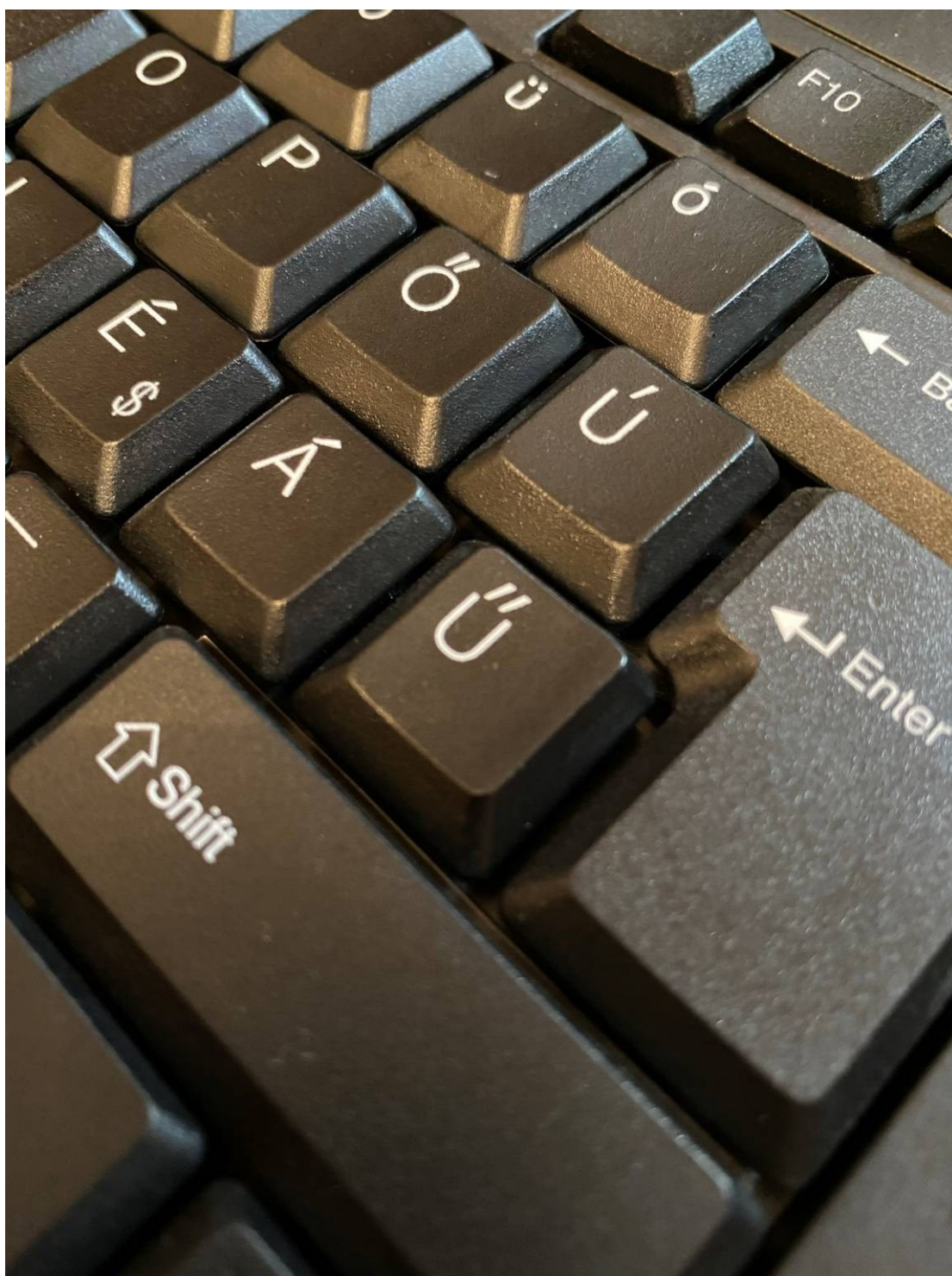

Halmos Antal

Gondolkodom, tehát írom

I. kötet

Halmos Antal

Gondolkodom, tehát írom

I. kötet

Budapest, 2020

**Jelen könyvet, illetve annak részeit a szerző előzetes írásos engedélye nélkül
tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni, bármilyen formában,
vagy eszközzel – elektronikus, vagy más módon közölni!**

**Szerkesztette és a borítót készítette:
Lónyai Péter**

(A szép munka elismerése)

Előszó?

Tulajdonképpen felesleges. Annyit elárulok, hogy az első szakasz **rávilágít**: elegendem van a „komoly” témákból, az össznépi butaságokból. Szabadabb vizekre evezek, a gondolataimból, nyolc évtized alatt megérlelődött igazságokból, meglátásokból lapátolok, mint evezős a haragos vizeken. Evező be, evező ki, a habokat lecsurgatom...

Sokat lopok előző írásaimból. Baj? Nekem nem. Önök pedig, ha olvasták is, rég elfeledték már őket. Frissítés a tudás anyja...

Jöjjön tehát, aminek jönnie kell!

1.

Ülök és beszélgetek magammal. Le van tojva ez a *hülye világ*, ahol még veled egy vágányon közlekedők is annyira udvariatlanok tudnak lenni, hogy csak leszarásra lennének érdekesek, ha nem lenne a művelet annyira nehézkes, amennyire az. Mert a beleimen végzett műtétek egyike után a sok kitöltött, aláírt, lepecsételt, amúgy a laikus beteg számára érthetetlen papírtömeg tetejére odabiggyesztették az egyetlen napnál is világosabb papiruszt. Nem halálos ítéletet, csak intelmet: ember, ha még annak érzed magad, tudd, akármeddig is élsz még, örök küzdelmet fogsz vívni a beleiddel. Nem ezt a szót méltóztattak használni, másként írták körül a féléletre ítéltetésemet: hátralévő életében már nem fogja tudni kezelni a székletét. Inkontinencia – vagy hogy is hívják erre adaptálva (megvan: székletinkontinencia) – szaga volt a papírnak, dühödten miszlikre tépdستم. Pedig milyen jó lenne most mellékletnek! Annyira kiváló, rendes, emberséges sebész műtött, hogy ha most felhívnám, biztos küldene példányt belőle, de éppen ezért nem zavarhatom ilyen piszlicsáré dologgal. Már az első széklet rendellenes volt, **ellentétes előjellel**, nem túl könnyed szabadulás, kúppal kellett kibányásznom magamból, már beöntéssel fenyegettek, pedig biztos voltam magamban: ez velem nem történhet meg, majd visszaállítom magam a régi rendre, amit Édesanyámnak köszönhetek. Sűrűn szülte gyermekeit, 32 éves korában a hatodikat, sorba ültetett egyszerre kettőt. Amikor az öcsém 16 hónapra rám született, volt, hogy hárman is trónoltunk, és addig nem szabadott elhagyni a bilisort, amíg nem gőzölgött bennük a napi adag. Most egy pillanatra elgondolkodtam: Édesanyám 25 éves volt, amikor megszülettem, emlékezett, hogy éjjel fél háromkor. Harmadik voltam, siettek a szüleim, vagy az akkoriban alkalmazható módszerekhez nem fülött a foguk. Nahát! Mindegy, megcsináltak, és vagyok.

Az udvariatlanság kapitális, megszokhatnám, mert rokonoknak, barátoknak megjelenés előtt szét szoktam küldeni az írásaim, és, **ritka**, mint a fehér holló, **aki megköszöni, értékeli**. Eddig még elmegy, mert vagyok olyan marha, hogy az új írásom újra csak elküldöm olyanoknak, akik le se szartak az előzőnél, nehogy véletlenül valaki megsértődjön az udvariatlanok közül. A nagy baj akkor történt, amikor a Téziseket elküldtem három tudós egyetemi oktatónak, akik érintve voltak benne, és még csak nem is reagáltak rá, illő köszönés helyett. Azt mondhatja, kedves olvasó, hogy szemétkosárba valók az írásaid, írói elismerést váró valaki, de hát nem így szól a nóta, vannak – érdekes módon nem rokonok –, akik szuperlatívuszokban értékelik őket, vannak, akik „nem tudtam letenni” kategóriába sorolják. Akkor most mi van? Vagy lusták olvasni, vagy meg sem értik, vagy nem tudják kifejezni, ha nem mindenben értenek egyet velem... Erről ennyit.

Meghalt *Bogdán László*, Cserdi község polgármestere. Öngyilkos lett, állapítják meg, ami nehezen hihető erről a borotvaéles eszű, a világot, azon belül nyomorult országunkat, és azon belül a cigányság helyzetét, értékeit, problémáit világosan látó, energikus, szókimondó, bátor, és a megoldások lehetőségét sajátosan feltáró, gyógymódokat indító-ápoló-erősítő emberről. Barátokká fogadtuk egymást, rövid volt az együttműködés jellegű kapcsolatunk, magyarázom így, magyarázom úgy, kereshetem az okot amúgy is, azt hiszem, legalább három fontos oka volt, hogy nem sikerült tartóssá, szándékaim szerint örökké tartóvá tenni az együttműködésünket. Nagyobbik lányom, Ancsa kérdésére, hogy mi volt a tervezett együttműködésünk célja, tömören azt válaszoltam: a szegénység felszámolása (természetesen a magyar szegénységé). Óriási cél, aminek neki akartunk feszülni, megoldhatatlan, mondhatja akárki. Ez így nem igaz, mert a világ egyik legszegényebb országában, Bangladesben óriási sikereket értek el több évtizeden keresztül. Magyaráztam már a FB-on, hogy beteg lettem, ő pedig Cserdire koncentrálni húzódott vissza. Igaz is, meg nem is. Nem, mert jobban belegondolva már beteg voltam, amikor elkezdtek körvonalazni és felosztani egymás között a teendőket, ő pedig tudta jól, hogy Cserdi önmagában is elég nagy falat. Kombinálni akartunk két alapszert: az ő kölcsönmentesítéssel indult, munkaalapú önerőre támaszkodásának terjesztését a bangladesi Yunus-féle mikrofinanszírozási program magyarosított változatával. Gőzöm nem volt akkor, hogy megindult Magyarországon ilyen néven valami, most olvasom Handa Lászlóné „Mikrohitelezés szerepe Magyarországon” című értekezésében, hogy az EU által indított PHARE-programon alapuló, a 90-es években elkezdett mikrohitelezés többszöri áttételezés után piaci jelleget kapva „ellentmond a mikrohitelezés eredeti célkitűzéseinek: miszerint [a nem piacosított eredeti rendszer] pénzügyi támogatással és üzleti tanácsadással biztosítja a kisvállalkozások létrejöttét”. Ugyanott ismerteti az első ilyen programot: „A GRAMEEN BANK a mikrohitelezés őse, amelyet a bevezetőben említett Nobel-díjas Muhammad Yunus professzor 1976-ban hozott létre Bangladesben. A hiteligénylők 4-6 fős csoportokat alakítanak meg, ezek veszik fel a hitelt. Eldöntik ki az a két fő, aki kapja, a többieknek várniuk kell, amíg a csoport vissza nem fizeti. A hitelösszeg átlagosan 150 euró és 2006 végéig 6,61 millió ügyfelet szolgáltak ki. A hitel visszafizetés hatásfoka rendkívül jó: 99%. Azóta már több országban követték a Grameen Bank példáját (még az Egyesült Államokban is!)” Ez a fantasztikus eredmény nyújtotta a reményt, hogy (nagyon esetleg) magát Yunus urat bevonva, vagy legalább vele szoros kapcsolatot tartva kialakuljon Magyarországon is *ilyen*, piacinak piaci, de nagyon *emberi* rendszer, nem cigányokra korlátozottan, hanem minden szegénység-gócot célba véve. Bátor voltam, jól tudom, de nem vak ló: kalkuttai munkám során bizonyítottam, hogy az indiai világ legnagyobbjaival, a kínabarát kommunista párt elnökétől kezdve, aki egyben az egész indiai munkásmozgalom vezetője volt (a hivatalos ellenpontom) a legnagyobb magánvállalkozások vezetőiig annyira szót értettem, hogy nyugatiak emlegettek mintaként. Ezt jól eldicsekedtem!

Sárdobálók figyelmébe: a kommunista vezért Jyoti Basu-nak hívták. A tőkés körökben is csak becézgetve, vezetéknévét elhagyva emlegették: Jyotiji (Dzsotidzsi). A dzsi tiszteletet fejez ki, mint például Gandhiji (Mahatma Gandhi helyett). Megtudakoltam, hogy a csudába is lehetséges ez a mély tisztelet, hiszen legfőbb ellenségük. Azt mondták: ha nem lenne, a munkaügyi viták végtelenek lennének. Beül a vitatkozó felek közé, és 2-3 nap alatt mindent megoldunk. Így is lehet. És az egyik legnagyobb bombayi tőkés esti party-ján, vele beszélgetve, rá akartam könyökölni a könyvtárpalcára. Majdnem lelöktem Marx Capital-ját. Kérdésemre, hogy csak nem? Azt felelte, hogy az ellenfél ideológiáját nem árt ismerni, meg egyébként is sokat tanult belőle. Még így is lehet.

Már kiválasztottuk azokat a személyeket, politikusokat, szociológust, pénzügyest, akiről tudtuk, hogy ilyen ügy mellé állíthatók, amikor Laci elkezdett kihátrálni. Az előbb még az eszemben volt a három ok, amiért, most újra össze kell szednem. Bár én ragaszkodtam hozzá, hogy az ő neve alatt induljon és fusson a program, és ragaszkodtam hozzá, hogy még legalább egy cigány vezető neve és aktív részvétele szerepeljen a vezető személyek között (meg nem mondom most, hogy hol tartottunk a kiszemelt személy bevonásával) Laci kihátrálásának egyik oka az lehetett, hogy félt a nem cigány voltomnak az alapvetően mégiscsak cigányokra irányuló tevékenységre árnyékot vető hatásától. Valószínűsíthette, hogy a nem cigány szegények méltatlannak fogják találni a cigány kezdeményezés pozitív hatásainak élvezetét. Mert ilyen az ember, akár bele is harap a szendvicset nyújtó kézbe, ha annak színe nem tetszik neki. Lehet, hogy ezzel túloztam, de találkoztam kitaszított, kasztonkívüli indiaival, aki hátrált a feléje nyújtott kezemtől. Végül – ha jól emlékszem –, akkoriban indultak el Laci ellen cigányságon belüli támadások a módszerei miatt, nem mert, nem tudott magasabb rendű akcióban elmélyülni.

Kétszer is jártam Cserdiben. Először Joka kíséretében, aki a kiszemelt másik cigány vezető lett volna, ha... A második alkalommal magyar média-nagyság szereplését hallgattam meg, aki segítséget ígért, és szerintem udvariatlanul foglalkozott a „cigány bűnözés” kérdésével. Az utóbbi alkalommal a szépen berendezett könyvtárban élvezhattunk cigány ebédet. A gazdagon megterített asztalokon kiváló saláták, leves és 3-4 második fogás állt a rendelkezésünkre. Nagyon élveztem a cigánylecsót: gazdag volt és kellően csípős. Mindkét alkalommal nagy véka saját termésű zöldségekkel, gyümölcsökkel és húsáruval búcsúztattak. A második alkalommal előre tiltakoztam: csak akkor megyek, ha üres kézzel távozhatok. Betették a vékát a kocsiba, hiába mondtam, hogy nem kérem, nem, nem. A vékákat a garázsban őrzöm, emlékeztet rá és az egész község, sőt, az egész cigányság kedvességére, barátságára.

Remélem, Cserdi tovább fog épülni, szépülni nélküle is.

Az EU bedobta a törülközőt. A „Tézisek a kilábolásról” című könyvecskémbe írtam az EU széteséséről. Elég volt a világjárvány, hogy mindegyik tagállam magára húzza a védekezés köponyegét, leereszse összes sorompóját, és tojjon a közösségre. Akkor kezdtek ráébredni, hogy valamit mégiscsak tenni kellene, valami közös szagú dolgot, amikor kicsit enyhült a járvány, fogyott a lakosságból – többnyire *kemény megszigorításokkal* – kipréselt pénz, foglalkozni kellett a közös hétéves költségvetéssel, és ki kellett találni valami megoldást a legrosszabb helyzetbe került országok megsegítésére... Ők ugyanis már fuldoklóként könyörgtek segítségért.

Kialakult valami közös gondolat: vegyen fel a közösség közös felelősségi alapon hitelt a nemzetközi pénzüpiacról és osszák el a járvány okozta károsodás arányai szerint. Mind ennek a járvány-hitelnek, mind a következő hét év költségvetésének felosztásakor, azaz, a viták során felpuhulva az EU kihátrált az elv alkalmazása alól, miszerint kötelezzék a jogállamiságot leépítő országokat a jogállamiság normáinak betartására. Legalábbis csak áttételes megoldást sikerült a megállapodásba foglalni.

Az ok egyszerű: egy-két déli, kelepcebe szorult ország könyörgőre fogta: ne szarozzatok a jogállamisággal, nekünk gyorsan kell a pénz. És az EU nagyjai bedobták a törülközőt. A részletek most nem érdekesek, a lényeg a lényeg: mind Orbánék, mind a lengyelek tovább építhetik a diktatúrájukat. Ha lesz retorzió, sokára lesz, én már alulról fogom szagolni a halakat és a diktatúrát.

Hit, remény, szeretet. A pravoszláv egyházban, illetve vallásfilozófiában (vallástudományban, Bibliában) előkelő helyet foglalnak el, megszemélyesítve! Édesanyjukkal, Zsófiával (София) együtt „létező” szentek: Вера, Надежда és Любовь (*hit, remény és szeretet*). Mártírok! Az eredete római – Hadrianus császár a történet gonosz főhőse. A történetük itt olvasható [oroszul](#), és itt [magyarul](#). Ateista létemre mit akarok velük? Rendkívül érdekes az átlényegülés: az eredeti hitvilágban élő, szenvedő lények nyelvi-vallási (az utóbbi fel se merül, amikor használjuk a fogalmakat, mondjuk a neveket) áttételt követően egyszerű, hétköznapi, mindennapi fogalommal válnak. Igaz, orosz környezetben – valószínű nem csak a sztálini diktatúra hatására – se lehetett már érzékelni a vallási gyökereket. Érdekes, hogy az anya azzal vált mártírrá, hogy hitük megtartására bízta a rendkívüli kegyetlenséggel megkínzott és kivégzett mindhárom lányát. Vallásos ember azt mondja erre, bizony, hogy ilyen erős az istenbe vetett hit, lám, szentekké emelte a lányait. Kárpótolja őket a mennybéli lét, az isten mindennapi közelsége. Én meg átkozottul gonosz hitnek látom. Pedig egy töről fakadunk valamennyien, akik ebben a szörnyű világban élünk.

Engem az is mellbevág, hogy az orosz szöveg nem részletezi a kegyetlenségeket, míg a magyar szinte csak azzal foglalkozik. Nem vagyunk egyformák, valóban.

Remek könyvet olvastam, minden porcikájában retteneteset. Milliós másolatot kellene készíteni belőle, minden tízezer embernél több által beszélt nyelvre lefordítani, és terjeszteni. A szerző Donald Trump világcsászár unokahúga, *Mary L. Trump*, a címe „*Too Much and Never Enough*” (Túl sok és soha nem elég), az alcíme „*How My Family Created the World’s Most Dangerous Man*” (Miként kreálta a családom a világ legveszedelmesebb emberét). Mostanság jelent meg, a koronavírussal is foglalkozik. Jól indul, a szerző kijelenti, hogy a célja lerántani a leplet arról az emberről, aki valóban veszélyt jelent az országa és az egész világ számára. Amint azonban halad az ember a könyvben, világossá válik, hogy nem egy emberről, nem a világcsendőr hatalom trónjára is felkapaszkodni képes emberállatról szól, hanem a pénzért és hatalomért minden áldozatra, minden szennyre, erőszakra képes nagytőkésé emelkedett család förtelmes tetteinek kiterítéséről, mégpedig a mocsokba mind mélyebbre süllyedő aktív résztvevő által csokorra kötve. Nem mellékesen betekintés nyerhető a segítőkész, a disznóságokat leplező, eltüntetésében szerepet játszó környezetbe. A kapitalizmus vezető erejének keresztmetszetét olvassa az ember. A könyv felénél már hányinger kerülgetett, nem utolsósorban a szerző önvallomása miatt: őt is a szenny sodra vezérli. Erőt kellett vennem magamon, hogy végigolvassam, hogy ezt a pár sort leírhassem erről a családról. A mai kapitalizmus szörnyetegeiről. Amelyiknek legelvetemültebb tagja ma a világ legnagyobb és legveszedelmesebb hatalmának ura.

Részletekbe felesleges lenne elmélyednem, az USA-val foglalkozó könyveimben, például a [Vádirat az USA ellen](#)ben mindent megtalál, kedves olvasó erről a rendszerről és erről a gazemberről, ezt a könyvet pedig el kell olvasni ahhoz, hogy a világ legveszedelmesebb emberét kitermelő családról képet kapjon az ember.

Letettem a könyvet, és azóta kavargok bennem: talán ez jó alkalom arra, hogy a világnézetemből eredő, illetve azt alakító, a főáramlat (mainstream) szóhasználatától, fogalomdefinícióitól eltérő véleményem leírására sort kerítsek. Elindulok ezen az úton, de sokáig nem

fogom lezárni, hogy amint elém kerülnek új fogalmak, gondolatok, vagy megjelennek szürke agysejtjeimben, ki tudjam egészíteni a listát.

Kezdjük a *világnézetemmel*. Előszeretettel lekomcsiznak, különösen, ha találkozunk a készülő önéletrajzomban szereplő két ténnyel: Moszkvában kezdtem egyetemi tanulmányaimat (amíg '56 miatt ki nem rúgtak), és a Kádár-alapította MSZMP-nek tagja voltam (amíg onnan is ki nem rúgtak). Egyiknek sincs sok köze a világlátásomhoz, mert az – mint minden ember – sokat változott az életem során. Nem elfelé a szocialista eszméktől, de nagyon el azok gyakorlati megvalósulásának sok hibájától, inkább azokon tanulva, meg látva a mai kapitalizmus végtelen elaljasulását, az egyenlőségre törekvést igyekszem szolgálni mindennel, amivel csak tudom, azaz vállalom a komcsi voltomat, ha ezt értik alatta.

Akkor folytassuk a *kapitalizmussal*. Mesélhet nekem a világ minden valószínűséggel nagyobbik fele a kapitalizmus dicső voltáról. Elfogadok belőle annyit, hogy a korábbi társadalmi-gazdasági rendszerekhez képest pozitív változást jelentett, meggyorsította az általános fejlődést, és több társadalmi csoportnak biztosított rendszeresen javuló életminőséget. Még a Marx idejében állatként kezelt és kizsákmányolt munkásság helyzete is gyökeresen változott a kommunista-szocialista ideológia megjelenését, a munkásság érdekvédelmi szervezeteinek sikeres harcát és a szovjethatalom megjelenését követően. Nem a tőke jellegének, jóságának köszönhetően. Az mindig azonnal ütött, rúgott, ölt, amikor abszolút uralmát veszély fenyegette.

Közeli ismerősökkel vitába keveredtem, amikor felkiáltottak: a kommunizmus mindig gyilkolt, rabolt. Mondtam, sajnos igen, voltak, akiknek a vezetése mellett terror-rendszer volt. A baj csak az, hogy minden más rendszer, eszme többet, néha ugyan bárányabb módszerekkel, többnyire azonban még aljasabbul gyilkolt. Ők leszoktak már a komcsizásról, mert ismeretségünk kezdetén tisztáztuk, hogy inkább az vagyok, mint sok minden más, mégis majdnem rám zuhantak, amikor megjegyzést tettem. Lezártuk a kérdést, de körülnéztem, számszerűleg összegezte-e valaki, hány ember válhatott a kapitalizmus áldozatává? Túl voltam már a *Vádirataim* sorozaton, ismert volt számomra a kereszténység és a kommunizmus áldozatainak megközelítő száma, de a kapitalizmust csak az USA-ra szűkítve vádoltam, jó alkalom volt mélyebben elmerülni ebben a gazemberség-folyamatban. Megkérdeztem a Google-t magyarul és négy URL-t néztem meg, az általa rangsorolt top négyet. Első helyen az MSZP egyik budapesti kerületi weblapját hozta, amelyik – úgy emlékszem – valahol közvetlenül egymilliárd fő alattira taksálta az áldozatok számát, de azóta nyoma veszett (mint ami lassan az MSZP-vel is történik), a második [itt olvasható](#) (A mi időnk, 2014. október 4.), több mint 1,6 milliárd „legyilkolt embert” sorol fel, tételesen megnevezve az eseményt (háború, éhínség, gyarmati akciók, folyamatok). Nyilvánvaló túlzásokat kellene kigyomlálni belőle (proxi háborúk, hurrikánok, tupírozott számok). Sajnos hónapok kemény munkája kellene a felszínes rendbetételhez is, nem foglalkozhatok vele. Csupán megérzésre hivatkozhatok: nyugodtan állíthatom, hogy az egymilliárd emberáldozat biztos kijönne ebből is. A harmadik végleg valami furcsa alkotmány, az még elmegy, hogy Bal-Rad (gondolom, a Rad radikális rövidítése), de a .ru Oroszországot jelent. Szélsőséges, nem szoktam ilyen források adatait felhasználni, de a Google sorolta be, ám legyen. A cikk – [A kapitalizmus áldozatai](#) – nem is tesz mást, mint megfejezi az „A mi időnk” fenti listáját a gyermekéhez és II. Lipót belga király kongói rémuralmáról írt pár sorral. Marad a nagyon valószínű és rettenetes egymilliárd szám.

Érdekességként megemlítem, hogy negyediknek a „kommunizmus fekete könyve” jelenik meg, amelyik „mindössze” húszmillió áldozatot mutat ki, ami nonszensz. Én, a „Vádirat a kommunizmus ellen” írásomban 200 millióra tettem, aminek a valószínűsége jóval nagyobb,

mint a kegyes húszé. A kereszténység áldozatait nagyon gondosnak tűnő összegzők 800 millióra tartják. Akármelyik számot is fogadjuk el, egy biztos: a tömeggyilkos kereszténység jócskán lemarad a világbajnok emberirtó kapitalizmustól.

Ha figyelembe vesszük a három rendszer *rendelkezésére álló időt* is – kereszténység: 1700 év, kapitalizmus: durván 300 (kiteljesedéstől kalkulálva), kommunizmus: 70, akkor se a kommunizmus, hanem a kapitalizmus viszi el a pálmát.

A mai kapitalizmus végzetes és végleges elzüllését több gondolkodó (nem feltétlenül politikus) jellemezte egyszerű szavakkal. A II. világháború dicső tábornoka, majd az USA 34. elnöke, Dwight David „Ike” Eisenhower hívta fel a figyelmet a *katonai-hadiipari maffia* abszolút hatalomra törekvésének veszélyeire, Naomi Klein nevezte el a modern kapitalizmust „disaster capitalism”-nak, azaz katasztrofálisnak, a sokak szerint korunk legnagyobb gondolkodója, Noam Chomsky pedig, sok egyéb lesújtó megjegyzése mellett kijelentette, hogy a Republikánus Párt a világ legveszélyesebb szervezete. Ezt tűri a világ!

Demokrácia – mondják, írják úton, útfélen. Pedig etetés az egész. Sohasem létezett demokrácia, nincs ma sem sehol ezen a sárgolyón és nem is lesz soha. Nemcsak azért, mert néphatalmat jelent és nincs olyan népe e világnak, amelyik önigazgatással tudna hatalmat gyakorolni, hanem mert semmi olyat nem hoztak még végre az emberek, ahol a hatalmat gyakorlókat komoly eszközökkel, rendszerekkel kontrollálni tudták volna. Tessék jogállamiságról beszélni, szoktam kérni, az általában létezik, bár igazán emberiről, amit az álmodozók demokrácia-elvéhez közelinek lehetne elfogadni, nincs tudomásom. Valahol részletesen, Chomsky adataira támaszkodva levezettem, hogy az USA példaként lobogtatott alkotmánya, minden, csak nem demokratikus. „Csak” a nem fehéreket (rabszolgákat és nem adózó indiánokat) és a nőket zárja ki a jogrendből, és mindenben az akkori vagyonos réteg, a földbirtokosok érdekeit védi.

Az USA alkotmányából vette át a magyar gengszterváltó rend a *fékek és ellensúlyok* rendszerének fordított rendszert (checks and balances), ami rossz fordítás eredménye, a valóságban *ellenőrzésről és mérlegelésről* van szó.

Az amerikai Alkotmányozó Konvenció Chomsky által nyilvánosságra hozott okmányaiból, „*A Konvenciót kísérő titkos iratok*”-ból kiderül, hogy a törvényalkotás folyamatára vonatkozó checks and balances rendszer a brit Lordok Háza és Alsóház különböző forrásokból származó áramlatainak egymás közötti *kölcsönös ellenőrzését jelentik*, és ezáltal elősegítik az ország valódi boldogságát és biztonságát – az így létrehozott *kormány összehangolja az egészet*. Ez tulajdonképpen a check része a folyamatnak.

Ellenőriztem a **balances-t is**: Az Ország nagyszótárban fél oldal, és csak harmadik-negyediként jelenik meg az ellensúly, de ott is „kiegyensúlyozó nehezék”-kel kiegészítve; előtte a mérleg változatai, beleértve a megmértetést, és az órainga, órabílegő szerepelnek. Tehát nem egyensúlyozásról, hanem mérlegelésről van szó.

Rossz fordítás, rossz biflázás!

A társadalmi *osztályokkal* foglalkozást elavultnak tartom. Volt a munkás-paraszt-értelmiség. Mao zászlajában negyedik kis csillagként szerepelt a vállalkozók osztálya is. Találkoztam jeles (valóban az) magyar közgazdász-politikus írásában végzettség szerinti *osztályba* sorolással is. Mind egyértelműbb számomra, hogy két csoportra, csökkenő számú kizsákmányolóra és kiszolgáltatottakra, valamint kizsákmányoltakra érdemes osztani a világ népességét. A

meghatározás helyességét alá fogják támasztani a csúcstechnológiák szupergyors fejlődésének társadalmi hatásai. Az osztályok között emlegetett *elitek* és a *politikai osztály* pedig egyszerűen galádság (nem magyarázom). Ide tartozónak érzem a munkaadó-*munkavállaló* népetető meghatározásokat. Akiket a mainstream munkavállalónak mond, ők a munkaadók: a munkájukat bérbeadók. Nem kell hozzá Marx, hogy a meglátásom igazsága átsüssön a hamis ködön.

Végül, egyelőre annyit még, hogy a *privatizációt* egyszerű rablásnak tartom. A közösségi vagyoni elrablását a privát tőke javára. Teszem ezt nemcsak azért, mert kiváló közgazdászok szerint a gengszterváltások során végrehajtott privatizáció mind Oroszországban, mind Magyarországon akkora (vagy nagyobb) károkat okozott, mint a II. világháború, hanem, mert a magántőke sehol se bizonyította még, hogy hatékonyabb az állami tulajdonnál. Amikor a maszek világban válság generálódik, gyorsan államosítják, vagy adózók pénzével megmentik a csődbe került magántőkét. Talán most, Kína be fogja bizonyítani, hogy a vegyes gazdálkodás a legsikeresebb gazdasági forma.

2.

Nem dübörgött a FB, nyugodtan folytathatom.*

Az I. rész első szakaszából úgy tűnhet, sikertelennek érzem magam. Teljes lelkingugalommal nyugtathatom meg a kedves olvasót: *sikeres írónak* mondhatom magam. Tizenév alatt, műszaki-közgazdasági területről megjelenve 31 e-könyvet publikáltam, kettő közvetlenül kiadás előtt áll (tudom, nem a mennyiség számít), ebből kettő angol, egy orosz, az éves le-töltések száma pedig kisvárosnyi olvasóra utal. Talán fontosabb, hogy a Magyar Elektronikus Könyvtárban – ahol komoly támogatást élvezek – a környezetem, köztük neves szerzők is, hasonló népszerűségnek örvend. A baj mindössze annyi, hogy rendkívül érzékeny vagyok – általában is – az udvariatságra. Csupán ebbéli haragom miatt használtam nem illő kifejezéseket. Elnézést kérek az olvasóktól, kivéve a megcélzottakat.

A mennyiséghez megjegyzem, hogy több könyvismertetőmet szervező, azokon mentorként is szereplő kiváló irodalmár, Geröly Tibor jegyezte meg többször, beszélgető társaságban: illet még nem látott, hogy valaki úgy toppanjon be más területről a betűk birodalmába, hogy egy év alatt (valamivel több volt) 7 könyvet, sokat mondó, jó könyvet alkosson.

Nagy Imre. Tulajdonképpen nem nagyon tudom, miért jut mostanában oly sűrűn az eszembe. Talán mert megfűjtam az irodalmi takarodóm kürtjét. Két gyakorlatilag kész könyvet még ki fogok adni, aztán lehúrom ezt a rollót is, talán főként azért, mert kiváló agyam rozsdásodni érzem. Még írogatok talán, mert írás nélkül nem lehet élni, de csak ilyen, morfondírozgatok, medítálok emlékeztetéseket. Egyik fontos szereplője a „Kolja, a nép ellenségének fia” című filmnovellámnak. Kár, hogy nem valósult meg a film, több rendkívül fontos szereplője lenne, az egyik legkiemelkedőbb Nagy Imre. Nem az életével nyújtott hősi tetteket, kormányzati szereplőként ingadozó teljesítményt nyújtott, '56-tal pedig nem tudott megbirkózni. Hőssé azzal vált, hogy nem adta be a derekát, a forradalmi hatalom jogfolytonosságát fontosabbnak tartotta az életénél. Igazi óriás, a XX. század legnagyobb magyar alakjának tartom.

Bár lezártam a mesterséges intelligencia – csúcstechnológiák témát az írásaim körében, az érdeklődésem friss, éber maradt. Most fejeztem be az idén megjelent, a mesterséges intelligenciával foglalkozó „BetweenBrains” című könyvet. A szerzőpáros – Dr. Omar M Hatamleh és Dr. George A Tilesch – fele magyar: Dr. Tilesch György.

*A könyv számozott szakaszait az ahalmos.wordpress.com bloglapomon és párhuzamosan a Facebook-on tettem közzé. Az első megjelentetésekor megjegyeztem, hogy akkor folytatom, ha a FB-on nem tör ki vihar.

Betolakodókat átkozók, migráncsozók figyelmébe: Hatamleh jordániai arab! A NASA egyik vezető tudósaként dolgozott, oktatott jó két évtizedig, Tilesch az USA és EU ökoszisztémák között játszott/játszik összekötő-tanácsadó szerepet. Jó barátok. A könyv érdekessége, hogy minden általam eddig elért, olvasott írásnál határozottabban állítja, hogy a mesterséges intelligencia mindennek a gyökere, alapja, mindent átszövő meghajtó ereje lesz, és exponenciálisan fogja növelni az erőt, kapacitást, gyorsaságot. Kevés alkotó fogja fejleszteni, mert kiemelkedő szellemi képességeket igényel. Már ma csillagászati összegeket fizetnek arra alkalmas kutatóknak. Az eredményes államok köre is szűk lesz: óriási pénzügyi erőre van szükség. Kifejtik, hogy három elengedhetetlen kelléke van a gyors fejlődésnek: robusztus infrastruktúra, modern eszközök, emberek. Exponenciális lesz a fejlődés üteme, amit a kvantum- és edge-számítástechnika [Az edge nem világos számomra se, megnéztem. google.translate: Az Edge Computing elosztott számítási paradigma, amely közelebb hozza a számítást és az adattárolást ahhoz a helyhez, ahol szükséges, hogy javítsa a válaszidőket és csökkentse a sávszélességet; tdk.bme.hu: „...a fog/edge computing architektúrája, amely célja a cloud szolgáltatások közelebb vitele az adatok forrásához, a hálózat ‘szélére’”]. Amikor ezek működésbe lépnek, akkor indul be az igazi rakéta. Meglepő, hogy – a korábbi ismereteimmel szemben, miszerint ádáz verseny dúl az USA és Kína között, és Kína felé hajlanak a fák – szerintük az USA stabilan vezet. És hisznek a szuperintelligencia megvalósulásában!

Millió érdekfeszítő elemzést adnak a téma részleteiről, filozófiai, etikai kérdéseiről. Egyet említék meg: 80 országban folyik önjáró fegyverek fejlesztése.

Számomra győzelmi indulóként harsognak a világjárvánnyal (ennyire friss a könyv) foglalkozó Epilógusban kifejtett mondatok: „Strategic thinking about AI and its adoption will most likely be very much accelerated by the crisis and AI will be instrumental in the post-crisis rebuilding. Globalization in its present form will be rethought and many new models will emerge, balancing global and local. (...) We remain confident that once the crisis is over, life may not just return to ‘normal’, but that we spend the time and effort experimenting with new models that may resemble the ones laid out in this book, to reshape our modus vivendi as a civilization.” (Az MI-vel és annak elfogadásával kapcsolatos stratégiai gondolkodást valószínűleg nagymértékben felgyorsítja a válság, és az MI eszköz lesz a válság utáni újjáépítésben. A globalizáció jelenlegi formáját átgondolják, és számos új modell jelenik meg, amelyek kiegyensúlyozzák a globális és helyi helyzetet. ... Meggyőződésünk, hogy a válság végeztével az élet nemcsak visszatér a „normálishoz”, hanem időt és erőfeszítést fordítunk új modellekkel kísérletezésre – amelyek hasonlóak lehetnek a könyvben leírtakhoz –, hogy átalakítsuk a modus vivendi-nket, mint civilizációt.)

Miért győzelmi induló? Mert az I. rész első szakaszában foglalkoztam a 2020. június 18-án lezárt „Tézisek a kilábolásról” írt könyvemmel, amiben ezt írtam:

„Összegezve az első pontot állítom, hogy a csúcstechnológiák – ha az egyéb tényezőket egyelőre nem értékeljük – Kínát a világelső gazdasági-politikai pozícióba fogják emelni a járványból kilábalás során.”.

Folytattam:

A véleményem ugyan határozott, mégis megálltam itt, hogy jobban meg tudjam alapozni (magyarázni?) a véleményem. Óhatatlanul meg kell ugyanis jelenniük kétségeknek: olyan fiatal tudományhálóról van szó, amiről a fél világ még nem is hallott, és a napi munkát végzők igen vékony rétege találkozott már működő alkalmazásaival. Az, hogy a kutatók ilyen

fantasztikus eredményeket érnek el, nem jelenti, hogy a gödörből kikászálódók éppen ezekbe az eredményekbe fognak kapaszkodni. Mivel lehetne meggyőzőbbé tenni, hogy sor fog erre kerülni? Körülnéztem, és a következő gondolatokkal, tényekkel erősítem meg az állításom:

- Most van a pillanat, a bölcs nem fog kapkodni, különösen, ha közvetlen hatással tud lenni az „átlépésre” legjobban kész szektorokra: egészségügy, önjáró eszközök, közlekedés, logisztika...
- Robusztus hozam-növekedést eredményez annak, aki megteszi;
- Egy-három évtized \$-billiókban és GDP tízszázalékokban kifejezhető fejlődést hozhat csak az MI-nek köszönhetően;
- A csúcstechnológiák a modern termelési ágazatokban egyszerűen gátat fognak törni, ha most nem nyílnak meg előttük a kapuk.”

Erről most ennyit, félév múlva lesz érdemes visszatérni, addig sok mutató fogja alátámasztani ezt a két szerzővel közössé vált tézist.

Ujjé, a ligetben nagyszerű, Ujjé, a ligetben jó, jut eszembe a sok *Fehéroroszországgal* kapcsolatban ejtett bejegyzésről, szapora hozzászólásról, amelyek Oroszországot (létrehozzák az Oroszország-Fehéroroszország Uniót!) és az EU-t, na meg drágalátos kis hazámat is érintik. Mind remekbeszabott, hozzáértéstől duzzad! A baj ott kezdődik, hogy választási csalásról beszélnek, pedig 80%-ot nem lehet a procedúra alatt csalni, az a diktatúra követőinek (mindig van holdudvar, haszonélvező réteg) és a megfélemlített tömegeknek a szavazataiból állhat össze. Nem tükrözhet igazságot, de nem csalásnak kellene nevezni, hanem masszív diktatúrának, ami a szovjet rendszer csökevénye. Az Átkosban 99% volt nálunk is a választások eredménye, nem a szavazások során történt csalás, „csak” diktatúra volt, egy-egy név szerepelt a szavazólapon (vagy hogy is volt?). Beszélnek orosz támogatásról, merengve katonairól is, azt mérlegelik, az mikor, milyen fejlemények esetén következik be? Az EU ellenzék melletti kiállásáról szólnak, amerikai támogatásról, amcsi haderők átvezényléséről Németországból Lengyelországba. Putyinnak lesz annyi esze, hogy fegyveresen nem avatkozik be, az EU meg már deklarálta, hogy nem támogatja az ellenzékét, ami fölöttébb árulkodó tett: nem mentes az ellenzék külföldi támogatástól, valaki támogatja őket, és az nem az EU, és akkor a NATO sem. Ez a kapu is be fog záródni, mint Ukrajna, és valószínűleg kisebb robajjal.

Nehezen, de végül megszólalt a mi vezérünk is: amit a lengyelek mondanak, az a mi véleményünk is. Hogy a lengyelek mit akarnak? Nőni, hatalmasodni...

A népet, a felkelő népet is pofon verik végül: a nagyon emberséges EU is szankciókkal fenyegetőzik, amiben soha sincs segítő szándék, mindig büntet, és mindig a legszegényebbeken, a legártatlanabbakon csattan a korbács.

Ujjé, a ligetben tobzódik az emberi ostobaság!

A bejrúti robbanásról tájékoztat az ATV riportere. Drónokról nem lőnek – mondja, kizárva ezzel a terrorista támadás lehetőségét. Baj, mert elmaradottságot, tájékoztatlanságot tükröz. Az illetőnek fogalma sincs a modern fegyver-arszenálokról! Hogy lehet, hogy ilyen fontos eseményről beszámoló újságírónak fogalma sincs az esküvői meneteket terrorista csoportosulásnak vélő kiber-tisztek távolból vezérelt drónokról kilőtt rakétákkal megsemmisítéséről, arról,

hogyan autonóm drón-rajok léteznek, hogy vannak drónok, amelyek tucatnyi fia-drónt bocsájtanak útjára a levegőben. Hogy más fegyvernemekről ne is szövegezzünk. Rövidesen megjelenik a csúcstechnológiákkal foglalkozó gyűjteményes kötetem, „A csúcstechnológiai forradalom varázslatos bércei” rá kell majd lapozni a „Katonai eszközök, fegyverek” fejezetre, amiben adalékok olvashatók az emberi elme gyilkos csodáiról.

Mindig rándul az agyam, amikor *jótegykedésről* hallok. Egyrészt, mert jótegyük hamis könyörgés, sok a megoldhatatlan szegénységből eredő. A többé-kevésbé realitásokat se szeretem, mert csökkenti a hatalom felelősségét. Annyi pénzt lopnak-csalnak el, lopnak ki ebből az országból, ami a teljes, ismétlem, teljes, egészséges, beteg lakosság részére pazar jólétet biztosítana, helyes kormányzás mellett. Fogalmuk sincs az embereknek (nekem is csak részleges), mennyi pénz tűnt el ebben az országban, ebből az országból, a működő (fehér) gazdaságból: ki tudhatja, mennyit loptak el a közgazdasági fekete lyukba? Általam bevezetett fogalom: a Mitől döglük meg ez az ország? könyvem 158. oldalától olvasható róla. A csóváiból néhány:

- fekete gazdaság, 2005 évre vonatkozó APEH sacc: 1000 md (a valóság nyilván sokkal nagyobb!),
- multik: ... polcpénzek, silány áruk, hatalmas korrupció, semminek tekinthető bérek, nyereséget kimentő módszerek: beláthatatlan, és „Tudva, hogy a nemzetközi nagytőke gazembersége hajtja bele a fejlődő világot és a neokapitalista (balga és/vagy szélhámos) kormányokat, hogy a külföldi tőkének hihetetlen kedvezményeket nyújtsanak, mégis vizsgálándónak tartom, miként lehetne ebből a negatív versenyből lassan kilábolni. Most a gazdaság vezető ereje (a nagyvállalkozások, kereskedőházak, termelők, exportőrök) külföldi tőke kezében van, és az még évekig adómentességeket, kedvezményeket élvez, tehát korlátozottan járul hozzá a bevételekhez. Úgy tűnik, hogy az új külföldi befektetők – vérszemet kapva – a korábbinál is erősebb nyomással jutnak még nagyobb kedvezményekhez, a régiek pedig meg- és megújítják a kedvezmények futamidejét. Beláthatatlan veszteségek!”
- offshore: „...nagyok, kicsik off-shore cégek alapításával kerülnek meg az adózást. Átutalják az off-shore anyacégbe a teljes profitot, ott nem adóznak, aztán valahol zsebre vágják az így kimentett és ezzel feketévé tett pénzt.” A nagyságrendet tényfeltáró újságírók (ICIJ), bankok közreműködésével, elég jó pontossággal határozták meg: 4-5x költségvetési oldal (év? nem nagyon érdekes, hihetetlen összeg!)
- honvédelem (ha még az): „Lehetetlen a presztízs-tábornokok, politikusok, szakértők konszenzusa nélkül megmondani, hogy csak a legutóbbi tíz év alatt mekkora összeget nyelt el a fekete lyuk katonai csóvája, de szerintem nyugodtan mondhatjuk, hogy a teljes katonai költségek kétharmada ajándék volt éhes torkának.”
- sikkasztások (10. melléklet, 346. oldal)
- felülszámlázások (40-80%-os visszatérítések!)
- egyházak: „...olvasmányaimban évi 1000 md forint nagyságrenddel találkoztam, amiből 300 md a hitélet finanszírozását szolgálja. Úgy tudom, ebben nem szerepelnek az adókedvezmények és – természetesen – az egyház által kivetett adók és perselypénzek sem. Valószínűleg az egyházi ingatlanokra fordított államkassza-összegek sem.”

- kereskedők: ÁFA-játék, a csökkentését mindig lenyelik
- félbéren dolgozók = adóelkerülés
- magánbiztosítás – 3000 md lenyúlása

Nem lehet összeadni, több módon rabolt pénz köt ki offshore paradicsomban. Ha csak az offshore összeget nézzük, elég ok, hogy ne adakozzunk. De akadozunk, mert sokan kizuhanak a sorainkból, mint a Horthy-hadseregben alkalmazott tizedelés során. Csak nem minden tizedik csuklik össze a tarkólövéstől, hanem minden harmadik, jobb esetben negyedik. Éhezéstől, fagytól vagy egyszerre mindkettőtől. Vagy egyszerűen összeomlik. Rövidesen jobban fogjuk látni.

Cigány foglalkozások, művészetek. Morzsolom a fogaim közt a témát, gyűjtöm közben az emlékeket. Majdnem mindig eszembe jut, ha Bogdán Lacira, vagy Joka Daróczi Jánosra gondolok. Pár napja láttam Joka kiváló filmjét, a „Gáborok! Három kenyér” címűt, ami erdélyi cigányokról szól, sok széparcú gyerekekkel, a végén délceg, jóképű fiatalemberrel. Bocs, a lényeg nem ez (akár lehetne), hanem mesteremberek, akik akár vándorként is mesterműveket alkotnak.

Azt hiszem, Indiáról írt könyvemben soroltam fel – a magyarországi cigányok és a radzsput őshaza cigánysága közötti rokonságról az egyetlen olyan indiaival, gazdag tőkessel beszélgetve –, aki rá tudott mutatni az őshazára. Kacagtatnivaló volt az egymástól sokezer kilométerre szakadt két etnikum által űzött tevékenységek azonossága: teknővájás, fafaragás, fémművészet, lovászat, lókereskedelem, zene, tánc, jóslás. Sajnos a gazdasági fejlődés a tevékenységek java alól kihúzta a szőnyeget. Itthon jelentősen járulnak hozzá a zenén-táncon kívül több művészeti ághoz: kiváló festőket adtak a hazának, a magyar irodalom egyik legjelentősebb és igen fontos alkotásának tartom Lakatos Menyhért „Füstös képek” című regényét, Joka Daróczi felmenő és oldalági rokonsága több jeles költővel dicsekedhet. Talán kevesen tudják, hogy a rézagyújáról híres Gábor Áron is cigány volt.

És ezt olyan körülmények között teszik, amire jellemző a téglagyári segédmunkás esete. Így írtam róla:

Idézet kezdete:

Valamikor a hatvanas évek közepén; amikor a Repülőgépes Növényvédő Állomáson dolgoztam, „ki kellett szállnom” (borzalmas kifejezés, nem?) ellenőrizni a Viharsarok egyik eldugott falujába telepített repülőteret. Jó pár órát kellett várnom Gyulán a csatlakozó vonatra. Olvasgattam, elfogyasztottam egy szendvicset. Amint gyűröm össze a szalvétát és keresem a szemétkosarat, a szemközt üldögélő roma család feje megszólít és mutatja, hová kell dobni a szemetet. Már ez is meglepő, nemde? Egy cigány, aki a tisztaság rendjére hívja fel a figyelmet! Órákig, vonatom megérkeztéig beszélgettünk a családdal, főként a családfővel, az asszony csak hébe-hóba szólt közbe, nem butaságokat. Elmondták, hogy egy közeli téglagyárban segédmunkás a férfi. „Ritkán tudunk mi, cigányok, más munkához jutni.” Az asszony alkalmi munkákkal próbál valamit lendíteni a családon. „Akármilyen becsületes egy cigány, félnek, idegenkednek tőle. Háromszor annyit kell dolgoznunk, mint egy magyarnak, hogy gyökeret tudjunk valahol eresztetni.” A putrinál jobbnak leírt lakásban nincs villany, víz: „Miért van annyi purdó? Ha besötétedik, petróleumlámpánál sokáig olvasni se lehet, hát

gyereket csinálunk.” – mondta vidáman. Mai mondandóm szempontjából nem ez a lényeg, hanem ahogy szedelőzködöm és jobb boldogulást kívánok a családnak, azt mondja a férfi: „Kár, hogy az úr nem közénk való, olyan jól elférne köztünk.” Mondhat mindenki, amit akar, számomra ez a mondat a mai napig szívmengető emlék.

Idézet vége.

Indiában sikerült találkozunk is cigányokkal. Íme:

A világ egyik legcsodálatosabb épületegyüttese, Mount Abu felé haladva tovább az út majdnem üressé vált, nyugodtan tudtunk közlekedni. Nézem, kocog velünk szemben két szekér, telepakolva, gyerekek a halmok tetején, a szekerek mellett férfiak is, nők is gyalognak. Annyira tarkán voltak öltözve, hogy még az indiai színes világból is kiríttak. Megálltam, az egyik asszony azonnal ott termett és a tenyeremből akart jósolni. De hiszen ezek cigányok, vándorcigányok, állapítottuk meg, szinte egyszerre. Feledhetetlen jelenségek voltak, mintha a háború előtti Magyarországról egyszerűen átrepítette volna őket Garuda. Akkor már tudtuk, hogy erről a vidékről származik a magyar cigányság is. Most jut eszembe, hogy a napokban magyar rádióban hallottam egy cigány fiatalembertől (aki jobb szerette a cigány, mint a roma meghatározást), hogy a „cigány” 4000 éves, hindi eredetű szó és „úton lévő” jelent. Nem lehet tévedés, úton voltak.

Pár napig velünk volt a kisebbik unokánk, a mindjárt 11 éves Dorka pajtása, Panna, Előkerült az évekkel ezelőtt általam vásárolt *Marokkó játék*. Több estét azzal játszadozva töltöttek el, Nanával együtt. Eszembe jutott, hogy a napokban írtam *jó játékokról*. A marokkó mellett szerepelt a snúr (pénzdobálás vonalig vagy falig), a bűgócsiga, amit gyerekkoromban szerettem, és Kubában is találkoztam vele, Hemingway villájának parkjában úttörők ügyeskedtek a csigákkal, bajnokok módjára, fel tudták például ugratni a tenyerükre. Most hozzáteszem a különféle ugrálós játékokat, a hajó-hajtómű tojásból alkotást, vitorlázó repcsi modell készítését nádból, celofán papírral, végül a varrocérna-orsóból készített traktort. Az utóbbi három leírásával adós maradok: hosszú, és nem hiszem, hogy a digitális kütyüktől elszakadva ezekre adná a fejét akármelyik mai fiatal. Hacsak a nagyon szegények nem, de ők ezt se tudják elolvasni, nincs pénzük számítógépre.

Elszálltak a gólyák! Tótvázsony nemcsak arról híres, hogy ott van az a 9 lyukú golfpálya (félpálya), ahol még elég sűrűn és nagyon rosszul, elektromos trolin közlekedve golfozni szoktam, hanem arról is, hogy minden alkalommal csendben, magunknak, az engem általában kísérő feleségemmel üdvözljük a gólyákat. Többlábú villanyoszlop van az útelágazás sarkán, ahol letérünk a főutcaról a pálya felé, a fagylaltozó és buszvégállomás mellett. Augusztus 20-án a nagyközségbe lépve, megjegyezte a párom: vajon elszálltak-e a gólyák? Meglepődtem, túl korainak éreztem, hogy a még forró nyárban elindultak volna. Messziről látszott azonban, hogy bizony üres a traktorkerek méretű fészek, amin mindig lehetett gólyát látni, ha más nem, tátogó fióka-csőröket. Elszálltak, állapítottuk meg. Sose hittem volna, hogy óraműként, augusztus 20. körül startolnak, most meggyőződhettem róla. Húsvét körül érkeznek, mintha egyenként jelennének meg, aztán új csőröket fedezünk fel, aztán a fiókák nőnek, nőnek, és ez a vége, az üres fészek. Bánat költözött a szívünkbe, amit aztán a golf csak növelt. Lassan az is elszáll!

3.

Kutya lakott velünk Csopakon, két hétig. Amrita lányom és Dorka, a kisunokám szerzeménye. Imádják, kényeztetik, túlzásokba esve. Aranyos, pár hónapos mopsz. Ha nem hozzá beszélek, kutyaülnek hívom. Tamara a teljes neve, de csak Taminak becézgetik. Mikor először találkozunk, azonnal körülugrándozott, nyalogatta a kezem, lábam, furcsa, lihegés kíséretében előadott nyaffantásokkal üdvözölt. Ezt aznap még vagy háromszor megismételte. Aztán csökkent a köszöntő-kedve, de azért minden reggel előadta a baráti üdvözlőt. Érdekes, hogy ezt mindenkivel eljátssza, **akivel csak** találkozik. Most hazavitték, de sűrűn lesz alkalma elismételni az ugrándozást.

Eszembe juttatta néhány állat viselkedését, de rá kellett jönnöm, szomorúan szegényes az ismeretköröm. Elsőként a pomázi, az utca porában kedvvel fürdőző veréb, és a róla szóló igen bölcs vicc jutott az eszembe, aztán a zivatarok előtt mélyrepülésben száguldozó fecskék. Következett megint a tótvázsonyi gólya. Csupa madár. Csak aztán következtek a kutyák, akik közül tulajdonképpen csak néhányat kedvelek, főként valamilyen tulajdonságuk miatt: a farkaskutyát ereje láttán, az agárokat szépségük okán, ismertem repülő kutyát, az anyósom kerti ajtajának túloldalán olyan ugrásokkal szokott köszönteni, hogy úgy tűnt, méter fölötti magasságban egy pillanatra megáll, mintha repülne. A rendkívül okos pulit nemcsak több filmen láttam, hanem valahol saját szememmel is élvezhettem, milyen ügyesen, kis vakkantgatásokkal tereli a birkákat. A lovakról oldalakat kellene írnom még nekem is, bár alig ismerem őket. Rendkívül szépek tudnak lenni, különösen a versenyparipák. Dél-Oroszországban jártam olyan lovardában, ahol megmutatták a világhírű versenylovuk sírhelyét: álló helyzetben, teljes felszereléssel temették el. Az indiai Kalkuttában próbálkoztam lovaglással, a feleségem is, akkor még pici lányom is kinevettek: rosszul ültem meg **a paripákat**. És nagyon fárasztottak.

A *bőröm színe* és mire jó? Írtam valamelyik szakaszban, hogy igencsak barna a bőröm. Egy-két óra séta napon elég, hogy lebarnuljak, hosszabb napozás után étcsoki szint kapok. Többször örültem a színemnek. Az arab országokban előfordult, hogy arabnak néztek, Bombayban a tiszteletemre, bemutatásomra rendezett első fogadáson, fiatal üzletemberek párszínak néztek, nemcsak a színem miatt, hanem, mert közülük is sokan viselnek szakállt, mint én. Itthon a már emlegetett Joka kérdezett rá, nem vagyok-e én is cigány. Valamennyi kedves emlék. Talán a színemnek is köszönhetem, hogy könnyen kötöttem jó, akár baráti kapcsolatot színesbőrűekkel.

Keresztény (katolikus és pravoszláv) templomok, katedrálisok, iszlám mecsetek, zsidó zsinagógák és a hindu, buddhista, dzsajn (így ejtik, nem dzsaina-nak) *templomok*, a zoroasztrianizmus tűztemploma, az istentiszteletek széleskörű változatai, helyszínei. Jó hosszúra sikerült a cím, a tartalom se lesz rövid, mert ma egész délelőtt templomok vonultak át a becsukott szememen. Ültem, bámultam a levegőbe. Szokatlan képet festhettem, mert a délelőttöket általában a laptop előtt töltöm, írással. Kérdezheti, kedves olvasó, miként bűvölhet el ateistát ennyire ez a pazar szépségekkel teli világ? **Az ok egyszerű:** minden előtt fejet hajtok, ami a művészet

kiteljesedett alkotása, ha közben, mindig, de mindig eszembe jut az is, mennyi emberi munka, jobbra, az emberiség életének szebbé, jobbá tételére lehetett volna fordítani ezt a töméntelen vagyont, amit nemlétező istenek előtti hódolat színhelyeinek építésére költöttek.

Szülőfalum, Bakonysárákány temploma volt az első varázslat, ahol Édesapám orgonált a miséző pap kísérőjeként. Mikor több évtized után meg akartam mutatni a feleségemnek, zárva találtam. Hamar kiderült, hogy nem látogatók elől zárták be, hanem mert nem tudott az egyház papot biztosítani a szertartásokhoz. Nagy kár, mert az orgonája nem akármi, neves német műhely építette. Ezt is megírtam valahol, de nem találom.

Gyerekkorom templomi élményei közül csak a [nagyváradai püspöki katedrális](#) maradt meg az emlékezetemben. A „Világok, népek, emberek” könyvemben így írtam róla: Miről is híres az előtte álló Szent László szobron kívül? Hát arról, hogy életemben először ott hallottam – püspök celebrálta misén – szimfonikus zenekart és nagy kórust. Számomra a zene bölcsője! És nem említettem meg az orgonát, ezt a hangszer-óriást. Tényleg elállt a lélegzetem is, minden bizonnyal erősebben fogtam meg Édesapám kezét, lenyűgözött a minden sejtemre ható, a templomhajó minden szegletét betöltő zene. Valahogy így hat a zenére kevésbé érzékeny, templomba járó emberekre is. Meggyőződésem, hogy a hit születésének egyik alapeleme, nem pótolhatja semmi más eszmehirdetés.

Szörnyű időszak zárt ki minden templomot az életemből: az utolsó pillanatban menekülés Nagyváradról, több megállóval tovább, a Passau-közi Mittich-ig, majd visszatérés, új otthon teremtése Pomázon, világrekord infláció, éhezés... Biztos kellett templomba járni Pomázon is, a szentendrei gimiből Szentendrén is, de ebből az időből nem maradt emlékem, jelentéktelen imahelyek voltak. Gondolom vagy állítom? Teljesen mindegy.

Féléves feltáplálási akció következett: Belgium, Brügge (Bruges). Szeptembertől Karácsony előttiig suliba jártam, minden egyes hétköznapi reggel betértem a Lobelle-fiúkkal áldozásra, de a templom egyetlen porcikájára sem emlékszem.

Hosszú szünet következett, az Átkos vallásüldözésének szünete. Mikor is mentem el ismét templomba, alapvetően kíváncsiságból, művészetek, hitek iránti érdeklődés okán? 1974-ben, Bombayban (ma Mumbai). Mindent leírtam a [„7 év a csodálatos Indiában, és két nepáli túra”](#) könyvemben. És a templomokról minden más magyarnál élvezetesen és szakszerűbben írt Baktay Ervin az [„India művészete”](#) mesterműben (csak mellékesen: a modern indiai festészet legnagyobb alakjának, a félmagyar [Amrita Sher-Gil](#)-nek nagybátyja).

Á, kihagytam New-Delhit, az óriási mecsetével, a [Jama Masjid](#)-dal (Dzsama Masid), India legnagyobb, legismertebb és legszebb mecsetével. Itt döbbsentem rá először, mennyire emberibbek a muzulmán mecsetek. A hívők nem megalázzottai a monoton szertartásoknak (igaz, azt nem láttam), hanem pihennek a templomon kívüli élettől. Csoportokban beszélgetnek, esznek-isznak, elvégzik a kötelező mosakodást: nagy meglepetés volt számomra.

Visszatérve Bombayra: mégis, ha már el-elmerengek, mikre emlékszem legélénkebben? Azonnal villannak: a sűrűn látogatott hindu templom, a [Mahalaxmi Temple](#) (Mahalaksmi), ahová minden érdeklődő utazót elvittünk, mert megvolt benne minden, amire imádkozni óhajtó hívőnek szüksége lehet. Így írtam róla India-könyvemben: „A tengerpart egyik félszigetszerű nyúlványának dombján épült, keskeny, enyhén emelkedő út vezetett oda. Az út mentén piciny, esőtől az út fölé nyúló ernyővel védett boltocskák sora kínálta a templom oltáránál buzgólkodó papoknak átnyújtandó áldozatokat, főként virágot, gyümölcsöt, füstölő-

ket.” A szertartásról és a templom enteriőrjéről keveset írtam „Szép márvány-belső, sok istenszoborral, egyéb látványos díszítő-elemekkel. Az oltár – ha jól emlékszem – Laxmi szobra felöltöztetve, gazdagon díszítve (de az is lehet, hogy az általánosnak tekinthető lingam, a termékenység jelképének tekintett férfi nemi szerv stilizált formában), előtte forgalom-terelő korlát. A szertartás igen egyszerű, általában két pap fogadja, veszi át a hívők áldozatát, elosztja 90%-10% arányban, a nagyobb hányadot a lingam körül helyezik el, a legszebb virágokkal frissítik a lingam tetejét díszítőket, a kisebb hányadot megáldva-megszentelve visszaadják a hívőknek. Néha új füstölőket gyűjtenek, a hívők tenyerébe szenteltvizet öntenek, amiből azok valamennyit a fejükre szórnak, a többit megisszák. Többnyire „felkenik” a hívőket a homlokukra festett csíkkal, amit ők aznap büszke türelemmel viselnek. Európai szemmel nézve a tisztaság nem méltatható. A sok növény, a szenteltvíz, a lingam időnkénti olajjal locsolása nedves tisztáltságot terjeszt az oltár körül, néha nehéz száraz zoknikkal megúszni a látogatást. Igaz, a lingam körül időnként elviszik az áldozatok korosabb részét és ciroksöprűvel takarítgatnak is, de ezek a műveletek nem sokat segítenek. Nyilvánvaló, hogy az összeszedett áldozatokat nem a papok fogyasztják el, részben biztos visszakerülnek – itt vagy másutt – boltokba. Nekik is élniük kell valamiből. Az enteriőről benyomást kaphatnak a templom pár sorral fentebb írt nevébe ültetett leírásból. Bocsánat, nem találtam ennél jobb lapot, nehéz eligazodni a képeken.

Ritkán látogattuk India legnagyobb dzsajn templomát, tulajdonképpen a közeli parkban szoktuk kipihenni hetek fáradalmait, és ez a templom is segített lerázni magunkról a sok nyűgöt. A hivatalos neve [Babu Amichand Panalal Jain Temple](#), és ezúttal a Google ismertetőjét iktatom a névbe. Érthetőbb. A középső oszlopot kell kicsit lejjebb görgetni, és a megjelenő fotósorra kattintva indul a galéria. Gyökeresen más volt a hely hangulata, mintha más ország kapuján lépett volna be az ember. Fülkékben öltöztetett próféták a Tirtankarák, csend és nyugalom, pazar tisztaság, néha rizsszemekből raktak ki „szent” mozaikot a padlón asszonyok. A belépő hívők ki harangot szólaltattak meg, ezzel hívva fel az isten figyelmét, hogy imádkozni fognak hozzá.

Bombay kiváló terepe az istenimádás templomon kívüli gyakorlására. Számptalan formája van, imádják (nem bántják és etetik) a tehenet, fa tövében talált követ emberré festenek ki, virágokat hordanak hozzá, szent olajjal öntözik. Az egyik legnagyobb ünnep azonban a Ganesh Chaturti vagy Ganpati. Augusztus végén-szeptemberben jön el az ideje. Hetekig készülnek rá, a legkülönbözőbb méretben, anyagból és művészi fokon készítik vagy vásárolják az elefántfejű isten ülőszobrát, feldíszítik díszes kellékekkel, virággal, olajmécseseket gyűjtenek körötte, oltárra helyezik, majd az ünnep napjának beköszöntével minden nap imádkoznak hozzá, pudzsát (ünneplést) tartanak előtte, virágokkal, rizzsel, gyümölcsökkel, bétel-maggal és levéllel, kurkumával, piros porral, olajmécsesekkel és pénzérmékkel. Az ünnep 8-10 napig tart, majd valami teljesen elképesztő, mesészerű esemény következik. Az isten-szobrokat kék kocsikra, vállon hordható platóra, triciklire rakják, és fúvós hangszerek, apró cintányérok, dobok zenéjével, énekekkel és kurjantásokkal kísérve a tengerpart homokos részéhez, a Csópatihoz (Chowpatty) viszik, ahol aztán mélyen begyalogolva vele a hullámokba, átadják a tengernek, búcsúmondatot skandálva: „Ganpati papa, gyere hamar vissza jövőre!” Ilyenkor a fél város ott tolong, soha nem volt elég bátorságom közejük vegyülni, TV-ről átvett videófelvételem viszont van róla. Csuda érdekes. Népszerűségét annak köszönheti, hogy a szerencse és boldogság istene. Erről és születéséről már írtam az [India-könyvem](#) „Vallásokról és egyházakról” fejezetében. Jó fotó-téma.

A filmet talán sikerül majd előkaparnom, addig is helyette itt a [2018-as Genés-ünnep](#). Ilyen elképesztő tud lenni a hit. A hit abban, hogy ez az isten valóban létezhet, és abban, ha utolsó filléreiket az ünneplésére áldozzák, meghozza a szerencsét és boldogságot.

Megszakítom a templomok témát, mert rendkívül fontos hírt sugárzott az ATV tegnapi (2020.08.23) Heti Napló adása a mélyszegénység, reménytelenség és drogfogyasztás összefüggéséről. A következő szakaszban folytatom.

Tehát: *mélyszegénység és drogfogyasztás!* A „Tézisek a kilábalásról” könyvecskémben sötét jövőt jósoltam a járvány végére kis hazánkban kialakuló helyzetről. Összeomlásnak neveztem azt a helyzetet, amikor a lakosság fele koldusbotra jut, és éhínség-zónák alakulnak ki az országban. Az ATV arról tájékoztatót, hogy a reménytelen helyzet eddig vidéken uralkodott, de mára felkúszott a városokba is. És a reményvesztettek jórésze a drog-kábulatba menekül. A legújabb szintetikus drog, a „bika” egyrészt hozzáférhetően olcsó, másrészt minden eddiginél rombolóbb a hatása. Elhangzott a mosogatórongy kifejezés az állapot leírására, de talán annál is jobban írja le a szerencsétlenek állapotát, hogy lemerevedés következik be, állva maradnak falhoz támaszkodva, vagy a földön fekvé mozdulatlanok, mintha merevgörcsöt kaptak volna. A számuk még nyilván korlátozott, de szépen halad az ország a jóslatom megvalósulása felé.

4.

Ígértem: a templomokkal folytatom. Szédítő feladat! Az emberiség legmagasabb művészeti alkotásainak tárházai, az építményektől kezdve a legkisebb gyertyatartóig, a több emelet magas aranyoltárhoz kezdve, Gaudi tornyain keresztül a templomfestészet elbűvölő szépségeiig.

Egyelőre maradjunk Indiában. Minden általam ismert szenthelyek legcsodálatosabb hármasa ott látható, a két mount abui Dilvara templom, és a tőlük egy úton elérhető Ranakpur! Nincs elbeszélő, aki vissza tudná adni azt a csodát, amikor hófehér márványból a templomhajó kupolájáról csüngő kúpalakú csillárokat faragnak, virágszirmok özönéből állókat. A szirmok szinte átlátszó finomságúak, az ember fél, hogy távoli mozdulatai is letörhetnek belőlük. Ritkán lehet extázisba hozni, de a Dilvara templomokban állva, térdelve, hanyatt fekve fotóztam, sajnos silány minőséget produkálva. Másoknak se ment könnyen. Szolgáljon tanulságul az általam talált legjobb kép, amelyik „Dzséjn templom a Mount Abu hegyen” címen szerepel a galériámban. (A folytatásból világos: töröltem.)

Van, akinek jobban sikerült. Lajos József Facebook ismerős lepott meg kiváló Ranakpur-sorozattal, aminek tagja ugyanez a kupola-belső. Remek fotós teljesítmény: jól adja vissza a fehér csillogást és kibontja a részleteket. Különösen a csillárban végződő kúp észbontó, mint számtalan további részlet a templomban. A hozzájárulásával teszem közzé:

Ranakpur mindössze 160 km-re van innen, ami Indiában nem távolság, a Google-térkép most mégis azt mondja nekem, hogy 3 és fél óra autóval. Hegyi, keskeny utak, és kerülni kell közlekedési eszközöket, embereket, állatokat.

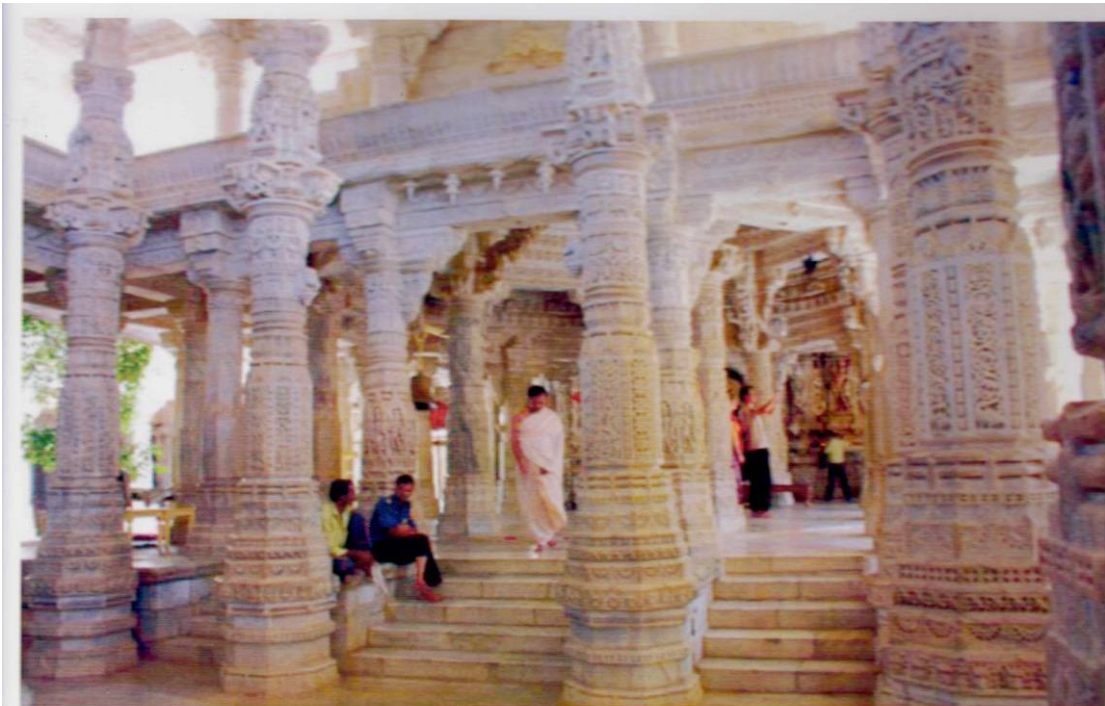
Két kép a csodatemplomról:

Körbeforgatható, ha fizetek, megpróbálom másként:

<https://www.360cities.net/image/interior-of-the-jain-temple-at-ranakpur> OK, így működik a dolog, betekintést nyújt az emberi művészi csúcsaiba, amit csodálatos tehetségű faragóművészek alkottak. Mutatom a feleségemnek, csak legyint: ezek a sötét tónusok nem adják vissza azt a pazar csillogást, amit a hófehér márványoszlopok között áttörő fénysugarak adnak.

A második képet ismerős fényképész művésznő ajándékozta az India-könyvemhez, amiben ő Magyarországról írt.

A ranakpuri csodatemplom oszlopai (Fotó: Indrani Ghose)

Ranakpur, a márványtemplom egyik domborműve: dzsajn tirtankara

(Fotó: Indrani Ghose)

Aki nem ír – mármint megjelentetésre alkalmas akármit – annak segéd fogalma se lehet róla, milyen nehéz is ez a mesterség. Különösen, ha az ember közben olyan akadályokba ütközhet, mint én, éppen most. Mert ez az Indira Ghose ajándék, ami az India-könyvemben is megjelent pontosan dupla annyi, mint amennyit be akartam mutatni: a fentit, mert az egyrészt a világos tónusaival jobban közelít ahhoz a hihetetlen szépséghez, amit ez a templom képvisel, másrészt a több hívő létszerűbbé teszi azt. De mit pazarlom a szavakat? A gondom, hogy a két fotó össze van ragadva, nyilván a könyv elektronikus változatában is, merthogy onnan kerülhetett a galériámba, vagy fordítva. És annak ellenére, hogy magas szintű technikai kérdések szerzőjeként is kedvelt olvasnivalókat sikerült alkotnom, ezzel a ma már primitívnek tekinthető problémával nem sikerül boldogulnom. Megpróbáltam kirádrozni az alsót, sikertelenül. És most, hogy újra figyelmesebben nézek rá, rá kell jönnöm, hogy marhaság is lett volna törölni, hiszen az alsó, igazi dzsajn szemekkel megáldott szentekből álló szoborcsoportja végre tényleg visszaad valamit a fehér márványból, amiből – maguk is fehérén – szinte kiemelkednek és élnek, pedig a középső a hordhatatlanul súlyossá növvő glória mellett a két kezét lenöveszti maga mellé a mélybe. A jobbán és balján álló teremtmények is követik a pózt, de [ketten](#) ágat tartanak a fejük fölé, amin elefánt lépdél, azon pedig nyúlánk állat lovagol.

Tulajdonképpen mindez csak csepp a tengerben! Nagyon zavaró, hogy eltérő adatok szólnak a templomot levegőssé, pompázatosá tévő oszlopok számáról, [a hírek](#) 420-tól 1444-ig szólnak. [Ami biztos: nincs](#) két egyforma köztük. Késő délutáni órában érkeztünk, nem a számuk foglalkoztatott bennünket, döbbenet jártunk, bámultuk a csodát. Ezt a fantázia-gazdagságot nem tudhatja megtervezni se liturgia, se építész, a faragómesterek fantáziája szórja tele az épületet emberekkel, állatokkal, indákkal, virágokkal. A legnagyobbnak ismert nagymogul uralkodó, Akbar (egyszerű név: a Hatalmas) hírére vette és elzarándokolt oda. Ámulata határ-

talán volt, állítólag kiíratta az épületre. „Soha, senkinek nem engedi meg, hogy az építészetnek ezt az ékszerét lerombolja.”

Óriásira fog bővülni ez a templom-regém, India varázslatos kincseibe csak belekóstolni tudtunk, de számtalan feledhetetlen emléket hoztunk magunkkal, különösen én, aki 8 nap alatt végigszáguldottam Dél-Indián, a „dravidák földjén”. Amrita csecsemő volt, alapos mérlegelés után döntöttünk úgy, hogy egyedül vágok neki. Jól adja vissza a körutazás jellegét az [India](#)-könyvem XX.8 alfejezetének címe: „És a nagy rohanás Dél-Indiában, repülőn, buszon, taxin.” Felsorolom az érintett helyszíneket: 21 nevezetes hely, majdnem mind a templomáról, templomairól híres.

Adós maradtam azonban még északi látnivalókkal is, például Palitanával, ahol egyetlen hegyen, fallal körülvéve több mint 800 templom csodálható meg.

Itt szünetet kell tartanunk, béltükrözésre kell készülnöm, és az előzmények fáradékonnyá tettek. A folytatás változatlanul India szenthelyeiről fog szólni.

5.

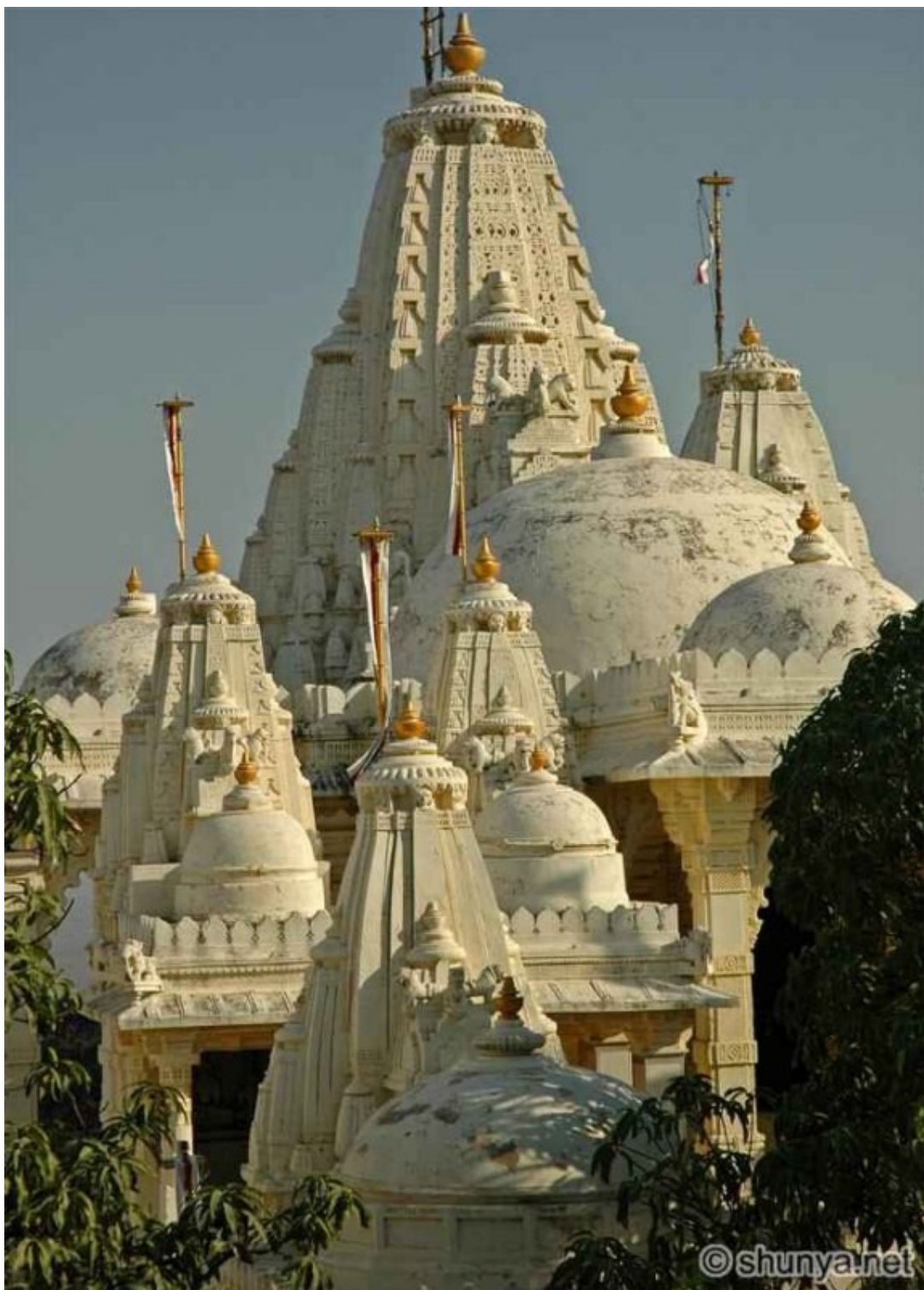
Naponta győződök meg arról, hogy nagyon megöregedtem. Bíbelődök itt az indiai templomok fotóival, részben az India-könyvemben találok megfelelőt, pedig az amrita-it.com web-lapomon a „rövid ízelítő” vonal alatt India rovat nyitható ki, és annak legalján, három címsor található: Fotók, diák gyűjteménye – ami a saját fotóimat tartalmazza, Három magyar személlyel – amiben három kiváló amatőr fotós képei láthatók, a három művész közös túrán ismerkedett Indiával: Bató Péter, Garai András és Hanuska Vilmos. Végül az „Egy remek blog-sor Indiáról” valóban művészi fotókat mutat be az országról. Érdekes a mesém mellőzve is lapozgatni bennük.

Palitanát ígértem az előző szakaszban, éppen arról nincs igazán jó kép a hatalmas gyűjteményben. Neves indiai fotós (útikalauz és sok más), Namit Arora segített ki az India-könyvem írásakor, több fotóval is. Kettőt bemutatok. Kettőt azért, mert az egyik talán mutatósabb a többinél, a legmagasabb templomtornyot helyezi központba, a másik látkép, érzékelteti, hogy a nyolcszáznál több (most olvasom:863) templom csak úgy fért el a hegyen, hogy legtöbbször kicsi, ha hárman látogatják, és ketten bemennek, a harmadik csak akkor fér be, ha a bentiek egyike kilép. Na, hiába próbáltam a könyvem elektronikus változatából kimásolni Namit képeit, nem sikerült. És ekkor ismét villant az elszürkült agyam: hiszen a könyvhöz adtunk fotó-CD-t is. Nosza, elő egyet a hátramaradottakból, ott ragyogott számtalan egyéb Palitanához kötődő kép között, pl. a vándorcigányok fotói között a két nagyszerű fotó. Mostantól, ha India, akkor a CD segít!

Namit Arora nagyszerű alkotó elme, és sikeres vállalkozó. Az általa alapított, alkotott shunya.net – úgy emlékszem – nem sokkal kapcsolatunk létrejötte előtt turizmussal, idegenforgalommal foglalkozott, mára azonban szenzációs ismeretterjesztő platformmá nőtte ki magát. Elég végignézni a fejléc téma-során: blogok, cikkek, könyvek, fotók, videók. IT-szakértőként is dolgozott. A [*The Lottery of Birth: On Inherited Social Inequalities*](#) könyve érdekes, tanulságos olvasmány. Öröm ezt az embert az ismerőseim között tudni.

Namit-nak illik írnom két sort, újabb hozzájárulását kérve, mert a képei nélkül nem fogom tudni megoldani az ismertetőt!

Levelem megírtam, nem telt el 20 perc és megjött a válasz: örömmel adja a fotókat az íráshoz. Természetesen kötelességszerűen utalok arra, hogy a fotók az ő szerzeményei, ebben a szakaszban és a következőkben is.

Palitana – a legmagasabb csúcs*

Palitana – látkép*

Palitana nemcsak a különlegességéről híres-neves, hanem a megközelítésének lehetséges módzatairól is. Az akkoriban évente számtalan országról, így Indiáról is megjelenő Fodor (Angliában él)-útikönyv jól becsapott minket, mert egy szóval se említette, hogy a hegy lábához érve le kell parkolni, meg kell keresni a felvezető gyalogutat, és vagy fel kell bandukolni a hegyre, vagy két kuli által kezelt, bambuszrudakra függesztett platón törökülésben ülve (másként nem fér el rajta normális méretű földi halandó) fel kell keccsöltetnie magát az utazónak. Csak másnap néztük meg talán a Dobogókőnek látszó hegy magasságát: 610 m. És 34 C° volt mindössze. Mi, úri népként ódzkodtunk a kulik güriztetésétől, nekiindultunk gyalog, kulacs nélkül. Alig tettünk meg párszáz métert, megállított, kedves mosollyal egy indiai házaspár. A csúcsra mennek? – kérdezték. Igenlő válaszukra eltűnt a mosoly az arcukról: vegyék igénybe a kulikat, ez nem európainak való. Igazuk volt! Mire felértünk, csontra száradtunk, hangot adott volna a testünk, ha megkopogtatják. Viccet félretéve: több út- meg lépcsőfordulónál várta a szomjas vándort nagy hordó víz, pléhbögrével, ami életveszélyt jelentett volna, ha... Fent aztán puskás baka állt őrt a kapunál, a puska csövével jelezte: cipő le, táska le (eddig megszokott), majd nadrágszíj le (végig foglalt volt az egyik kezem), végül fényképezőgép. Ledermedtem: fotózni se szabad? Fejbillegetéssel, szembeszéddel tisztáztuk: csak a tokját kéri. Beléphettünk a ... hogy is írtam, hová? Jól leírtam az élményt, legjobb felütni a „7 év a csodálatos Indiában és két nepáli túra” című könyvem 286. oldalát, és elolvasni, amit erről a templom-kavalkádról írtam, onnan kezdve, hogy „...újabb csoda, megérte. Mert ami elénk tárult, az megismételhetetlen varázslat! Csak egy részét tudtuk, szinte futólépésben végigtalpalni. „Homokkő templomok, olyan kicsik, hogy 2-3 embernél több nem fér be, csoportokat képeznek, a csoport közepén nagyobbak, díszesebbek. Mind hegyes, nagyon hosszúkás hagymakupolával mutat az égre. Tüerdő, mesevilág, fantázia-

tobzódás: csodaváró, felfelé néző emberek hitének ereje tud csak ilyen létrehozni. Az állapotuk nagyon eltérő: romos, félig romos kis templomok mellett épen megmaradt közepesek (falusi ház-méret, tornyocskával), beállványozott, rekonstrukció alatt álló nagyobbak. A falak színe ennek megfelelően változatos, a szürke mohától a frissen kopácsolt sárgáig tarkállanak. Az időnk elfogyott, szinte szaladgáltunk a templomok között, hogy néhánynak az enteriődjét is megnézzük, nem láttam igazán izgalmas, művészi alkotásokat, kevés és merev a díszítőelem, szobor. A legnagyobb templomokhoz, a hegyenyereggel kettéosztott csúcs túlsó oldalára el se jutottunk, azokról egy-két jobb fotót sikerült készíteni. (...) Fontos tudni, hogy délután négykor az Adiszvara templomban a templom szentjét feldíszítik igen értékes ékszerekkel, érdemes erre koncentrálni.”

Mire leértünk a kocsizhoz, nyögni-nyelni nem tudtunk a fáradtságtól és szomjútól. Vettünk gyorsan a bejáratnál (az út kapuval indul) két rekesz hűsítőt (2x24 üveg). Nem ámítok: az egyik rekesz italt ott, helyben, állva, járva, csak pillanatokra leülve (nehogy ne tudjunk felállni) megittuk, a másiknak a felével a szálláshelyünkön végeztünk. De valóban megérte.

Ennyire futja most, mert még a végén csak templomokról fog szólni a blog-sorozatom.

Hogy is haladjak tovább? Talán időrendben a legjobb. Mert még Bombayban éltünk, amikor a már említett dél-indiai száguldásomra sor került. Felejthetetlen ez is. Nálam bátrabb emberek is tekergették a nyakukat, amikor értesültek, mennyi idő alatt mennyi mindent tervezek megbámulni, mások nem akarták elhinni, hogy sikerült is abszolválnom. Igaz, helyi kapcsolatok segítettek. A repülőgéppel, busszal és taxival megtett szakaszok között volt, amit indiai ismerős két város között rendszeresen járó autóján tehettem meg, volt, ahol az állami üdülő embere kísért ki a buszmegállóhoz, hogy megbeszélje a sofőrrel: előző este elrontottam, helyesebben elrontották a gyomrom, az éjszakát WC-kagylón töltöttem, ha szólok, feltétlenül álljon meg. Csodával határos módon nem volt rá szükség.

Mielőtt belebonyolódnék a templom-körútba, négy kitérőt teszek. Nem templomok, de ők is megérik. Felsorolom élvezeti idősorrendben: a Tandzsori Art Gallery viasz-szobrai, a délkelet-indiai második (vagy késői) monszun, a keralai halászhajók és a májszori maharadzsa-palota.

Mindegyiket képpel kezdem.

Na, itt tulajdonképpen úgy gondoltam, a négy kitérő után szünetet tartok, míg a testemmel bajlódnak rendes emberek, akik ebben az átkos járványban is keményen dolgoznak. Mert a hét elején (08.24-25) két napig tartó, ijesztő véres széklet miatt haza kellett rohannunk Csopiról szép Budára, ahol régi sebészünk sikerrel biztosított kolonoszkópia (magyarul béltükrözés) lehetőséget mára (08.28). A rendkívül óvatosan végrehajtott művelet meghozta az eredményt, megállapította a vérzés biztosnak látszó okát: két négyzetcentis fekély a vastagbél-vékonybél átmenet karimáján. Remélhetőleg nem rákos, majd a szövettani vizsgálat megmondja. Egyelőre visszatérhetek a lelkileg mind nyomasztóbb valós világunkba. Mindezt azért mondom el, mert a tervem sikertelenül halt el, fotókat találtam ugyan (de tarka is ez a merengésem!), de a kísérőszövegre már nem futotta az erőmből, a műveletre készülés kimerítő. Most látok neki ismét az írásnak.

A *viasz-szobrokat* India évszázadokkal előbb alkotta, mint tették azt Európában. Nem foglalkozom most ennek bizonyításával, elég, ha arra utalok, hogy Baktay Ervin Krisztus előtti évszázadokba helyezi a technológia indiai kezdeteit. Álltam a Tandzsori Art Gallery-ben egy-egy szobor, szoborcsoport előtt és nem hittem a szememnek: a valószínűleg technikai okok miatt viszonylag kis, 60-70 cm magas szobrok élők. Tessék jól megnézni a mozdulataikat, például a harmadik – ismét Namit-tól átvett – szoborpár férfi tagjának pantomim-mozdulatát, mintha valamire támaszkodna (valószínűleg ilyen céllal készült), a hölgy kézmozdulatait, mindkettőjük apró redőket is érzékelhetővé tevő öltözetét. Indiai kutatók különleges jelentőséget tulajdonítanak az óriási kontyokban bujkáló kígyóknak. A ruházatok csúcsát képviseli a második szoborcsoport (az első két fotó sajátom) előlről nézve jobb szélső alakja leplének térd alatti része. Ha ma készítené akárki, nem hiszem, hogy sikerülne neki az átlátszóság ilyen képzetét kelteni. Rodin látta a szobrokat, és kijelentette az egyik Nataradzs-ról: mozgást annál gyönyörűbben kifejezni még senki sem tudott. Tegyek fel Nataradzs-ot is? Ha Rodin-t elbűvölte, itt a helye. Elnézést a felvétel minőségéért.

Négy istenség bronz-szobra (Tandzsor)

Balarama (Tandzsor)

A Tandzsori Art Gallery „pantomim” szobrai*

És itt az egyik Nataradzs (saját felvételem):

Az *utó-monszun* csak külföldi utazó számára különleges, valószínűleg. Bár már túl voltam több monszun-hullámon (úgy jönnek: egy hétig mintha vödörből öntenék, majd pár nap szünet, új özvönvíz, megint csendes eső), számomra mégis meglepő volt, játékosabb, szépségeket is felvillantó volta miatt. Egyetlen fotót találtam, bemutatom:

Utó-monszun Délkelet-Indiában

Sajnos csak a földön látható eredményt mutatja, be, nem a folyamatot, amiről így írtam: A monszun kisöccse jelent meg, fröccsentett egyet a szélvédőre, aztán odébbállt, keringett a kocsitól jobbra, a rizsföldek és pálmazorok fölött, aztán visszatért és köpködött, locsolt váltakozó erővel. Bosszantó volt, de mellett szép is: függőleges, a talajtól a koromfekete felhőkig érő csíkokban hullámozó függönyökként nyargalászott a földek felett, megbomlott, majd gyorsan ismét redőkbe rendezte magát, szinte félelmetesen vadul szép volt. Európai számára ritka látvány!

A *keralai halászok* is rendkívüli élményt jelentettek. Illetve nemcsak ők, hanem Kerala állam Kovalam Beach névre hallgató partvidéke. A szálló, ahová taxival érkeztem, domboldalra, arra mintegy rádőlve épült, a bejárat a dombtetőn nyílt, és a lift több szinttel lejjebb vitt. Fáradtan jót aludtam, reggeli fényekre ébredtem, kinézek a talpig üveg erkélyajtón, és mit látok? Hosszú rudakkal a tengerfeneket bökődő halászok húztak el az orrom előtt, nyilván egyetlen fatörzsből kivájt csónakkal. Gyors zuhany és reggeli után lementem a partra, ahol halászok indultak hálót kivetni. A parttól induló csónakból eregették a hálót, épphogy látható távolságig eveztek be, majd távolabbi ponton visszatértek a partra. Ez is látvány volt, hallott-olvasott róla az ember, de a java most következett: elkezdték partra vonni a hálót, mégpedig munkadallal kísérve a nehéz munkát. Két képem következik, az elsőnek „Munkadal” címet adtam. A munkának feszülő emberek mellett álló tarkaturbános brigádvezető előénekelt szép, rövid dallamot, a melósok pedig kicsit hosszabb dallamsorral feletek rá. Nem volt egyhangú, ha nem is nagyon, de változtak a dalocskák. Feljegyeztem: foglalkozni fogok még a munkadallal.

A fogás gyengére sikerült. Egy darabig csak nézték a két vékányi zsákmányt, aztán halálos szomorúsággal válogatták szét, nők, a fejükön hordott kosárcákban futólépésben haladtak az erdő felé az életet jelentő halacskákkal. A második kép erről szól: a rossz fogáson szomor-kodó kemény emberekről.

Mást is láttam, persze. Kókuszt feldolgozó embereket, mosolygós leánykát és életem legszörnyűbb leprását. Döngött a föld a kókuszhéjtól.

Fürdőzőket, férfiakat rendes úszónadrágban, nőket száriban. Mindkét témát elraktam későbbre.

A munkadal

Rossz fogás

A májszori maharadzsza palotája, amit a születésnapjára mindig kivilágítottak. Gondolom, a gazdagság előtti hódolat ma is változatlan. Hiszen csak a kizsákmányolás rendszere változott, a nép behódolás-hajlama minden bizonnyal maradt.

A májszori maharadzsza alattvalói, szolgálói, mondjuk ki, nagy valószínűséggel kasztonkívíli nyomorgányok a maharadzsza születésnapja alkalmával tündéri fénybe öltöztetett palotája köré gyűlnek, sarkukra ülve (így pihen az indiai) bámulják legfőbb kizsákmányolójuk birodalmának fő jelképét. Mindjárt következik a fényben úszó gazdagságról készült fotóm. Megjegyzem azonban, hogy a múzeum-jelleggel berendezett palota enteriőrjét is végigjártam a jelölt, engedélyezett útvonalon. Az egyik előszoba jellegű hallba a következő ajtón sárga fény sugárzott be. Első pillanatban napfénynek véltem, de amint beléptem a következő helyiségbe, döbbenet álltam meg: a trónterem csupa arany bútorzata, borításai, maga a trón is aranyfénnel burkolt be mindent. Sok pazar csodát, tobzódó gazdagságot láttam életemben, ilyen tömören rám zúdulót azonban másutt sehol sem.

Hm, az előbb még kidugta a fejét a koponyámból az ötödik nem vallással, templomokkal foglalkozó emlék, de elröppent, mint a lepke a rosszul kezelt fogóból. Majd csak felbukkan megint...

Hoppá, ki is pattant, amikor készültem felrakni az V. szakaszt a Wordpost blog-sorozatomba: a *kerámia-csodaparipák*! Este van, este van és nyugalom, azt hiszem, holnapra halasztom a szakasz befejezését.

Folytatom: a paripákat autóból pillantottam meg az úttól kissé távoli bokrosban. Először csak az itt bemutatott paripa fejét vettem észre, és meghökkentem: hiszem ez óriás termetű ló! Leálltunk, besétáltam a bokrok közé és elámultam. 3-4 kerámia-csodaparipa állt a bozótosban, árván és szomorúan. Az egyiket meg is kopogtattam: kerámia bizony, nem mese. Mert mesébe illő darabokból kellett összeállítaniuk a művészeknek, mai technológiákkal is

rendkívüli ügyesség kellene a létrehozásukhoz. És természetesen egy mini-kápolna várt a csodálattal telt hívőkre, bár ember talán be se fért volna. Kattintgattam a gépemmel, aztán sokáig keresgéltem, kérdezgettem, ki mit tud róluk. Már lemondtam a születésük megismeréséről, amikor Baktay Ervint olvasva értesültem arról, hogy ez a Nyugat (fáj a nagybetű) által lenézett hatalmas birodalom néhány piciny falvában készítették és állították fel a határaikon, betolakodókat riasztva a méretükkel.

Egy a kerámia-csodaparipák közül

* A shunya.net jelöléssel ellátott fotók – fentebb is, a lentebb következők is – Namit Arora tulajdonát képezik, és hozzájárulásával kerültek felhasználásra.

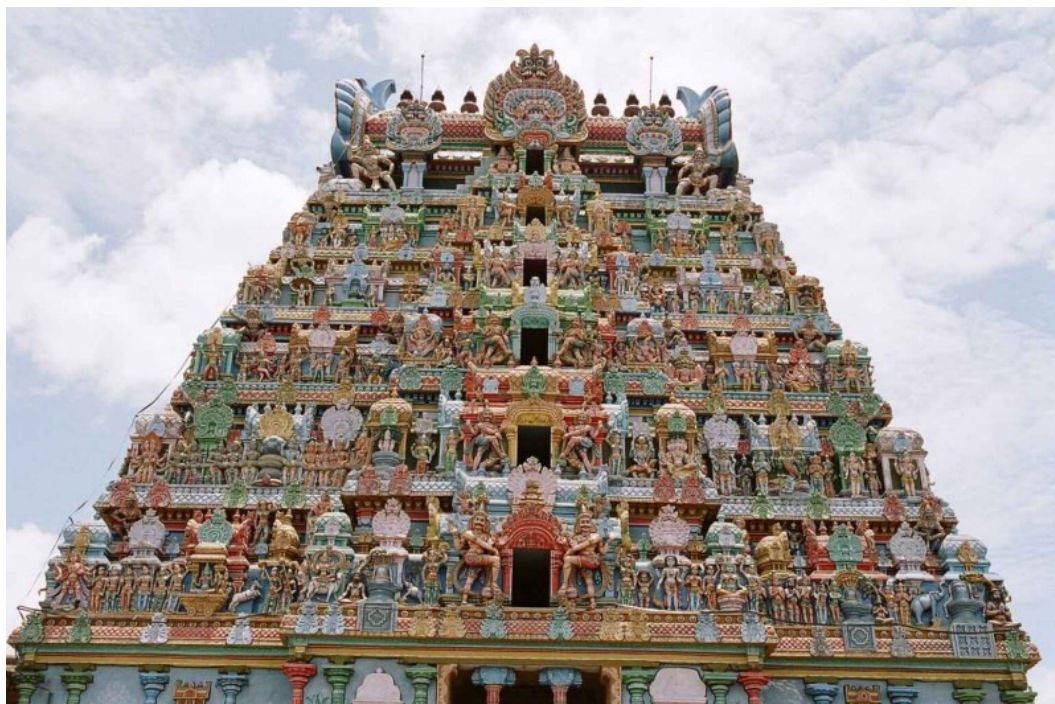
Namit, thank you for presentind me again with your splendid photos, this time in a chain of blogs (hopefully sprouts of a book) dealig with my mind and other games of reminiscenses.

6.

Elnézést kérek: nem tályogot állapítottak meg, hanem fekélyt a kolonoszkópiával. Orvosok tudják: nem mindegy, talán a fekély jobb, nem gennyes valami. Meg el lehet hülyéskedni vele: fekély e kéj... Lassan, de biztosan kopik a memóriám.

Hogy ne késlekedjek tovább a folytatással, gyorsan felteszem az India-könyvem címképét: Dél-India, a srirangami Jambukeshwara templom főbejáratának gopuramja, Tiruchirappali szomszédságában (Tamil Nadu). Káprázatosak ezek a dél-indiai templomok! Egyrészt a méretük határtalan, van, amelyiket három fal vesz körül, bővítve az elérhető építmények, imahelyek számát, illetve kívülről közelítve, fokozva az adott falon belül található szentélyek fontosságát. Az India-könyvemben foglalkoztam azzal a szembeszökő ténnyel, hogy az ezekben a templomokban – ünnepi eseményeken kívül, legalábbis akkoriban – nem tülekedtek hittől duzzadó keblűek. Sétálgatnak, eszegetnek, heverésznek, még valami olyan kifejezést is használtam, hogy az életet lazán élvezők. Most se tudok azonban pálcát törni a fejük felett, mindig vitatható volt és maradt, hogy a megfeszített munka jelent-e megoldást az emberiség számára, vagy a bölcs elmélkedés. Végső kulcskérdéssé válik napjainkban a munka kérdése, ha egyáltalán marad a lakosság nagyobb része számára?

Külön megfeszülő figyelmet érdemelnek a fő- és mellékbejáratok kaputornyai, a gopuramok. Nem annyira a mi szemünkben giccsnek tűnő tarka díszítésen kell elcsodálkoznunk (azon is, persze), hanem, hogy mennyi mindent mesélnek el a tornyok egyes figurái. Lehet, hogy ezen a gopuramon kapta le Namit a teljes természetességgel ábrázolt, az építmény peremébe kapaszkodó, állva szülő nőt. Őt is láthatóvá teszem!

A srirangami Jambukeshwara templom főbejáratának gopuramja, Tiruchirappali mellett (Tamil Nadu)

Állva szülő nő*

Nem kevésbé érdekes a minden bizonnyal a [Jambukeshwara \(Dzsambukesvara\) templom](#) ugyanazon a tornyán büszkélkedő, dülledt szemekkel, buzogánnyal riogató vitéz:

Négykezű, buzogányos, oroszlánt taposó vitéz*

Találtam a templomról olyan weblapot, amelyiken állítólag 266 fénykép látható róla.

Trichy-ben és környékén, na meg egész Dél-Indiában számtalan hasonló templom-rendszer található, ez kiváló mintaként szolgál. A többit hanyagolni kell, túl sok még a templomokkal kapcsolatos, és annál is több a vallásoktól független mondanivalóm.

Mielőtt távoznánk azonban Dél-Indiából, még meg kell emlékezni két látnivalóról. Az egyik általánosan ismert, a másik saját felfedezésem, és – sajnos vagy sem – nem váltott ki széles visszhangot, mint ahogy hiába hirdetem úton, útfélen, hogy a tucatrendszert is Indiában alkották, a matematikai almanachok nem foglalkoznak vele. Pedig az indiaiak percenként használják, az ujjaikon számlálva, Ó, újabb téma, elő kell jegyezmem: a matematika gyökerei, első hajtásai!

Térjünk vissza a két látnivalóhoz. Az első az elképesztően magas és terebélyes dzsén Tirtankara, ami arról híres, hogy bizonyos ünnep alkalmával gazdag dzsénnek (sok a gazdag köztük, mert alapvető foglalkozási ág, amit űznek, a kereskedelem) vödörrel öntetnek tejet, mézet és brilleket a fejére. Szavahiható gazdag dzsén mesélte. Fantasztikus a hit, nem?

Az óriás Tirtankara, a Sravanabelagola templomnál (23 m).

Az én felfedezésem pedig egy oszlop részlete: szülő nő. Íme:

Isten és oltár születik (Szomnatpur)

Így írtam róla: „Itt fedeztem-e fel az ‘Isten és oltár születik’ oszlop-részletet, amelyet több szempontból is igen érdekesnek tartok: egyrészt kétségtelenül szülést ábrázol, és pedig nyilván ‘ősi pózban’, állva szül a nő, másrészt valószínűleg isten születéséről szól a részlet, végül abból, hogy a részletet véresre színezték, kezdtek díszítő-színezést is alkalmazni, és az oszlop tövébe virágokat is raktak, amiből következik, hogy új szentély születésének vagyunk szemtanúi. Számtalan esetben ‘építenek’ hasonló módon szentélyt, sőt templomot a hívők: kiszemelnek egy követ, elhagyott épületrészt, ráfestenek szimbólumokat, ‘felkenik’ olajjal, virágokkal díszítik, imádkoznak hozzá... Olyan mély hit itatja át Indiát, hogy az ateista vas-szíve is meglágyul.”

Ó, dehogy engednek a markaikból a dél-indiai templomok! Három egymáshoz közeli templom mellett nem ballaghatok el, ha India templom-remekeiről adok hírt. Az „Isten és oltár születése” fotója tárta fel a róluk készült képek sorát, és sokadszor dermedten bámultam a sok csodát! A három helyszín, egyben azonos nevű templom: Belur, Halebid, Szomnatpur. Sajnos, a három templom fotóit egy könyvtárba gyűjtöttem össze. Hiba volt: ahogy haladok előre a válogatással, úgy valószínűsíthetem, hogy keveredések vannak. Mielőtt közreadnám ezt a szakaszt, megpróbálom tisztázni a helyzetet, talán Baktay könyve segíthet, például. Ha így marad, az se nagy baj, gondolom.

A tisztázást az India-könyvemmel kezdtem. Világos, hogy már annak írásakor teljes zűr uralkodott a fotóim körül. Őszinte vallomás olvasható a könyvben:

„A Májszor környékén található számtalan ‘kötelező’ emlék közül én egy csokorba fogok hármat: Szomnatpurt, Belúrt és Halebidet. Mindhárom a Hojszala-korszakban épült, földrajzilag is közel fekszenek egymáshoz, építészeti és szobrászati szempontból is ikrek. Legfőképp

pedig azért, mert nincs erőm a három helyszínen készült fotókat szétválogatni. Annyira hasonlóak a frízek, hogy sok időt rabolna el a válogatás, pedig most haladni akarok, hogy útjára bocsáthassam egész Indiámat.” Aztán következett pár szó a szépségükről: „Természetesnek kell elfogadni, hogy a három templomcsoport jellegzetességei azonosak. Elsősorban abban van az egység, hogy különböznek mind az észak-indiai, mind a dél-indiai stílustól, sajátos Hojszala típust alkotnak: egyetlen fallal körülvett szenthelyek, nagy platókra épített templomok, csillag-szerkezet, alacsony, nem igazi, alacsony (vagy be nem fejezett? – mindjárt meglátjuk) ‘vimanák’, nagyon gazdagon körülzobort bejáratok, egy templomban több szentély (nem kötelezően) és leírhatatlanul gazdag szobrászat, különösen a templomokon körbefutó, minden képzeletet felülmúló frízek. A frízek tartalmáról szeretnék külön szólni, kicsit később. Ha igazak az emlékeim, a szomnatpuri templom a legnagyobb és legkésőbbi, a beluri falak között két komolyabb és talán egy-két kisebb templom látható, a halebidi templom frízei a legcsodálatosabbak. A ranakpuri Akbar-látogatáshoz hasonlóan valamelyik moszlim hódító, Belurt megsemmisítve nem csak nem romboltatta azt le, hanem azt mondta, nem elég bátor ahhoz, hogy leírja a szépségeit, mert túlzásokkal vádolná meg az utókor. Akkor mit vár tőlem az olvasó, nehéz megszólalni is.” Hát, újfent nehéz, bizony!

Már majdnem feladtam ismét, mint a könyv írásakor az egyértelműsítést, amikor végül Baktay Ervin segített. Sokat, de az ő segítségével se sikerült a teljes tisztánlátást biztosítani. Az 1981-ben kiadott kétkötetes „India művészete” (a két kötet összesen 107,- forintba került) I. kötet 66. oldalától foglalkozik a Hojszala-templomokkal. Így ír róluk összefoglalólag: „A templomok a XII. században épültek és jellegük annyira sajátos, hogy külön ‘Hojszala stílusról’ beszélünk. Legnevezetesebbek a *Késava-templom Szomnathpurban*, a több templomból álló csoport *Belurban* és a *Hójsalésvara templom Halébidben*.” Elemzi a templomok szépségeit is. Ír például „...a falak magasra emelt, széles talapzati részén folyamatos képszalagok (legalább ezt is tudjuk: a frízek magyarul képszalagok) futnak körös-körül az egész épületen. A szomnatpuri Késava templom legalsó sávját elefántok hosszú sora képezi. A templomok következő sávjai állatok, emberek, képzelet szülte lények, jelenetek, növényi és egyéb díszítmények zsúfolt tömkelege vibrál.” És itt elkapott az irigység: Baktay (nagy rész valószínűleg Amrita Sér-Gil édesapja kegyeire támaszkodva végtelen időt tölthetett a templomok körül, míg én a száguldásom egy-egy megállójaként szinte futólépésben haladtam körülöttük, kukkantottam be az enteriőrökbe, rohantam a kocsihoz és tovább. Így is hihetetlen áldása az életnek ez a pár építmény, a faragóművészet csúcsai. De hallgassuk még tovább őt, a művészt: „A talapzat párhuzamos képszalagjai fölött istenségek állnak a gazdagon díszített fülkékben; az alakokat magas reliefben faragták ki, szinte önálló szobrok gyanánt emelkednek ki a háttérből.” Hogy mennyire hasonlítanak a templomok egymásra, arra jellemző Baktay könyvének két egymás melletti oldala: balról a szomnatpuri Késava templom frízei néznek ránk, jobbról a halebidi Hojsalésvara templomáé, mintha tükörképek lennének!

Segítségül hívtam a weblapom képgyűjteményét, ahol a három helyszín képeit elkülönítettem, anno. Ez juttatott el a végső rendezéshez: azt hiszem, minden a helyére került.

Külön érdekessége a templomoknak, hogy mind az építésük időpontja (illetve időtartama is, volt, amelyiket 100 év alatt faragtak ki), mind a mesterek neve ismert!

Ezekkel a gazdag ismertetésekkel a tarsolyunkban fussunk neki a már felrakott képeknek. A hozzájuk fűzött megjegyzések, aláírások nem többek a futva látogató emlékeinél.

Tudjuk tehát, hogy Belurban több templom látható. A lelki szemeim előtt meg is jelenik a távlati képük. A fotóimból akár a (fő)bejáratát, akár az embermagasság feletti szobor-fríz

részletét választom, varázslatos művészi alkotásokat tudok bemutatni. A bejáratról több kép készült, az előbb mellett döntöttem: emberek mozogtak éppen a lépcsőkön.

Az egyik beluri templom főbejárata

Ez a kép is beluri templom bejáratát mutatja be. Az, hogy a hívő asszonyok a templomnak hátat fordulva, a lépcsőn helyet foglalva csevegnek, arra utal, hogy barátságban vannak vele.

Azt hiszem, a fantasztikus képszalag egyik legjobb részletét ültetem be ide, elképzelhető, milyen szípkázó látványt nyújt az épületen körbefutó fríz.

Beluri fríz részlete: repülő istenség.

Beluri templombejárat csevegő hívő hölgyekkel.

A következő fríz a halebidi templom részlete, a weblapom szerint. A több kezű, több lábú szörny nem véletlenül olyan, amilyen, épp az ölébe fektetett áldozat szívét tépi ki.

Fríz-részlet a halebidi Hójsalésvara templom faláról.

Az alábbi jelenet is a halebidi templom fríz-szalagját díszíti.

Csatajelenet modern fegyverekkel (Halebid).

Önként vállalkozó útikalauz hívta fel a figyelmemet arra, hogy a templom alsó fríz-koszorúja több olyan faragványt mutat be, amelyek mai modern fegyvereket ábrázolnak. Ezen például a jobb szélső vezénylőtiszt (vagy inkább a támadó sereg fővezérével) szemben mini-hordeszközt láthatunk, amit ugyan paripák vontatnak, de a fedélzetén bonyolult rakéta-sorozatvető kap helyet. A baloldalon pedig barikád mögött nő kémlel látcsővel. Mivel feltételezhetően azonos vízszintes síkban lévő valamit figyel, akár periszkópról is lehet szó. A frízen több hasonló jelenet látható.

A halebidi Hójsalésvara templom egyik csarnoka is figyelmet érdemel. Az oltárral szemben Nandi bika, az egyik szent állat ül. Útikalauzban találtam rá erre a kiváló fotóra.

A halebidi Hójsalésvara templom egyik csarnoka, Nandi bikával (útikalauz weblapról)

Árván maradt a szomnatpuri templom, eddig csak a fentebb bemutatott „Isten és oltár születik” fotóm mesél róla. Bemutatom ennek is a bejáratát. Épp színesre cseréltem a fekete-fehér tekercset.

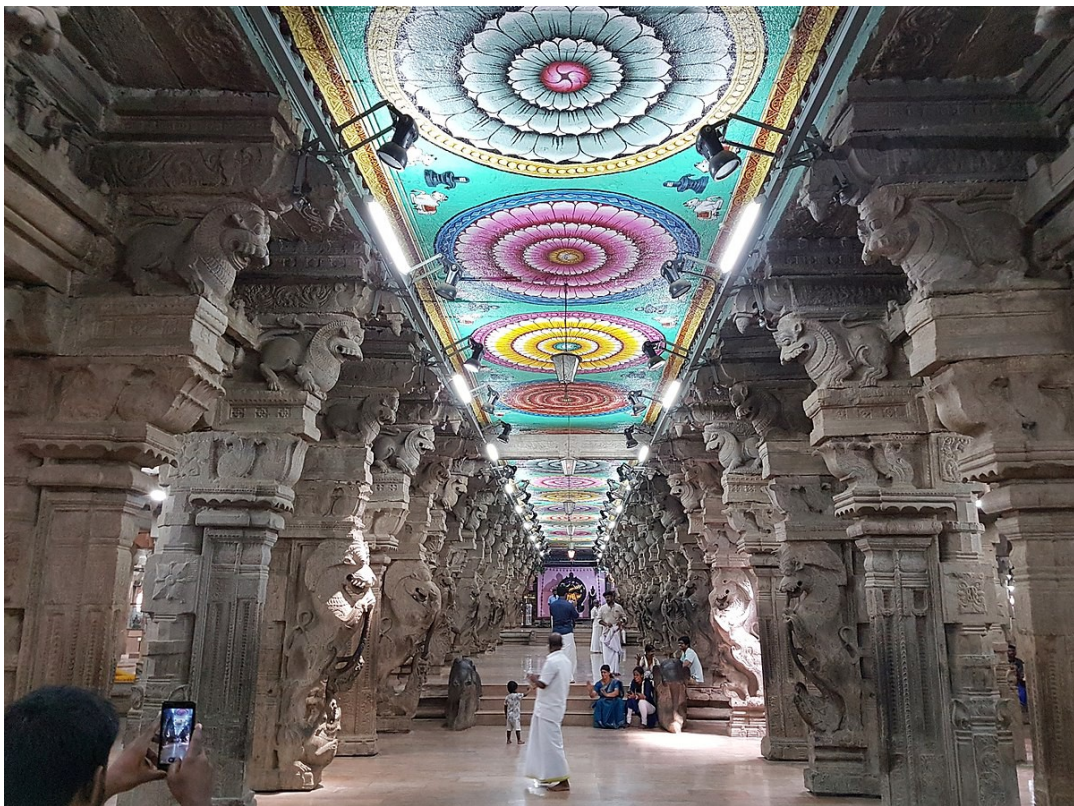
A szomnatpuri templom bejárata.

És találtam a képeim között nagyon figyelemreméltó csoportot is. Képkeresővel azt találtam róla, hogy a templom emblémája és király oroszlánnal vívott küzdelmét ábrázolja.

Szomnatpur, király harcol oroszlánnal.

A kutatásaim visszavezettek a korábban elhagyott Madurai-ba, ahol az ezer oszlop csarnokáról híres [Meenakshi templom](#) található, nem állom meg, hogy be ne mutassak egyetlen képet róla:

Azt hiszem, eleget meséltem ebben a szakaszban, és el is fáradtam, pihenjünk egy-két napot!

A dél-indiai rohanásom záróakkordja egyébként napokra elszomorított: Amrita nem ismert meg a 8 nap után, rémülten sírt és kapaszkodott az Édesanyjába.

7.

Nagy zűrt kavartam a Hojszala-templomok körül, elég volt kiegyenesíteni. Öröm ebben a mind nehezebbé váló elmegyakorlatban.

Közben sérelem ért, vagy csak rossz álom? Olyan hatással van rám, mint a „Tüccös voltam és járulékos sérelmeim” című könyvemben leírt atrocitás, amikor adósságot kértem számon valakitől, mire ütni-rúgni kezdett. Egyszer meg kell írnom, most azonban túl durva találnék lenni, zaklatott vagyok. Most lépünk át rajta. Később lesz még szó tudásról, szerénységről, kivagyiságról. Talán abban és akkor írom meg.

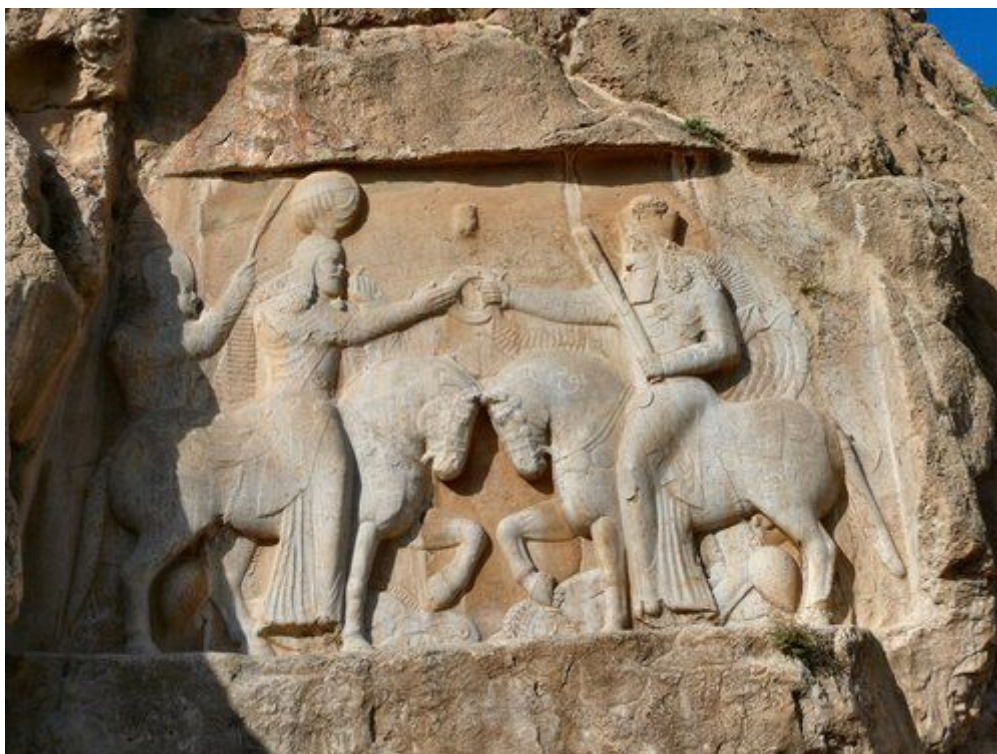
Folytassuk India templomaival.

Nemrég írtam a zoroasztrianizmusról, megjegyzem, hogy egyetlen vallás templomába nem sikerült bejutnom: a párszik (zoroasztrianizmus hívők) *tűztemplomába*, ebbe:

A bombayi (ma Mumbai) párszi templom bejárata.

Tovább nem jutottunk. Hogy miért tűz, annak hosszú az elmélete, a lényeg, hogy nem magát a tüzet imádják, hanem Ahura Mazdá-t, a tűz csak a lelke lobogását jelképezi. Egy kép róla, dombormű Ardashir I. megkoronázásáról, készült Kr.u. 235-ben, Naqsh-e Rostam-ban, Siráz mellett (ma Irán):

Ardashir I. megkoronázása, jobbra van az istenség.

A párszik Perzsiából menekültek az arab nyomás elől.

Két templom-együttes kötődik még a Bombayban töltött éveinkhez: Kadzsuráhó és Ellora-Adzsanta. Mindkettőben csak pislákol az élet, több bennük a külföldi turista, mint indiai hívő.

Kadzsuráhót szerte a világon ismerik, erotikus szobrairól híres. Meghiszem azt! Először a feleségemmel és kolleganőnkkel látogattuk meg, másodszor **csak én** az akkor 19 éves lányunkkal, Amritával. Húztam is a nyakam, miként fog hatni rá az a fantasztikus szexuális tobzódás, ami a templomok faláról, főként kívül árad. Az India-könyvem részletesen foglalkozik a téma mögötti elméletekkel, itt nem térek ki rá. Nem tekintik pornónak. Számunkra elfogadható a magyarázat, mert tudjuk, hogy magasfokú kultúrája van a szexuális életnek, nem tabu, mint volt-van nálunk. Engem az első pillanatokban zavart (ortodox nevelés), aztán érdekelt, mert nagyon szép, a szobrok többsége kecses, majd csodálkoztam a pózok akrobatikus voltán, végül ámulatba ejtett. Azt hiszem, most nem futja többre, mint két-három kép bemutatására. Annyit még, hogy az első látogatás idején 27 rekonstruált templomot láthattunk, de 85-öt tartottak számon a még romos állapotban lévőkkel együtt. Később hallottam, hogy továbbiakat tártak fel. Meséljenek tehát a képek!

Templomsor

A Devi Jagadambi.templom fríz-sorai.*

A Kandariya Mahadev templom kecses figurái.*

Csoportszex a Vishwanath templom falán.*

Franciázás és egyebek

Szép, nemde?

Ellora és Adzsanta két sziklából részszerzőkkel faragott templomsor. Évszázadokig faragták hindu, buddhista és dzsajn szerzetesek. Fáklyát nem használtak, nehogy bekormozzák a mennyezetet, szobraikat, festményeiket. Mert a művészetek e két ágában feledhetetlen csúcso-

kat alkottak a művész-papok. Fémlapokat finomra csiszolva tükör-rendszerekkel világították be az éppen munka alatt álló területeket, felületeket.

Talán *Ellora*-nál kezdtük a templomok látogatását. A félkörívben sziklába vájt és szobortemplomokat a VII. században kezdték építeni (van az építés helyett jó kifejezés? talán az alkotni?), amikor a művészek ismeretlen oknál fogva elhagyták Adzsantát és áttelepültek ide. A dátum azért is érdekes lehet, mert ekkoriban vesztette el a buddhizmus az uralkodó szerepét. Ellorában már több a hindu és dzsajn sziklatemplom, mint a buddhista. Adzsanta sziklatemplomai a korábbiak, az i.e. II. évszázadban kezdték építeni (faragni) és közel egy évezreden keresztül dolgoztak, éltek bennük az alkotók.

Több ellorai sziklatemplomban „összefolynak” buddhista és hindu ábrázolások, ami itt is bizonyítéka a folyamatnak, amit a buddhizmus hinduizmus általi „bekebelezése” néven lehet illetni. A könyvemben a vallásoknál meglepődve írtam, hogy a hinduizmus nem erőszakkal foglalta vissza a buddhizmus várát, hanem mint egy amőba, körülfonta azt, beépítette Buddhát a hindu panteonba, átvett szertartásokat, tanításokat. Nyilván számtalan körmönfont, de végül is bölcs mozzanata volt a folyamatnak, **amint az** ezekben a templomokban megfigyelhető egymásra hatás is.

A templomív elején buddhista templomok vannak. Belépve az első hindu templomba korszakot lép át a látogató. Időben nem, mert „átlapozódnak” a buddhista és hindu alkotások, de művészi gazdagság szempontjából feltétlenül. Egy bizonyos, a hindu templomokban a szobrok eleven életet élnek, a kompozíciók fantáziadúsak, több évszázad alatt kifinomult tudású, érett művészeknek kellett dolgozniuk ezeknek a templomoknak a létrehozásán. A nyugodt Buddha ábrázolásokat „felváltja a hinduizmus dinamikus kozmológiája, amelyben a mitikus istenségek kirobannak a sziklákból” – ahogy Fodor útikalauza fogalmaz. Ezeket a templomokat a Kr. utáni VII.-VIII. században szoborták.

Eddig is lopkodtam szöveg-részleteket a könyvemből, most azonban szóról szóra kell idéznem, felesleges lenne újra írnom a világ egyik legvalószínűtlenebb alkotásáról:

Idézet:

És elérkeztünk India és a világ egyik legérdekesebb, nagyon izgalmas alkotásához, a 16. számot viselő Kailas (Kailasa, Kailasanátha, Baktaynál Kailaszánátha) templomhoz, Siva isten hegyi lakhelyéhez, a világ eddig ismert legnagyobb monolit, egy tömböt alkotó építményéhez. Csak hápogni tud a laikus látogató, amikor először méri fel a 33 m mély, 82 m hosszú és 47 m széles „aknát”, amit fölülről, a hegyről indulva, cca. 84 000 köbméter szikla eltávolításával mélyítették ki. (Szokás szerint keverednek a számok, a templomot magát cca. 46x31 m alapterületűnek mondják.) Nem maguk a méretek igazán megdöbbentők, hanem főként az, hogy a templomot kívül-belül olyan gazdag, már-már tobzódó szobor-díszítéssel látták el, amihez foghatót nem igen produkált a világ. Nekem Gaudi Sagrada Famíliaja villan most fel, amikor hasonlóan gazdag, kőből faragott műalkotásokat keresek az emlékeim között. A templom-rendszer felépítése sem egyszerű, a templom-blokk mellett két oszlop is áll, a megmaradt sziklafalakba kisebb szentélyeket mélyítették, a legjelentősebb a Nandíé, szép szent bikával a bejárat előtt. Hidak kötik össze a templomot a sziklafalba vájt szentélyekkel, egységbe fogva a kompozíció részeit. Az alkotók mesébe illő fantáziáját tükrözi több részlet: gondjuk volt például arra, hogy a templomot elefántok „hordozzák”, a templomtömb magas talapzatát úgy vésték ki, hogy szinte érzékelní, mint nehezedik az állatokra az emberfeletti súly. Ennek az állat-fríznek vannak részei, ahol elefántok és oroszlánok vívnak ádáz

küzdelmet, valóság-érzetet keltve. Az egész építmény csúcspontjának tartják a Ravana-alakot, a Ramajana gonosz sri lankai királyát, amint erőteljes rázással romba akarja dönteni a szent építményt. Nem kell azonban megijedni: Siva fölöttéül és talpát olyan súlyos pózban helyezi Ravana feje fölé, hogy egyértelmű a gonosz felett aratott győzelme. Felesége, Párváti közben kissé ijedten a férje karjába csimpaszkodik. Most csak fotón látom, de így is igazi mestermű, igazi drámát varázsol elénk köből. Amikor a moszlim betolakodók elfoglalták a Dekkánt és elérték Ellorát, a Kailas templomot „Rang Mahal”-nak, festett templomnak hívták. Ebből mára csak néhány mennyezet-freskó maradt és fehér mészalapú felület-foltok. Feltételezik, hogy – mivel a Kailas név a Himalája Kailas hegyére, a hindu istenségek bölcsőjére utal, és annak a reflexiója kívánt lenni – az egész templomtömböt fehér szobrászati gipsszel fedték, hogy a hófödte csúcsra emlékeztessen. Egyes művészettörténészek azt is megkockáztatják, hogy a szobrokat vagy egyes részleteit stukkóval fejezték be. Ha a lelki szemeim elé képzelem a külső felületeiben fehér, belső díszítéseiben színes templomot, eláll a lélegzetem! (...) Az „Indian Temples and Palaces” szerint egy réztáblán rögzítették az istenek ámulatát. Amikor égi szekerükön érkezve meglátták a templomot, felkiáltottak: „Sivának ez a temploma maga teremtette magát, mert a művészetek képtelenek ilyen szépséget alkotni.” Maga az alkotómester is reményvesztetten szólt, amikor egy másik ilyen templom építéséről kérdezték: „Csak mágikus erők segítségével alkothattam meg ezt!” Rodin véleménye szerint a Kailas-templom szobrai a világ legkiválóbb remekművei közé tartoznak.” *Idézet vége.*

Adzsanta ismertetéséhez érve elfáradtam. Reggel óta dolgozom, lassan elüti az óra a késő délutánt. Így ismét a könyvemhez nyúlok, másolok, kicsit egyszerűsítve, sok az adat:

„Ahogy a mesterségbeli tudás kifinomult, a kőfaragók, vájárok szobrászművészekké váltak és nem építési technikák utánzásával, hanem alkotással, fantáziaviláguk kiélésével foglalkoztak. A Vaghóra folyócska tükanyaránál emelkedő sziklafalba 29 templomot faragtak, az archeológusok számozása itt sem időrendet, hanem földrajzi sorrendet követ. Mindössze négy chaitja (a 9., 10., 19. és 26.), a többi vihara. Adzsantában a szobrok kevésbé mozgalmasak, mitikusak, mint az elloraiak, mert hiszen itt tisztán buddhista alkotásokat látunk (bár művészettörténészek rámutatnak a hindu hatások erősödésére), viszont párjukat ritkítóan szép és élettől duzzadó festmények találhatók szinte valamennyi templomban. A festményekről nem szólok újra (a könyvben a festészet fejezetben foglalkoztam velük), a szobrokról azonban – ha csak a teljesség kedvéért is – elmondom a benyomásaimat, ködös emlékekben kutatva, irodalmi mankókra támaszkodva. Talán mert az enteriőrökben a szemképráztaóan szép és érdekes festmények uralják a falfelületeket, az emlékeimben elsősorban a homlokzatok és a sztúpák maradtak meg. Különösen gazdag a 19. csarnok (500-550 között szoborták) homlokzata, amelynek minden négyzetméterét oszlopok, frízek, míves ablak, Buddha- és Bódhiszattva szobrok töltene ki. A sztúpák eleinte az építettek egyszerű, sima felületét utánozzák, de a korszak végén már a sztúpák maguk is és az őket körülvevő falak, oszlopok is gazdagon díszítettek. A sztúpákon oszlopok, panelek és szobrok jelennek meg, van, ahol Buddhát meglepő módon „európai” ülésben mutatják be. Meg-megjelennek egyértelműen a hindu mitológiából átemelt égi alakok. Ilyen például a 16. templomban egy repülő pár, koronával ékesített égi muzsikos és a párja, egy apszara (angyal). Ellora a hindu szobrászat, Adzsanta a buddhista festészet fellegrára. (...) Meglepetéssel tapasztaltam (a könyvhöz csatolt fotókról szólva), hogy csak a saját képeim között szerepelnek az Európát legkevesebb 1000 évvel megelőző perspektivikus ábrázolást használó festmények. Pedig ez az egyik legfontosabb felfedezés Adzsantában: a festészetben is messze előttünk járt India!”

Annyi csodálatos képet készítettem róla, illetve kaptam jótévő fotósoktól, hogy át is adom a szót a képeknek. Kadzsuráhóhoz hasonlóan 4-5 képre futja.

Adzsanta

Adzsanta 26. sziklatemploma (1001 Wonders felvétele)

És Adzsanta, a 19. sziklatemplom (1001 Wonders felvétele)

A perspektivikus ábrázolások:

Fotósok figyelmébe: sokkal jobbak így a képek, mint nagyobb méretben.

Ellora

A könyvemben Namit másik felvételét használtam fel a Kailas templom bemutatására. Az talán szebb, látványosabb, ez a felvétel viszont jobban mutatja be a világ legnagyobb monolit építményének kolosszális voltát, látni a méreteit és szinte érezni a súlyát. Kívül-belül szemkápárázó szobrok, domborművek díszítik.

A Kailas templom, monolit tömb!*

Nem maradhat ki legalább egy barlangtemplom:

Barlangtemplomban falfestmény. (saját felvétel)

Le is zárom ezt a szakaszt. A folytatásban négy indiai templomot ismertetek még: Konarak, Puri, Káli, Ghoom. És áttérünk az európai templomokra.

Megjegyzem (előre és vissza is), hogy az indiai nevek, címek magyarosításával most nem töltöm az időt, vagy a korábbi írásaiban, vagy a Baktay szerkesztősége által használt, vagy az éppen alkalmazott forrásban olvasható angolosított megoldást használom. A dzsajn-hez most ragaszkodom, annak ellenére, hogy Baktay is dzsaina-ról ír. Az Indiában töltött hét év alatt egyetlen egyszer se hallottam másként, mint dzsajn.

8.

Mesevilágba rejtőzött a sérelmem története. Este van, este van: kiki nyugalomba! Feketén bólingat az eperfa lombja, Zúg az éji bogár, nekimegy a falnak, Nagyot koppan akkor, azután elhallgat. Sötét felhők nyalják az ég alját, a vár előtti völgy ködében sétál Ráma, békéről álmodozva. Gondolataiban kavarnak a vár urának, a gonosz démonkirály Rávánának igéi. Azt hirdette magas trónjáról, banánlevélben is közhírré téve, hogy eljön majd messzi évek múltán az Igaz Lélek, aki nem szereti az emlékeket pusztítókat, vésett emlékeket kifaragókat, szobrokat talapzatukról ledöntőket. Még akkor se, ha ezen cselekedeteket jogosnak ítélik meg széles tömegei e világnak. Zavarni fogja az erőszak, minden erőszak, jogos, nem jogos. Mert lám, a hinduk is jogosnak tartják a háborúikat, pedig a majmaik is ölnek embereket. És az az áldottnak mondott Igaz Lélek nem is szent, Rávána igéi szerint, mert a felnőtté válás éveiben bűnöket követett el: rasszista álláspontot képviselt, a kasztrendszert elfogadta (Dalitokat említve), a muszlimokat nem szerette.

Ráma, válasz banánlevélben kihívta maga ellen Rávánát: mondd, nagy király, miért bűnös az a fiatal, aki aztán folyamatosan fejlődik, kibontakozik általad elítélt fiatal eszméiből, az ősi indiai erőszakmentességet politikai fegyverré kovácsolva felszabadítja népét a gonosz uralma alól?

Rávána, csak Rámához szólva kirohant ellene, kioktató stílusban: hogy jön ide az erőszakmentesség, a szobordöntögetés tán erőszak, és miért nem a sorozatgyilkosságokat ítéled el? Az Igaz Lélek meg nem volt szent. Új hozzászólásban kikértem, hogy úgy állítson be engem, mintha nem ítélném el a szobordöntögetők elleni erőszakot, az Igaz Lelket pedig a népe istenként tiszteli. Ekkor Rávána gyáva lépést tett: tűzbe vetette az engem és az igaz lelket sértő banánlevelét (elismerve ezzel a vádak igazságtalan voltát) és Ráma válaszelevelét. Ráma a levelek feltámasztását kérte, erre ő elkezdte kioktatni, lekezelni, hozzá nem értéssel vádolni. Ráma leintette, békére vágyva, kérte, hagyja abba a magas trónról ítélkezést. Ő csak ráerősített a kioktatásra. Beszélt az eljövendő Igaz Lélek rasszizmusáról, a dalitokkal és muszlimokkal kapcsolatos rossz álláspontjáról. Ajánlott két könyvet, mindkettőbe belelapoztam, egyik se keltette fel az érdeklődésemet. Megnéztem a szerzőket, közepszerű egyetemek vagy más felsőoktatási intézmény közepszerű emberei, ettől még lehet, hogy jól kutatnak, tárnak fel tényeket, de nem érdekelnek, mert a világtörténelem egyik legnagyobb alakját sározzák be, ha azon egyáltalán foghat a sár.

A vádaskodásából, lekezeléséből világos, hogy nem olvasott el egyetlen sort se a könyveimből, blogjaimból, amelyekből sugárzik az erőszakkal, ártatlanok megölésével, genocídiumokkal, terrorral, terrorellenes háborúkkal szembeni gyűlöletem. Az Indiával foglalkozó írásaimat se olvashatta, amiből megtudhatta volna, hogy hét évet töltöttem abban a fantasztikus világban, vezető tőkésektől kezdve, a kínabarád kommunista párt főtitkárán keresztül teológusokig, az élő szanszkrit nyelv professzoráig tartottam kapcsolatot, több száz könyvet olvastam el, közel hetvenet és kb. 400 weblapot használtam fel a „7 év a csodálatos Indiában és két nepáli túra” könyvemhez, a könyv első melléklete a „bonded labor”-rel (ma is létező rabszolgaság), a második pedig a kasztrendszeren kívüliekről, a Igaz Lélek által „az isten

gyermekének” kereszteltekről szól. A könyvet bátran vallom az Indiáról szóló legátfogóbb magyar műnek.

Nem tudhatja, hogy ateista létemre a világ szentkönyveit gyűjtve szert tettem az indiai vallások egyik legfontosabb szentkönyv-csokrára, a zoroasztrianizmus nehezen elérhető szentírásaira. Ügyfeim, ismerőseim a nagyon tarka indiai vallási-etnikai rétegek sorát képviselték: volt köztük hindu, muszlim, dzsajn, szik, párszi. Miért írok a vallásokról? Mert akkoriban nyoma se volt hindu-muszlim ellentéteknek.

Az Igaz Lélek valóban nem született szentnek, mielőtt Rávána vádjainak színterére vándorolt volna, többször súlyosan megalázták, mivel külföldre távozott (angliai egyetemre, csak tanulni), a kasztja kizárta (szörnyű sors, ismertetem az ezzel járó átkokat az India-könyvem második mellékletében), Indiában angol tisztviselő a szolgáljával dobatta ki a hivatalából. Dél-Afrikában lerúgták a vonatról, amikor „csak fehéreknek” vagonba akart felszállni. Rendkívül bátortalan emberként indult a nagy életnek: Angliában is, majd Indiában is belé szorult a szó, amikor ügyvédként szerepelnie kellett. És ez az ember olyan sikeresen transzformálódott, hogy országa-népe felszabadításában, az egész gyarmati rendszer felszámolásában vezető szerepet játszott. Hogy rasszista volt, mert nem másodpercek alatt fogadta el az egyenlőséget az indiai és néger elnyomottak között, hogy nem azonnal foglalkozott a kasztonkívüliekkel (nem dalitokkal, mert az a név később született), hogy a muszlimokkal nem találta meg azonnal a közös nevezőt? Mit számít, ha egyszer eljutott és képviselte a nemek, rasszok, szociális egyenlőség elvét, éhségstrájkolt, valahányszor komoly összetűzésre került sor hinduk és muszlimok között, és a függetlenné válás után egyik első követelése a kasztrendszer felszámolása volt. És a gyilkosa, [Nathuram Ghose](#), *hindu nacionalista* volt. A hindu nacionalizmust nem ő képviselte, akik képviselik, most teszik tönkre az országot!

Rávána indiai létére nem jött rá, hogy az Igaz Lélek új istenné fog válni! Több olyan festményt láttam, amin glóriával ábrázolták. Munkásotthonban, kirakatokban, felvonuláson.

Az egész „nem volt szent” áskálódás ahhoz hasonlít, mint amikor Károlyi Mihály szobrát vörös festékkel öntötték le (2000. október 31), illetve Nagy Imre, József Attila szobrát „alacsonyabb rangú” helyre helyezték át.

Senkik foglalkoznak ilyen tettekkel. És nem tudják, kit akarnak Indiáról kioktatni.

Azért, ha valakit érdekel, itt van pár olvasnivaló, a könyveimen túl:

[Összefoglaló](#) Gandhi dél-afrikai életéről, ami világossá teszi, hogy nem tévedésekben tobzódó valakiről van szó, hanem gyorsan fejlődő, a gondolkodásában mind fontosabbá váló forradalmárról van szó. Tessék figyelni arra, hogy *Gandhi's transformation* (Gandhi átalakulása) szakasz is olvasható az összeállításban.

Az angol [Dalit](#) jobb, a magyar [Dalitok](#) első sorában hiba: „...magyarul gyakran: *pária*...”. A *pária* ugyanis a kasztonkívüliek egyik legalacsonyabb kasztjának (!) a neve. A felkiáltójel azt hangsúlyozza, hogy a kítaszítottak ugyanúgy tapossák egymást, mint a négy osztályba (varnába) tartozók őket.

Megismétlem, a számtalan indiai templomból már csak négyet szeretnék ismertetni, a többi – azt hiszem örökre – hanyagolnom kell. E mellett a négy mellett viszont lehetetlen elsétálni, annyira fontosak. Pár szó előzetesen megpróbálom érthetővé tenni a miértet. *Konarak* egynél több szempontból fontos: építészeti bravúr, annak ellenére, hogy az egyik (talán fő) csarnok építés közben összeomlott, ez az épülecsoport is felvonultat erotikus ábrázolásokat, végül Naptemplomként is ismert, mindjárt kiderül, hogy miért. *Puri*-t lehetetlen tömören felvázolni, de ez az egyik legszentebb hely a hinduizmus világában, a Baktay szerint „kolonc”-istenei örült, tobzódó imádat tárgyai, ünnepi felvonulások alkalmával ember-vontatta hatalmas szekér-építményeken hordozzák körbe őket a városban, ha valaki a kerekek alatt lelte halálát, mentesült az élet-körforgás kínjai alól, ott töltöttünk néhány napot, a tengerparton pihenve, és fél napot az egyik ilyen ünnep előkészületeinek káoszos világában töltöttünk, szigorúan tilos nem hívőknek belépni a templomba, én, barna bőrömmel és helyi ruházatban megpróbáltam, gondolhatják, milyen sikerrel. A kalkuttai *Káli-templomban* kevesebb, mint egy évszázada még emberáldozatot mutattak be a kegyetlen istennőnek, ma már csak kecskét áldoznak fel ugyanabban a kelepében. Végül Ghoom (Gúm) igazi [Maitréja](#)-templom. Hogy ki is ez a Maitréja, azt előadja a nevébe ültetett Wikipédia-lap. Bővebb ismeretanyag, mint amiről tudok, ebben ugyanis közbenső Buddhák is szerepelnek, míg indiai ismerőseim szerint Maitréja a *következő* Buddha, aki 30 000 évvel a mostani után, azaz mától számított mintegy 27 500 évvel fog megjelenni. Ghoom-ot pedig a nepáli túránk alkalmával ejtettük útba, a nagy kiterjedésű szenthely főtemplomában – a rózsaszín leplekbe öltözött – szerzetesek imamoráját élvezve ott trónol a főoltáron Maitréja.

Lássuk kicsit bővebben ezeket a rendkívüli látnivalókat!

Konarak Kalkuttából induló családi túránk része volt. Családi, mert az anyósom is velünk tartott, aki félévet töltött velünk, illetve több, mint család, mert a WHO színekben kiküldött tejipari szakértő a feleségével is velünk tartott. Csodálatos kirándulás volt, ősi mesterségekkel ismerkedtünk meg, olyan falucskában is jártunk, ahol az út menti bokrok között hihetetlen értékek heverték, szoborfejek és hasonlók. Lopni kellett volna, az inger meg is jelent, de nem mertünk.

Ismét a legjobb, ha az India-könyvemben írtakat idézem, nem tudnám szürkülő agyammal jobban leírni:

Idézet:

Haladva dél felé, Orisszába, autóval vergődve a keskeny és rossz, emberrel, állattal zsúfolt úton, egy nyomorult falucskában meg kellett állnunk, mert a látványtól földbe gyökerezett a lábunk: varázslatos szépségű „pipli”-k, piros-sárga-kék színű, népi mintázattal és csillogó csillám-tükröcskékkal díszített textil-faliszőnyeget árultak a főutcat ellepő sátrakban. Gyorsan vettünk is egy hatalmasat, amelyik csopaki nyaralónk egyik falának kimagasló díszé, büszkén mutogatjuk, mert párját ritkítóan különleges, ízléssel, művészi alkotó fantáziával készített, ugyanakkor egyszerű díszítőelem. Amint a piplik feletti csodálkozáson túlestünk és kicsit körülnéztünk, újabb meglepetések értek bennünket. Az egész falu, a vásári bódék melletti szabadabb területek a főút partján, a bódék, kunyhók közötti keskeny utak, akár ösvények mentén szerteszórva remekmű-roncsok sokaságát, picinyke templomok romjait találtuk, egyik ámulatból a másikba estünk. A falucska lakóinak valószínűleg fogalmuk se volt, milyen értékek között tesznek-vesznek, milyen sok évszázaddal korábbi alkotások mellett élik nyomorult életüket. Óhatatlanul felmerült az emberben, ha itt, egy akármilyen

nyomor-fészekben ennyi kincs van, mi lehet még Indiában, amit az elnyomó hatalmak egyszerűen nem értek el, nem szereztek róla tudomást, nem raboltak el. Jé, most olvasom, Konarakra készülve, hogy magát a falut is Pipli-nek hívják, és ott van a három híres város háromszögében!

Idézet vége!

Kis pihenőként beiktatok néhány képet Pipli-ről. Az első kép a falucska főutcájáról készült, balra a feleségem, Márti, és lányunk, Amrita siet át az utcán.

Pipli főutcája, Márti és Amrita

Pipli – istenségek csoportja

Pipli – templomsor

Pipli – három heverő kincs

Pipliben vásárolt faliszőnyeg. Szébb, mint amiket a Google-képek felvonultat!

A kirándulás első fontos állomása a sok templomáról híres [Bhubaneswar](#). Valóban szép templomok tömegét néztük meg, fáradtságig. És itt vettük az egyik legszebb, kőből faragott Ganésa-szobrocskát, sokszor bámulom ma is a szekrény sor felső porcára száműzött istenséget.

Nem vállalkozom a templomváros részletes ismertetésére. Egyrészt túlterhelném vele ezt a visszaemlékezést, másrészt a sokaság ellenére nem annyira érdekes, hogy a kiemelt emlékeim közé soroljam. Belenéztem egy-két mai ismertetőbe: egészen más, modernebb világ fogadja ma az arra vándorlót.

Na, egyetlen fotót csak megérdemel ez a város is.

Bhubaneswar-i templom-részlet.

Konarak-ba érve több szempontból meglepetés ért bennünket!

Szeretném kerülni a sok idézést, mégis a könyvemhez nyúlok ismét, kicsit talán egyszerűsítve az akkor írtakat.

Fekete Pagodának vagy Naptemplomnak is hívják a főtemplomot, a szekérként megformált hatalmas építményt. Elfelejtett építészeti csoda. Mindjárt utánajárunk hány évszázadon át aludta békés álmát. Van, aki szerint, ha nem 1902 körül fedezik fel újra a világnak, őt választották volna be a világ hét csodája egyikének a Tadzs Mahal helyett. Ez persze balga beszéd, legalábbis szerintem az, de a híre tényleg a legjelentősebb indiai építészeti emlékek sorába emeli. A „fekete” jelzőnek semmi köze a sok sötét feltevéshez, ami a templomot övezi, egyszerűen az évszázadok ilyen sötétes árnyaltúvá nyűtték a falait, a tengerészek kezdték „fekete templomnak” hívni, hogy megkülönböztessék a puri fehér templomtól. Annyit máris tudok, hogy a XIII. században építették, a regék szerint elég nehezen. A ma az orisszai templomépítés csúcsának, végkifejletének tartott templom sehogy sem akart engedelmeskedni az építőmesterének, Sibai Santra-nak (Szibaj Szántra), mert a megszokott méreteknél jóval nagyobbra tervezték. A tornya nem maradt fenn, illetve csak romokban. A magasságára a romokból, a hagyományos formákat követve következtetnek, és 70 méterre teszik. Vannak, akik szerint sohasem sikerült befejezni, de Fergusson (a neves angol hivatalnok-régész) 1867-ben még majdnem épségben látta. 1869-ben azonban [a tornya?] összeomlott, és ettől félve a „kihallgatási csarnokot” is telehordták törmelékkel. Így a három alapelemből, a toronyból, ebből a csarnokból és a „tánc-teremből” csak az utóbbi enteriőrje látogatható. Világi célok takargatását szolgálta-e, mert hírek szerint orgiáknak tekinthető szexuális tobzódás folyt a „tánc-csarnokban”, illetve a mély istenhit bűvöletében élő „szent prostituáltak”, devadaszik szolgálták odaadón a Napistent és a zárándokokat? Szürke agyam és India-ismeretem azt sugallja, hogy mindkét vita mondvacsínált. Naraszima, a Ganga-dinasztia kiemelkedő alakja, aki a legnagyobb muszlim nyomást is állta, sőt, Bengál déli részének elhódításra is maradt ereje, eléggé birtokában lehetett a népbútítás csiszolt módszereinek ahhoz, hogy úgy állítson magának világméretű emlékművet (amely 12 évig, amíg a templom épült, a királyság teljes büdzséjét kimerítette), hogy annak vallási szempontból is észbontó jelentősége legyen. Másrészt nem lehetett bolond, hogy világi vagy tantrikus élvezetek takargatására költse a 12 év alatt összerabolt, összeharácsolt töméntelen vagyont, amikor a vallási köntösben emelt „isteni mű” az adott szokásrendben önmagában is teljesíteni tudta ezt a feladatot is. Az istenek csak azokat büntetik, akik a szomszéd asszonyát bolondítják el, akik nagyban művelik a dolgot, dicső fejezetei a történelemnek! Végül is hogy hatott rám ez a remekmű? Enyhe csalódást éreztem, amikor a helyszínre érkezve nagy rétt közepén elég romos állapotban lévő egyetlen nagy épületet, mögötte egy romos épületrész és szerteszórva szobor-töredékeket láttam. Az se hatott vigasztalólag, amikor kiderült, hogy a kisebbik csarnokba nem lehet bejutni, azt is teletömték hordalékkal. Aztán körüljártam az ép épületet, rácsodálkoztam a magas platóra, amire épült, és amire olyan hosszú lépcsősoron lehetett feljutni, mint mondjuk az egri székesegyház bejárata előtti. A csarnok belső terei is ámulatot ébresztenek az emberben, a belső díszítőelemek azonban elmaradnak a gazdagabb hindu templomok szobraitól, faragásaitól. A templom építészeti megoldása, az, hogy szent szekérnek ábrázolta végül a kínlódó építőművész a monumentális épületet, több mint elképesztő. Tele van szimbólumokkal: oldalanként 12-12 keréken „gördül” (Baktay csak 6-6-ról tud, szerintem – bár nagyon kopik a memóriám, mi se láttunk többet), ami a hindu naptár kéthetes szakaszolását ábrázolja, hét ló vontatta, a hét napjai, a kerekek küllőinek száma nyolc, ez pedig az ősi indiai nap-felosztásnak felel meg. Csillagászati és technikai csodák sorára talál az

érdeklődő. Az épületeket úgy helyezték el, hogy Szúrja isten csodálatos bronz (vagy talán csak részben bronz, nem emlékszem) szobra sziporkázva csillog mind a felkelő, mind a lenyugvó Nap fénysugaraiban, sőt a holdfényben is. A templom soktonnányi építőblokkjait messzi távolból hozták, senki se tudja, milyen bravúros megoldással. A művelet elképesztő nehézségére jellemző, hogy amikor a rekonstrukciónak nekiláttak, a XIX. században több ilyen blokkot kettévágtak, mert a puha talajról áttelepítésen vagy ki tudja min gondolkodtak, a fél-blokkokat pár kilométerre se tudták elszállítani, az egész műveletet félbehagyták. Amint a részletekbe is elmerültem, azonnal megértettem, tulajdonképpen mitől is világhírű Konarak. Részben persze az erotikus szobrok miatt, amelyek méretben tútesznek a kadzsuráhoíkon, bájban és fantasztikumban talán nem. A külső falfelületen végigfutó frízek ember- és állatfigurái azonban gyönyörűek és mivesek, leheletfinom felületekkel kifaragott igazi művészi értékek. Ugyanígy, minden porcikájukban pazar kivitelezésűek az India-szimbólummá vált kerekék. Más szempontból, monументalitásukat, életszerűségüket, erőt sugárzó megjelenésüket tekintve mesterművek a megmaradt nagyobb szobrok, mint például a lovát megfőkező lovász, az ormányával embert a levegőbe emelő elefánt.

Amrita iskolájában dolgozatot írtak a szünidőről. Két oldalt írt a kirándulásról, amit a pedagógus felolvasott. Csillagot kapott a kis műre, nagyon boldogan jött haza. Már akkor nagyon okos volt.

Következzék pár konaraki kép:

Konarak – a szörny és indiai látogatók.

Konarak – Hamm, bekaplak! Márti, Amrita és az anyósom.

A konaraki Naptemplom. (1001 Wonders felvétele)

Konarak – a Naptemplom kereke.

Puri

A kirándulásunk tulajdonképpen célja Puri, illetve annak temploma volt. India fantasztikus világának is egyik legfelfoghatatlanabb, megemészthetetlen világába láthattunk bele. Itt is használni fogom a korábban írtakat, de erősen rövidítve, nagyon sokat írtam róla.

Az Indiai Vasutak közvetlenül a tengerparton épült üdülőjében kaptunk szállást. Sugárzott mindenről, hogy nem a pór nép részére készült, mégsem lehetett luxus-szállónak értékelni. Puri India négy legszentebb városának egyike. Annyira szent, hogy állítólag az, aki eltölt itt három napot és éjszakát, felszabadul a reinkarnáció körforgása alól, azaz eléri a nirvánát. Mi egy nappal rövidebb időt töltöttünk itt, félünk kell a reinkarnációtól. A templom furcsa istenről, Jagannath-ról (Dzsagannat), Visnu inkarnációjáról, másként „az univerzum uráról” kapta a nevét, akinek az oltára a templom központja és nagy méretéről nevezetes. Két mellékalakot tisztelnek közel azonos szinten, fiú-testvérét, Baladeva-t és húgát, Subhadra-t (Szubadra). Az istenábrázolásokat színük szerint is szokták emlegetni: a fekete, a fehér és a sárga isten.

Valami sorrendet kell találnom a fantasztikumok ecseteléséhez. Kezdjük talán a templommal. Nem hindu nem teheti be a lábát. Én, remélve, hogy fekete képem és hindu öltözékem lehetővé teszi, hogy besurranjak, megkíséréltem a lehetetlent. Ájtatos tekintettel lassan elindultam a főterről nyíló bejárat felé. A nagy tömeg ellenére is azonnal észlelték a merényletet és hamar ember-gyűrű közepén találtam magam. Nem bántottak, még csak nem is jeleztek semmit, csak néztek, mint egy rakoncátlan állatot. Álltak és néztek. Hm, jobbnak láttam visszavonulni. Lassan megfordultam és a gyűrűnek a templomtól távolabbi része szépen megnyílt előttem. A szemük se rebbent, csak elhátráltak előlem. Utólag visszagondolva, nagy szerencsém lehetett, hogy nem bentebb vettek észre. A templom leírásai hihetetlen dolgokról adnak számot. Mi nem sokat láttunk és még kevesebbet érzékelünk belőle. A templomot ölelő tereket-utcácskákat nappal is olyan tömeg árasztotta el, amittől mozogni se nagyon lehetett, nemhogy látni valamit is. Már a nappali nyüzsgés is leírhatatlan, pedig csak a hindu Újévet (Díváli) ünnepelték. Mintha óriási hangyaboly készült volna valami forradalomra, itt is, ott is kis csoportok keringtek valami láthatatlan mágnes körül, az utca kövezetén máglyákat raktak és körülöttük csoportosultak, minden második lépésnél valamit áruló, kis asztalka mögött álló vagy nyakában áru-tálcát tartó mozgó árusba ütköztünk. A tereket méter magasságban füstköd vagy csak kúszó füst borította, időnként négy-öt kis emberke nekilódult és futólépésben loholt valami távoli cél felé. A pokol is hasonló lehet, kicsit forróbb kivitelben. Elképedve botorkáltunk, kerestünk valami stabil pontot. Az útikönyvünkből tudtuk, hogy ha valamit látni akarunk, fel kell menni a könyvtár felső szintjére, ahonnan belátni a mintegy 7 m magas falakon túlra, a templom udvarára. Ott keringtünk körülötte, mígnem egy hippikínézetű nyugati kölyök rá nem bökött a bejáratra. Szűk lépcsőkön felküzdöttük magunkat főként fehér emberek között először egy emeleti, oszlopos körfolyosóra, majd a tetőre. Nem sokat lehetett látni onnan se, csupán magáról a templomról tudtam pár jobb képet csinálni. Baktay felismerte, hogy „...A Dzsagannátha-templom formáiban a nágara és a drávida típusok keverednek...” Azaz, ahogy én mondanám, az árja-hinduk és a dravida népek templomépítő művészetének ötvözete. Két forrásban is olvasom, hogy a legutóbbi évtizedekig nem értették, miért olyan szokatlanul egyszerű, sima a templom homlokzata, mígnem rájöttek, hogy távoli évszázadokkal ezelőtt valamelyik uralkodó – hogy megvédje a díszítőelemeket a sós tengervíz maró hatásától – vakolattal boríttatta be azokat. Ottlétünkkor, és talán azóta is, folynia kellett

a rekonstrukciónak, kibányásszák óvatosan a szobrokat, domborműveket és alakkövető védőréteggel látják el az újra világra kerülő szépségeket. A főtemplomot a falakon belül 30 kis templom veszi körül. A főbejárat előtt egy 11 m magas oszlop emelkedik, az „Aruna Stambha”, amely a konaraki „Sun Temple” (Naptemplom) előtt állt és csak a XVIII. században vitték át Puriba. Konarak másodrangú szerepére utal ez is. Az oszlop tetején látható alak Aruna, a Mahabharata egyik főhőse, itt a Napisten hintójának kocsisa. Csak Baktay tájékoztat arról, hogy „újabbán az a feltevés merült fel, hogy Puri a buddhizmus egyik fontos szenthelye volt, ahol különösen becsült Buddha-ereklyét őriztek; amikor a buddhizmus kiszorult Indiából, a puri papok hindu istenségképek alá rejtették a buddhista ereklyéket és a hinduista látszat alatt továbbra is a buddhista kultuszt szolgálták. Állítólag a beavatott papok Puriban ezt jól tudják, de a világiak elől elrejtik.” Nagyon furcsán hangzó elmélet vagy rege, mert egyrészt ellentmond annak a valószínű ténynek, hogy a hinduizmus nem tűzzel-vassal hódította vissza a híveket a buddhizmustól, hanem bekebelezte azt, másrészt viszont magyarázatul szolgálhat arra a nehezen kezelhető tényre, hogy a Dzsagannat-templom az egyetlen Indiában, ahol mindenki egyenlő, ahol nincs kaszt-megkülönböztetés. Annyira, hogy a templomban üzemel a világ legnagyobb konyhája, amelyik a „Rath Yatra” fesztivál alatt 100 000 hívőt lát el, de egyszerű hétköznapiokon se ritka, hogy 25 000 főre főznek. Maga a templom egyéb vonatkozásokban is különleges intézmény. Ha igaz, 6000 pap, ór és a zárándokokat kalauzoló férfi áll a templom szolgálatában és 20 000 ember függ valamilyen módon a templom bevételeitől. A papok 36 rendre és 97 osztályra tagozódnak, élükön áll a puri rádza (király), akit „a mozgó istennek” tekintenek, és kiváltságai közé tartozik Dzsagannat ernyőjének és egyéb kitüntető jelvényeinek a viselése. A templom életének minden mozzanatát szigorú rendszerben működtetik. És még azt mondtam, hogy a hinduizmusban ismeretlen fogalom az egyház?! Hát, ha nem is létezik Indiát átfogó, hierarchikus rendbe ötvözött egyház, ilyen mini-egyházak hálózhatják át a hívők mély áhítatának kihasználására szolgáló gépezeteket. A templom-környéken kívül végigsétáltunk az igen széles főútcán, hát, nem Champs-Élysées, a fotó-gyűjteményem elég jó képet ad az alacsony, rendkívül elhanyagolt épületekről, a sok kis boltról, az utcán nyüzsgő vagy számtalan esetben semmittevő tömegekről. Nem nagyon húztuk fel a szemöldökünket a békésen sétálgató elefánton és a kolduló leprásokon se. Az egyik leprás látványa azonban még az Indiához szokott szemnek is riasztóan hatott. Ezt is nehéz leírni, mint India csodálatos szépségeit. Akkora ládikóban közlekedett, amibe épphogy belefért, a láda-kocsi kerekei kis tömör gurigák voltak, a gézzel bekötözött végtagjai közül a jobb lábáról már lerohadt a lábfej: iszonyat, iszonyat. [Később, a betegségek témakörben szerepelni fog őt bemutató kép is.] Őt is megörökitettem, bár a szerencsétlenek fotózását nem nagyon kultiváltam. A hosszú út túlsó végén rátaláltunk a parkká szélesedő térre, ahová a három istenséget telepítik át a minden júniusban sorra kerülő „Rath Yatra” (Rat Jatra) tébolyult, eszeveszett vallási menet alkalmával. A helyszínt, az istenségek „nyári rezidenciáját”, a Gundicha Mandir-nak (Gundicsa Mandír) nevezett isten-kertet az emlékeztetem nem sorolta a jelentősebb varázslatok körébe, de a felvonulás miatt, amit mindjárt megkísérlek – laikus tollal – leírni, meg kellett említenem. Itt megint megállok egy pillanatra, mert a nem indiai agyvelő számára talán a legelfogadhatatlanabb, megemészthetetlen a három isten. [Milyen furcsa is az emberi agyvelő: tessék visszaugrani az ismertetés első soraira, majdnem pontosan ugyanezt a két szót használtam most, egy évtizeddel később, mint a könyv írásakor. Megdöbbenett!] Puriból távozásunk előtt megvettük a papírmaséból készült szobrocskáikat, egyet most magam elé teszek és úgy írom, mit látok, mit gondolok. A feje felfelé tartott lapátot formál, a felül vízszintes síkban elvágott felületből középen kis kúp, egy púp nő ki. Az arca lapos, az orra alig türemszik ki a függőleges síkból, az arc közepét két

hatalmas, kerek (a másik két istennél mandula-) szem foglalja el, a körök kívülről indulva vörös csíkból, masszív fehér szemfehérjéből és fekete pupillából állnak. A fej nagyobbik fele, a homlok, orr és az arccsont környéke fekete. Az orrnak alig nevezhető kitüremkedés alatt félhold alakú vörös száj és az alatt a száj ívét követő fehér csík látható. Alul áll helyett tarka „nyakörv” zárja az arcot, ebből – és nem a testből – ugrik előre, vízszintes tartásban a kéz-csonk, igen, a karok sárgára festett csonkokban végződnek, mintha amputálták volna a kézfejeket. A legkisebbnek ilyen csonkjai sincsenek. A nyaka négyzet-keresztmetszetű rövid összekötő-elem a nem is tudom, minek nevezhető, a fejnél kisebb, lekerekített sarkú zöld kocka-testhez, aminek se keze, se lába. Miért foglalkoztam kivételesen ilyen részletesen a három isten egyikével? Mert ezeket az igazán primitív megjelenésű isteneket emberfeletti módon imádják, valószínűleg már a templomban. Az ünnepi felvonulás azonban minden emberi képzeletet felülmúlhat. Nyugodtan állíthatom, mert mindjárt rátérek az esti történetek, látvány leírására, amiből én következtetni tudok, mi játszódhat le a Rath Yatra alatt. És most idézem Baktayt: „...A szentélyben három primitív, emberi alakokra emlékeztető, tarkára festett fakoloncot őriznek – a hagyomány szerint Krisnát, feleségét és fivérét [megjegyzem: két tévedés, egyértelműen Visnuról és két testvéréről van szó!] ábrázolják és legenda fűződik hozzájuk. Kezdetleges őskultuszok emlékei olykor elválaszthatatlanul összevegyülnek egy magasabb rendű szemlélet megnyilatkozásaival a hinduizmusban; Puri jó példa erre, s az időtlen alakzatok ezúttal ugyanúgy elvont belső élmény serkentői, mint a legmagasabb rendű művészet alkotásai.” Ismét kalapot le Baktay előtt! És ezek az ősprimitív isten-fantáziák olyan imádat tárgyai, hogy a templom nevének angol torzításaként nyugaton elterjedt „juggernaut” kifejezés „...az eszeveszett fanatizmus szinonimájaként szerepel...” Én nem ismertem, de Baktayn kívül Fodor is megemlíti az útikönyvében, ugyancsak, mint a fanatizált istenhitet idéző kifejezést. Ami az istenek át- és egy hét múlva visszaszállítása körül zajlik, az tényleg a végtelenségig felkorbácsolt fanatizmus diadala. Több száz ezer ember özönli el a várost, a három isten-szobrot szent hintóikra, a rathákra emelik, azok fölé „...nágara sikharak [észak-indiai templomtornyok] formájára alakított mennyezetek, ernyők borulnak..., hívők ezrei tolonganak oda, hogy megragadják a hosszú köteleket és vontathassák az istenek járműveit.” Több forrás utal arra, hogy a világon másutt elképzelhetetlen a tömeg, a küzdelem, amit a szekerek köteleiért vívnak – merthogy az annak húzásában való részvétel megdicsőülést hoz – és hogy a közelmúltig sokan vetették magukat a rendkívüli méretű hintók embernél magasabb kerekei alá, mert a szent kerekek alatt meghalni megváltást jelent. Kivétel nélkül mind finomítja a dolgot, állítva, hogy csak a tömeg nyomása okozta szerencsétlenségekről van szó, én azonban, hét év Indiával a hátam mögött állítom, jóval valószínűbb, hogy önfeláldozásról van szó és nem csodálkoznék, ha a mai napig előfordulnának fanatikus öngyilkosságok. Ha van olyan olvasó, aki végigböngészte az Indiával foglalkozó írásaimat, emlékezni fog a szatí ma is élő gyakorlatára, a rituális gyilkosságokra, a fanatikus hit egyéb megnyilvánulásaira. Hozzáteszem, hogy olyan olvasmányra is emlékszem, amely szerint a tömeges önkorbácsolás ma is kísérője az ünnepségnek. Most találtam rá a leírásra, amely ismerteti, milyen hihetetlen fantáziával megáldott papok kezelik az istenségeket! A hindu védikus csillagászatban is jártasnak kell lennie az embernek, hogy követni tudja a most leírtakat: amikor egy Ashadha holdhónapot egy Aashadha holdhónap követi, az ilyen szökőhónapban az istenségek testet cserélnek! Az utolsó négy ilyen eseményre 1950-ben, 1969-ben, 1977-ben és 1996-ban került sor. A testcsere alkalmából látogatják legtöbbször Purit. Az istenek öltözéke is sűrűn változik. Egyszerű hétköznapiak is drágakövekkel tűzdelt arany díszítőelemekkel, virágokkal, tulszi levelekkel, szantál pasztával és kámforral díszítik a pamut- és selyemszövetbe öltöztetett, Baktay által koloncoknak nevezett szobrokat. A templom weblapja azonban 21 alkalmat sorol

fel, amikor változik a vesának mondott öltözékük. Van olyan alkalom, a „Jyestha” hónap telihold napján, amikor a fürdetési ceremónia után elefántta vedlenek az istenek, Jagannath és Balabhadra egyenesen Ganes istenné öltözik át. Ezt az eseményt és öltözéket Ganapati vagy Hathi vesának hívják. Nem tudom nem idézni megint Baktayt, akinek Purival kapcsolatban jut eszébe összefoglalni: „A hinduizmus tág, rugalmas keret, amely mindent magába tud foglalni, ami a tömegek gondolatában évezredek át hagyománnyá gyökeresedett; mély bölcsesség, a lét ős tényeinek ösztönös átélése, magasztos jelképek közkinccsé vált értelmezése, kőkorszaki vad és sötét kultuszok, emberáldozat és orgiasztikus kicsapongások kísértő emlékei, primitív babonák és gyerekes hiedelmek mind jól megférnek egymással.” Nagy ember, mind nagyobbra nő a szememben! Másnap este – a nappali fürdőzés és pihenés után – visszamentünk a templom főbejáratához. Valaki felhívta a figyelmünket, hogy igazi élményben akkor lesz részünk. Igaza volt! Olyan látvány fogadott minket, amit ember nem tud elképzelni, még kevésbé leírni. A silány közmegvilágításnál több fényt adtak a változatlanul égő tábortüzek, amellet mindenütt olajmécseseket gyújtottak, falak tövében, ablakokban, lépcsőkorlátokon. Kisebb oltárokat emeltek az isteneknek, díszítették azokat, imára kulcsolt kézzel hajlongtak előttük. A sok alig vagy rosszul felöltözött mezítlábas ember, félmeztelen hívő látványa lassan félelmet költöztetett a szívünkbe, mind közelebb húzódtunk egymáshoz. Szinte percenként szaporodott a valahová nagyon siető emberek, kis csoportok száma. Komolyan megijedtünk, amikor a könyvtár-lépcső közelében, a ház sarkánál álldogálva majdnem nekünk rohant egy magának kurjongatással utat törő négyes, vállukon hordoltára ültetett Ganés szoborral. Futólépésben fordultak be a keskeny utcáról a térre. És a hatalmas térséget elborította a füst, a virágszirmok és olaj csúszós keveréke. Félve lopakodtunk, lassan szótlanul válva, a tengerpart felé. Soha nem sajnáltam, hogy nem foglalkoztam videózással, most nagyon. Ezt a leírhatatlan kavalkádot, a hit örületté válását az alig-fényben a videokamera még éppen felvette volna. Most módomban lenne levetíteni a felfoghatatlant. Teljesen mellékessé és felejthetővé vált, hogy közben az útleírások szerint India egyik legnagyobb tengerpartján pihentünk. Igazi szörfözők paradicsoma lehetne (esetleg mára azzá is vált), mert itt is fáradhatatlanul dübörgött a tenger, mint Digában vagy a távoli Hawaii-szigeteken. Egy fuvallatnyi szélmozgást se lehetett érezni, de a 3-4 m magas hullámok nem fáradtak el, nem csillapodott támadó kedvük. Süveges, egyenruhás, inas, cserzett emberkék segítették a száris hölgyeket a víz élvezetében, itt is fáradhatatlanul dolgoztak a halászok. Egy kilométerrel arrébb a világ egyik legszentebb, legfanatikusabban imádott temploma, a tengerpart pedig a béke és nyugalom szigete. India. Életemben három hely varázsolt el annyira, hogy elhagyva sokáig bennem maradt a gondolat: ide vissza kell jönnöm. Benáreszbe és Barcelonába sikerült újra eljutnom, Puri beteljesületlen álom maradt. Pedig a Rath Yatra megérne egy misét! Érdekes, hogy az anyósom feljegyzései ismét tartalmaznak olyan megfigyeléseket, amik bennem nem maradtak meg. Idézem néhány mondatát: „...Az egész város tele volt kisebb-nagyobb oltárokkal. Az első, amit megcsodáltunk, egy kis utca elágazásánál volt. Igen díszes, virágokkal teleaggatott oltár, élénk színekkel kifestett istennel és pazarul kivilágítva.(...) Alig tudtunk kivergődni a tömegből, a kocsit ott kellett hagyni, rendőr irányította egy sarokba, és mi kézen fogva mentünk tovább a város főtere felé, ahol a nagy templomkomplexum bejárata van. Ezt a tömeget nem tudom leírni. Félelmetes volt. Leprások nyújtogatták csonka végtagjaikat, taligákon tolták, aki már menni se tudott (...) én is iszonyodtam, de nem lehetett kikerülni [a leprásokat], mert a tömeg valósággal sodort maga előtt. (...) Hogy valamit mégis lássunk, felmentünk egy épület tetőteraszára, ahol belépődíj fejében megnézhattuk felülről a templom udvarát. Nagyon érdekes látvány, ahogy hömpölyög a sok ember és viszi az ajándékait. Minden színes és

kavarog, fentről nagyon szépnek látszik, de lent egész India látható minden szépségével és iszonyával. Tarka sátrakban mindenféle csemegéket árusító, kiáltozó árusok, mellettük rühes kutya és meztelen koldusok hada, nem beszélve a tehenekről. (...) A templom bejáratánál rendőr állt, mellette egy elefánt.(...) A szülők ráültették a gyerekeket az elefánt hátára, majd megsimogatták, utána megérintették a homlokukat és a mellüket, úgy mentek be a templomba. Megérkezésünk után még javában sütött a nap, úgyhogy lementünk a tengerhez. Én csak álltam és bámultam, mert ehhez foghatót nem lehet látni, hatalmas víztömeg zúg, harsog. Óriási hullámok csapódnak a parthoz, szinte porzik a víz. (...) a víznek olyan ereje van, hogy az embert, mint egy tollpelyhet sodorja magával. Tónit is elkapta egy hullám és úgy sodorta, hogy tenyérszerű helyen lehorzsolta a bőrt a combjáról. Másnap este visszamentünk a főtérre Puriban és megnéztük, hogyan gyűjtik egy helyre az összes istent [Nem a három főistenről van szó!], teszik állványokra, majd szertartás kíséretében a folyóhoz viszik és bedobják őket a vízbe. Este minden másként hatott. A tömeg ugyan nem volt kisebb, de nem láttunk annyi koldust. Minden csillogott-villogott, úgy ragyogott, mintha itt nyomornak nyoma se lenne, pedig töményen jelen van. A mellékutcákban gyertyák pislogtak a kis bódékban. (...) Füstöltek a bádoggödörökben égő trágya-lepények, ezeken főzték az ételeiket, rizst és mindenféle zöldséget. Kísérteties látvány volt, mert együtt volt kutya, tehen, kecske, no meg a szutykos gyerekek. Ami a legérthetetlenebb, hogy ugyanitt csodás paloták állnak. (...) Az egyik mellékutcából hoztak egy oltárt, számtalan fiatal férfi cipelte és mi nem tudtunk már kitérni, felugrottunk egy ház lépcsőjére, hogy el ne tapossanak. Akkor mondtuk, hogy ebből elég, menjünk vissza a szállodába.”

És itt is nyújtok néhány képet.

Puri – a három isten.

Puri, a templom tornya.

Puri – a templom felé (bemosakodás?).

Puri – a templom részletei.

Puri – készülődés a Rath Yatra ünnepi felvonulásra (Wikipédia).

Purit azzal a döbbenetes hírrel fejelem meg, amihez pár éve jutottam hozzá. Valóban elképesztő, hihetetlen a hír: a templom alatt, páncélteremben annyi arany-ezüst kincset tárolnak, ami a központi kormány aranytartalékaihoz mérhető, ha jól emlékszem. Meg is írtam valahol, igyekszem megtalálni, hogy az akkor friss hír adataival hitelesebbé tegyem a sztorit. Valahogy úgy zajlott a vizsgálat, hogy a kormány tudomására jutott a galádság. Vizsgálatot rendeltek el, amit a templom papsága sokáig sikerrel hárított, arra hivatkozással, hogy a templom a világi törvénykezés fölött áll. Amikor végül kineveztek egy vizsgálóbizottságot, annak tagjai csak ámuldozni tudtak, nem hittek a szemüknek a mérhetetlen kincsek láttán. Jogi eljárás indult a templomi kincsek lefoglalására, úgy tudom, sikertelenül. Egyelőre szorgosan keresem a hírt, amint rátalálok, kiegészítem az eddig írtakat.

Meg is van! A „Vádirat a vallások és egyházak ellen” könyvemben írtam róla, így:

Most értesülök a Los Angeles Times cikkéből, hogy a templom páncélszobájában tárolt hihetetlen mennyiségű kincshez a vizsgálatra kiküldöttek nem tudtak információhoz jutni, mert a *páncélterem kulcsa elveszett*. Érdeemes rögzíteni a dátumot: 2018.07.19! Idézem a cikk első bekezdéseit, laza fordításban:

„PURI, India – Férfiak egy csoportja Puriban, Indiában, egy forró áprilisi napon a 12. századi templom előtt arra készül, hogy mélyen behatoljon egy olyan sötét páncélterembe, ahol arany- és ezüst ékszereket tárolnak zár és kulcs alatt.

Ahhoz, hogy bejusson a Dzsagannáth templomba, melyet egy fontos hindu istenségnek szenteltek, a 16 régészből, hindu papból és a kormány tisztviselőiből álló csoportnak fémdetektorokon kellett áthaladnia. A szegényes öltözékre biztonsági intézkedésként volt szükség,

amint oxigén maszkokra is, ha a teremben, amit több mint három évtizedig nem nyitottak meg, nem lett volna lélegzésre alkalmas levegő.

Az utasításaik egyszerűek voltak: Ellenőrizték a páncélterem szerkezeti integritását, és hagyják figyelmen kívül a több millió dollár értékű régiséget.

Bárki, aki sok időt tölt az indiai hindu templomokban, hozzászokott ahhoz, hogy csupán lépésre van extrém gazdagságtól. Az ország legnagyobb templomainak százaiban megrendítő mennyiségű arany van elzárva, ami akár 8,8 millió fontot is nyomhat, a Világ Arany Tanácsának becslése szerint. A jelenlegi piaci árak szerint ez a készlet körülbelül 160 milliárd dollárt érne.

Ám az antik kincsekben gazdag voltuk ellenére az indiai templomokat gyakran rosszul kezelik. A biztonsági intézkedések hiányában a tolvajok számára igen vonzó célpontok lehetnek.”

Korábbi hírrel is kellett találkoznom, mert nem az ujjamból szoptam a lefoglalásra tett kísérleteket. Ha rájönnek, hogy-s-mint értesültem róla, természetesen pótlom a hiányt.

Sokadszor győztek a papok a józan ész felett.

A *Káli-templom* Kalkutta egyik nevezetessége, számomra legalábbis rendkívül jelentős lépést hozott a hit ereje megismerésének folyamatában. A kitaszított (mert idegent, kínait vett feleségül) sofőrünk vitt el először oda. Felhívta a figyelmem a hívők által bemutatott áldozatok körforgására: a pap által lefejezett kecskét mészárosok dolgozzák fel, a húsból drágán lehet venni a feldolgozás helyén, majd kiviszik az áldozatokat, virágokat, gyümölcsöket árusító sátorokba, ott bekerül a hús is az áldozatok kosárkáiba, a kegyetlen Káli istennő oltáránál szolgálatot teljesítő papok a beadott kosárkákból kiválogatják a sátrak kereskedőinek eladhatókat, a többit „feláldozzák” az istenségnek, a hívőket felkenik (a homlokukra kennek jeleket), a kezükbe szenteltvíz-cseppeket öntenek... A hívők a kecskeáldozat bemutatása körül tolonganak, mert a kecske vérével megkenni a homlokukat, cseppenteni belőle a hajukra igazi nagy áldás! A hit abszurd csúcs-megnyilvánulásai. Itt a kecske lefejezése: kalodába fogják, a fejét egyetlen csapással levágják, fröcsög a vér! A kép címe: kivégzés...

Magáról a templomról kevés képet találtam, és nagyon nehezen. Végül az amrita-it.com weblapomon találtam párat. A minőségük elég gyenge, elnézésüket kérem. Mentségemre elmondom, hogy a képek még filmre készültek, amik vagy két évtizedig fiókban heverték, és erre a szintre is csak Photoshop-pal sikerült rekonstruálni őket.

Mivel többször látogattam meg, hogy elkaphassam a kecskeáldozat bemutatását, aranyos kis koldusgyerekek baráti köre alakult ki. Megismertek, szaladtak hozzám, ők mindig kaptak valami kis baksist (nem szabad minden koldusnak adni, mert megrohanják az embert és ledöntik a lábáról). Bemutatom a csapatot. A csapat legidősebb tagja, a jól öltözött kislány volt a vezér, ő kapta a jól osztható paksamétát, el is osztotta azonnal.

A káli templom szép gyerekkoldus-csapata.

A templom tornyát csak belülről lehetett lefotózni, nem tudtam elég messzire hátrálni az utcán a nyomor-sátrak miatt. Így az udvaráról, az oltárhoz vezető lépcsőkről is mutat valamit. Furcsa, szokatlan az üresség, általában tolonganak a hívők.

A Káli templom tornya és udvara.

A következő kép be is mutatja, milyen tömeg tolakszik az oltárhoz, kis áldozati kosárákkal a fejükön!

Tolongó hívők a Káli oltárához vezető lépcsőkön.

Szerettem volna lekapni a templom nevét adó istennőt. Valahogy feljutottam az oltárral szemközti pontra, az oltártól hívők serege választott el. Meg kellett volna ismételni a kecskénél alkalmazott módszert: felkapni a masinámat a fejem fölé, és elsütni. Nem mertem, nem féltem, csak nem akartam tiszteletlen lenni (ismét) a hívőkkel szemben. Nem éreztem annyira fontosnak, mint a kecskeáldozatot.

Megjegyzem, arról szóltak a regék akkor, hogy harminc évvel korábban még emberáldozatokat mutattak be a mostani kecske-kaloda helyén. Mivel a kecske lefejezésének képét 1983-84 körül készítettem, durván 70 évvel ezelőtről van szó. Ne a hívők ostobaságán tessék méltatlankodni, hanem a hitet hirdető, a hívőket fanatizáló vallásról, annak papjairól levonni a megfelelő következtetéseket.

Több fotót találtam a családról. Ez bemutatja, így éldegélt Amrita Kalkuttában:

Az indiai templomokat Ghoom-mal zárom!

Újabb „nagy kaland” egyik pontja volt. A túra „A nagy utazás: Dardzsiling – Nepál – Benáresz” címet kapta, és azt írtam róla, hogy képes elhomályosítani az orisszai kirándulásunk bűvöletét. És amint leírtam a címet, tudtam, hogy saját csapdámba estem: Benáreszt (ma inkább eredeti nevén, Varanaszi-ként emlegetik) nem hagyhatom ki az indiai templomok erdejéből, és logikusan fog következni Nepál.

Most azonban szünetet kell tartanom, alig írtam, talán két órát, mégis olyan sokszor ütök mellé, hogy nincs értelme folytatnom. Ebédre és alvásra van szükségem.

Csak másnap tudtam folytatni, öregszem.

A Nagy Utazás során, Dardzsiling felé haladva, különleges csemegét sikerült megkóstolnunk, sokadikat Indiában: az eljövendő Buddha, Maitréja kolostorát, a 2247 m magasan fekvő Ghoom-ban. Szép, rendezett, tiszta, részben modern épületek. A jövő istenségének jó kétszeres embermagasságú oltár-szobrát a tibeti „sárga szektához” tartozó szerzetesek imádják, monoton imáikat kis dobjaikkal kísérvé. Bűn volt Buddha imádói, illetve papsága részéről, hogy Buddhából – minden elve és megnyilatkozása ellenére, miszerint nem felsőbbrendű – istent faragtak. Ezt a bűnüket megtetézték a Buddha születésétől számított 30 000 évvel testet öltő második Buddhával, sőt – ha jól emlékszem – aztán minden további 30 000 évben új és újabb Buddhával. Nem csodálkoznék, ha többet el is neveztek volna. A hívők annyira hisznek Maitréjában, hogy a neve sziklába vésve is imádat tárgya valahol a Himalája indiai lejtőin.

Ezen a furcsa istenségen kívül fontos a kolostor azért is, mert a szerzetesek mögött több polcon, valószínűleg pálmalevélre írt könyvek sorakoztak. A könyvállományuk híres, itt tárolják például a buddhizmus tibeti szentírásának tartott Kangjur 108 kötetes eredeti példányát.

Gondolom, nem minket üdvözöltek a szerzetesek, amikor a kolostor udvarán megjelentek 3-4 m hosszú „havasi kürtjükkel” és megszólaltatták azokat, hosszasan hallatva bűgő, öblös, de hangszínét tekintve fakó hangjukat. Nem mindennapi látványban és hangulatban volt részünk, nem mindennapi hangokra csodálkozhattunk rá.

Bajban vagyok a fotókkal. Biztos volt nálam gép, emlékszem, hogy fotóztam a szerzeteseket, Maitréját, a kolostort, a kürtösöket, és nem találok egyetlen szál képet sem. Megsemmisültek, elkallódtak? Sohasem fog kiderülni. Idegen tollakkal vagyok kénytelen ékesíteni az írásom, csak remélve, hogy azt a kolostort és azt a Maitréját teszem föl, ahol jártunk. Mert kiderült, hogy legalább kettő van belőlük azon a környéken. Szomorú lennék, ha tévednék.

A kolostor:

És az eljövendő Buddha:

És itt megállunk. Túl hosszú lenne a szakasz, ha itt folytatnám Varanaszival és esetleg Nepállal, amik után kötelező lesz a kínai és tibeti templomokkal is foglalkoznom.

9.

Mint jeleztem, előjegyeztem témát valami olyan gondolatsorral, hogy „tudás és szerénység, nagyképűség, pökhendiség, kioktatás, lekezelés, az utóbbiak egy szóval: hólyagság. Vegyük elő most, hogy átléptem szomorúságom egyik okán? Talán érdemes elmorgolódni rajta.

Valamikor, a II. világháború vége felé Amerikában megszületett a döntés: meg kell szülni az atombombát. Küldtek toborzókat a németek által megszállt területen ragadt Niels Bohr-hoz, csatlakozzon a Manhattan-programhoz. Meghallgatta őket, megkérdezte, mit fizetnének? Azt mondták, fel vannak hatalmazva, hogy rábízzák, megadják, amit kér. Évi másfélmillió dollár. – nyilatkozta Bohr. A delegáltak becsúsztak az asztal alá: akkora összeg volt ez akkor, mintha most milliárdokat kérne. Ennyit érek! – erősítette meg a tudós. Ilyenkor nem tehet mást az ember, mint hogy kalapot emel a szuperzseni öntudata előtt.

Jobban szeretem, és gondolom, az egész emberiség javára válik, amikor igazi, nagy koponyák szerények. Úgy tudom, Einstein sohasem kérkedett kiemelkedő nagyságával, zseni voltával, de ilyeneknek tudom Szent-Györgyi Albertet, az egyébként, a nukleáris fegyverek alkalmazását támogató nyilatkozata miatt számomra nemszeretem Teller Edét, aki sohasem kérkedett rendkívüli képességeivel. Sorolhatnám Samu Béla bácsival, meg Tupoljevvel, akik nem fejezték be egyetemüket (nem diplomáztak le), és hárították a később „ajándékként” felajánlott diplomát.

Ellenkező előjellel emlékszem meg – nem név szerint – azokról, akik az emberi tudás dicsőségtáblájára általában csak alulról kapaszkodó, emberi formát öltött hólyagok, akik a tudásukat fitogtatva, felfújva, azt arra használják fel, hogy kivagyiságukat fényezzék, és ha valaki megkérdőjelezi bármely igaz vagy kitalált állításukat, megpróbálják azt lejáratni, nagyképű nyilatkozatokkal, lekezeléssel, kioktatással, vádaskodással. Őket legjobb elfelejteni.

Folytassuk a templomokkal!

Varanaszi (Váránaszinak is írják) újabb Nagy Út kirándulás része volt. Gondosan tanácskoztunk indiaiakkal, tanulmányoztunk útikönyveket, és csodálatos túra sikeredett. Hibáztunk is: Varanaszi-t mintegy „ha belefér” alapon az utolsó helyre tettük. Sorolom a túra állomásait: Sziliguri – Dardzsiling (és Ghoom) – Katmandu – Pokhara – Varanaszi. A hibát Amritával korrigáltuk, amikor teljesítettük a 16. születésnapján tett ígéretünket, hogy eljuttatjuk a világ – gazdagság szempontjából – két szélső pontjára: Amerikába és Indiába. Amerika alól felmentett minket, a SOTE-ban felmutatott jó tanulmányi eredményeivel kiérdemelve Amerikában élő magyar orvosok meghívottjaként hónapokat tölthetett Buffalóban, kórházi gyakorlaton, Indiában viszont velem tett körutat, 19 évesen, 1996-ban. Nagyon vigyáztam, hogy Varanasziban két napot töltsünk el, ott aludtunk a pazar Tadzs szállóban.

Az első alkalommal – ha jól emlékszem – mindössze órákat töltöttünk az 5000 éve élő városban, amelyik ilyen tekintetben is világelső, valószínűleg, de biztos, hogy verhetetlen az istenimádat mélységeiben. Megálltunk a város „felső” szélén, a ghat-ok tetején (magyarul is ghat), ahonnan 80 utca, helyesebben ösvény vezet le a Gangeszhoz, megcéloltuk a legszélesebbnek és legmozgalmasabbnak tűnőt, és egymást fogva nyomakodtunk le. Hihetetlen, leírhatatlan a

tömeg kavalkádja, ezerből egy viselt „fehér” öltözetet, szárik, dhoti-lungik, vagy csak kötényszerű rongy (a férfiakon), napernyők, tüzes kosárkák, olaj, kardamon. A folyó partját is csak kissé magasból néztük, térdig benne álló férfiak namasztéra kulcsolt kézzel imádkoztak, vagy egy-egy merítés vizet az ég felé dobtak, a fejükre öntöttek belőle, a nők száriban imádkoztak, többen ruhát mostak a folyóban, virágszirmokat dobáltak a vízbe, kis gyertyacsónakocskákat eregettek újukra. Csak ámultunk és bámultunk, senki sem törődött velünk.

A második alkalommal, Amritával bérbe vettünk egy csónakot. Az evezős fiatalember érthető angolsággal magyarázta az onnan látható épületeket, majd – kérdésünkre – azt, miért nem fertőz meg senkit a folyóba ömlő mérhetetlen szenny. Akkor már tudtuk, hogy a halottégetés végterméke is a folyóban landol a [halottégetés ghatjáról](#), amit itt be is mutatok. Ő mondta el, hogy a pigmenthibás halottakat nem égetik el, mert azokat tabu, fertőzéstől való félelem övezi, azokat gyorsba bugyolálják, kövekkel lenehezítik, és úgy dobják a vízbe. A víz azért nem fertőz, mert egyrészt szent, másrészt az emberek hite védi őket, azonkívül a folyó kanyarulata a város előtt Holdat formál és annak istene is (most találtam rá, vagy Szóma vagy Csandra nevet visel) óvja a hívőket. Ez valóban a hit magasiskolája! És évekkel később találkoztam olyan tudományos értekezéssel, amely szerint nyugati, tehát a hinduizmussal nem fertőzött tudósok kimutatták: a folyó valóban elképesztő tisztítóerővel van megáldva.

A templomokat itt nem írom le, tessék szépen elolvasni a róluk írtakat a „[7 év a csodálatos Indiában és két nepáli túra](#)” könyvemben (egyébként is érdemes azt a könyvet lapozgatni), Varanasziban az isten imádása főként nem a templomokban, hanem a folyónál zajlik. Itt csupán egy idegen fotót mutatok be a város egyik bámulatraméltó ghat-járól, és néhányat, ami erre az állításomra utal.

Varanaszi képekben:

Varanaszi, Ahilya Ghat (Szerző: [Ken Wieland](#))

Csak érdekesség: Az Ahilya Ghat a nevét [Ahilya Bai Holkar](#)-ról, (uralkodott: 1767-1795) a Filozófus Királynő néven is ismert személyről, a Malwa királyság Holkar dinasztiájának királynőjéről kapta.

Mozaikok a Gangesz partjáról: imádkozók, halottégetők, szennyüket mosók.

Elfogadható saját felvételt találtam: a ghatok egy része és Aurangzeb mecsetje:

Az evezőim a Gangesz vize mossa:

Dardzsiling a nagyvilág számára a világ legjobb teája szülőföldjeként ismert. Számunkra, magyarok számára Körösi Csoma Sándor sírhelye miatt fontos. Ezért ejtettük útba. Ghoom csak útba esett, bár rendkívüli valami, rácsodálkoztunk a világ talán leggyorsabban megépített és legmagasabban közlekedő keskenyvágányú vasútjára is, természetesen. Különleges élményt jelentett pár órát és egy éjszakát teaházban eltölteni, és átélni a hegymászók egyik rémét, a hegy túloldaláról percek alatt átkúszo sűrű ködöt, ami elől az utolsó pillanatokban mentettem be Amritát, aki a teabokrok mellett játszadozott, a házba. Apropos, tea: ha elem raknák a világ 10 legjobb teáját, biztos a dardzsilingit választanám. Ha teazöldről hallok, a lelki szemeim előtt a dardzsilingi bársonyos, mélytükörü tealevelek jelennek meg.

Elzarándokoltunk Körösi Csoma Sándorhoz. Nem túlzok: mélyen meghatódtam. Akkor már hatott rám az a szenteknek is ritkán kijáró tisztelet, amivel kalkuttai tisztelői ápolták az emlékét. Igazi szellem-óriás előtt tisztelegtünk. Aztán fotót is készítettünk a síremlékénél, magunkról.

Kőrösi Csoma Sándor síremlékénél.

A teaház és a rárontó köd.

Bár Indiának most csak a templomaitól búcsúzunk, itt is elismétlem, mit hoztunk magunkkal Indiából (a könyvem búcsúszavai):

Felvethető a kérdés, mit kaptunk Indiától, mit köszönhetünk Indiának? Felsorolhatatlan!

A külföldiekkel szembeni befogadóképességet, a más vallások, idegen gondolatok tiszteletét. Az erőszakmentesség filozófiáját.

A tudás előtti mély hódolatot!

A legfontosabb, hogy megtanultuk: nem biztos, hogy Európa a világ közepe, nem biztos, hogy a zsidó-keresztény vallások helyes utat járnak vagy mutatnak a világnak, hogy teljesen más, ősbibb kultúrák, gondolkodásmód, világlátás létezik és el kell fogadnunk őket, sőt tanulnunk és tanulnunk kell tőlük. Ez a megváltozott világlátás a legnagyobb kincs, amit magunkkal hoztunk Indiából. Soha ki nem törölhető, el nem lopható kincs. Hozzáteszem, mert a kezembe akadt egy margó-firkám (ezúttal talán tényleg saját gondolatom): „Nem a másság befogadása a lényeg, hanem az azonosság keresése és megértése.” Magyarul: aktív kutatás vezethet igazi „valamennyien egy tőről fakadunk” felfedezésre!

*

És átlibbenünk Nepálba, a hinduizmus Indiánál is fantasztikusabb világába. Sűrített, a világ legmagasabb hegycsúcsai közé varázsolt, ortodox India. – írtam róla. Változatlanul a templomok világában bandukolunk, mégis nehezemre esik folytatni. Annyira más világ, annyira megfoghatatlan, hogy a templomok itt se jelentik a hit zárt szentélyeit. Másként kell a nepáli hinduizmushoz közelíteni.

Míg gondolkodom a nepáli világ feltárásának lehetséges módjáról, elmesélem az odautat. Hosszú út vezetett a Dardzsiling alatti főútvonalon a Katmandu vezető hegyi útig. Alig indultunk el a kapaszkodókon, a földszinten, városokban, akárhol kiválóan vezető sofőr, Nandu elbizonytalanodott. Vegyem át, Nandu? – kérdeztem meg tőle egy hajszáltúkanyar után, amit csigalassúsággal vett. Hallottak már sziklát legördülni valakinek a szívéről? Szinte hallható volt Nandu megkönnyebbülése. Később bevallotta, sohasem vezetett hegyi utakon. Én már igen, de ez az út, ami 120 km hosszan tartott, engem is igencsak megviselt. Dupla túkanyarok sora, olyan élesek, hogy az ember pillanatokra nem is látja az utat (nem vicc!), csak a végtelen szakadékot. Nagyon megkönnyebbültem, amikor felérkeztünk a 2650 m (vagy 2560, ki van táblázva) magas hágóhoz, ahol kis térség fogadott minket, meg tudtunk pihenni, frissítőt fogyasztani. A felesége váratlanul felkiáltott: nézd, ott, a hegy alját. Egy pillanatig nem értettem, mi olyan érdekes? Hatalmas virágerdő, talán az a meglepő, hogy ilyen magasan virítanak? Gyere, nézzük meg közelebbről – hívott Márta – ez orchidea-erdő. Valóban azt bámulhattuk: mind a virágok pompázatosan változatos színvilága, mind a méretük valószerűtlenül káprázatos virágerdőt varázsolt elénk.

A merengés nem hozott eredményt, csupán annyit, hogy próbáljuk megfordítani az eddigi módszert: keressünk a szélsőségesnek tekinthető imahelyeket, és mondjunk róluk pár mondatot.

Öngól a javából ez a fotók előre gondolat: annyi rossz saját képet találtam, hogy agyoncsapva érzem magam. Istentelenül pocsék képek, pedig akkoriban tehetséges fotósnak tartottak. A mérgelődve keresgélés eredménye a sok kép, saját és másé, vegyesen, hátha így emészthetővé válik, amit ki akarok fejezni? Nem nagyon tudom, tessék megítélni. Fokozza a gondom, hogy előre látom, a blogban nem tudom megtartani az itt kisebbre tömörített képek méretét, ami növelni fogja a kavalkád-jelleget.

Azért most már így hagyom, ha könyv születne belőle, szerkesztő barátom majd szebbé varázsolja a Nepálokat.

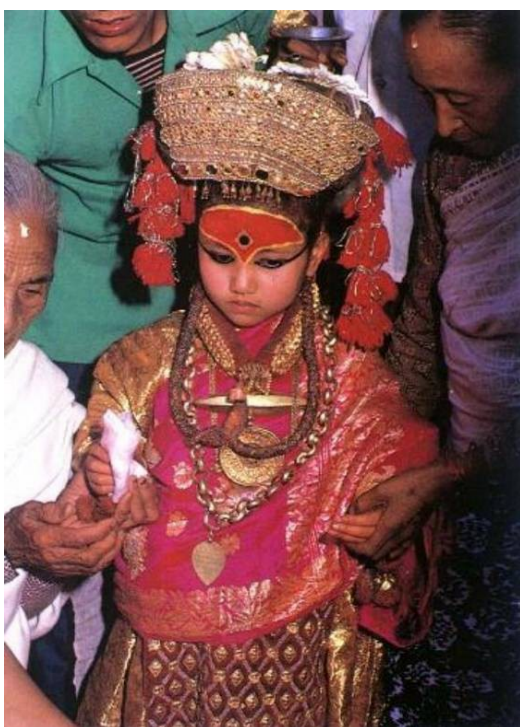
Nepál tömören a vallási örület csúcsa. A hit eszeveszett voltát sok szélsőséges kifejezési formája mutatja be. A nepáliak például élő istent (istennőt) imádnak, tiszta szívvel, áhítattal.

Jártunk abban az utcában, az előtt az épület előtt, ahol Kumari-t, a világ akkor általunk egyetlen tudott élő, szűz istennőjét őrzik. (Később megtudtam, hogy Nepálon belül több létezik.) Lélek se be, se ki. Most, hogy olvasok róla saját könyvemben, döbbenek meg a könyv írásakor nem eléggé hangsúlyozott tényen. Bár ezt az istennőt is választják a „posztra”, mint a Dalai Lámát, nagyon lényeges pontban különbözik a két eljárás. A Dalai Láva választását most nem írom le, járunk még majd, hamarosan Tibetben, ott keríték majd sort rá. Kumari választásában ordít a kiválasztottság kasztrendszeri alapokon eldöntött kérdése. A hinduizmus, mint vallás szülte a Mahatma Gandhi és Rabindra-Nath Tagore (így jobb írni) által a világ legkegyetlenebbnek tartott elnyomó rendszerét, a kasztrendszert. Kumari-t a newari (névári, a lakosság 5,5 százalékát adják) rend szakia (aranyműves!) kasztjából választják, és ez mind a névárik, mind az istennő számára kivételességet biztosít. Azon kívül

és azon túl, hogy istennővé emelik! Borzasztó világban élünk, nem? A választási eljárásra több gyermeket jelölnek, akiknek meghatározott fizikai paramétereknek, harminckét ismérvnek kell megfelelniük, amikből elég néhányat felsorolni: szép körmök, hosszú lábujjak, hattyúnyakhoz hasonló kéz és láb, kis, finom nyelv, tiszta, komoly hang, tehén-szempillák. A kritériumoknak megfelelő jelölteket ezt követően próbára teszik. Sötét szobába költöztetik szegényeket, áldozati állatok frissen levágott fejével és ijesztő hangokkal riogatják őket. Az egyetlen, aki nem sikoltozik vagy fakad sírva, lesz az új istennő, beköltöztetik a palotájába, illetve templomába és évente egyszer, három napon keresztül körülhordják a városban, ünnepi díszbe öltöztetett hintóban. Két hasonló hintóban egy-egy fiú követi őt, Ganés és Bajrab képviselőként. Az első nap a király is megjelenik a felvonuláson, amikor is az istennő tikát (homlokpötty, rizsből vagy gabonából, színes festékkel keverve készül) helyez el a homlokán, felszentelve ezzel a következő évi uralkodásra. Amint megtörténik az első menstruáció, Kumári földi halandóvá válik. Mindenféle mendemonda ragad ehhez a földi léthez, nehezen mennek férjhez a „leszerepelt” istennők, mert a pletykák szerint a férj nem élvezhet hosszú életet. Többször elmehettünk az épület előtt, mire rájöttünk, hol kell keresnünk. Bár meg szokott jelenni a ház egyik felső ablakában, ehhez se volt szerencsénk.

Íme, a hit és az azt kihasználó hatalmi rendszer teremtette sötétség!

A sötétség csúcsának lehet talán tekinteni, [a királyi család kiirtását](#), helyesebben önmagával végzését, amit elég jól ír le a magyar Wikipédia lap. Bár nem akarok ebben a blogsorozatban sokat foglalkozni politikával, mégis elérhetővé teszek egy [youtube](#) összeállítást a nepáli helyzetről (angolul tudóknak). Ez a rendkívüli sötétség, amely a koronás fők feudális rendszerétől az egyszerű, nyomorgó halandóig terjed, végül is forradalmat eredményezett, létrejött a jogállami rendszer, amelyben vezető szerepet játszanak a kommunisták. Erről is részletesen szól a Wikipedia [Politics of Nepal](#) angol lapja.

Az élő istennő, Kumari.

És Hanuman, a koronázási csarnok előtt.

Amrita Garudával

és Kalo Bhairab-bal.

Divali ünneplés vidéken, gyerekekkel.

Bizisten, nem tudom, honnan ered a nepáliak különleges vonzalma a hindu Ramajana eposz egyik főszereplője, [Hanuman](#) majomisten iránt, aki Ráma majomseregét vezette Rávána, Sri Lanka gonosz királya ellen. Nemcsak a fővárosban található róla elnevezett tér, hanem az onnan 15 km-re lévő ősi fővárosban is: Hanuman Dhoka. És nem lepne meg, ha kiderülne, hogy több Hanuman szobor található Nepálban, mint Indiában. (Költői túlzás!) A Kumari

melletti fotó őt mutatja be, vörösre festve és vörös köpenybe öltöztetve. A palota jobbszárnya előtt áll a most, első pillantásra Hanumannak nézett szobor, aki valójában az indiai Káli-szobrokhoz hasonló hatkarú istenség, Kalo Bhairab, a fekete testén ijesztő maszkhoz hasonló, vörösre-feketére pingált, koronázott fej ül, kidülledt szemeivel és 21 levágott fejet sorba fűző nyakláncával bizony bizarr látványt nyújt. Akkor nem tudtam, hogy a hasonlóság nem véletlen: Bhairab (Bajrab) Durgának, a legkegyetlenebb istennőnek a férje.

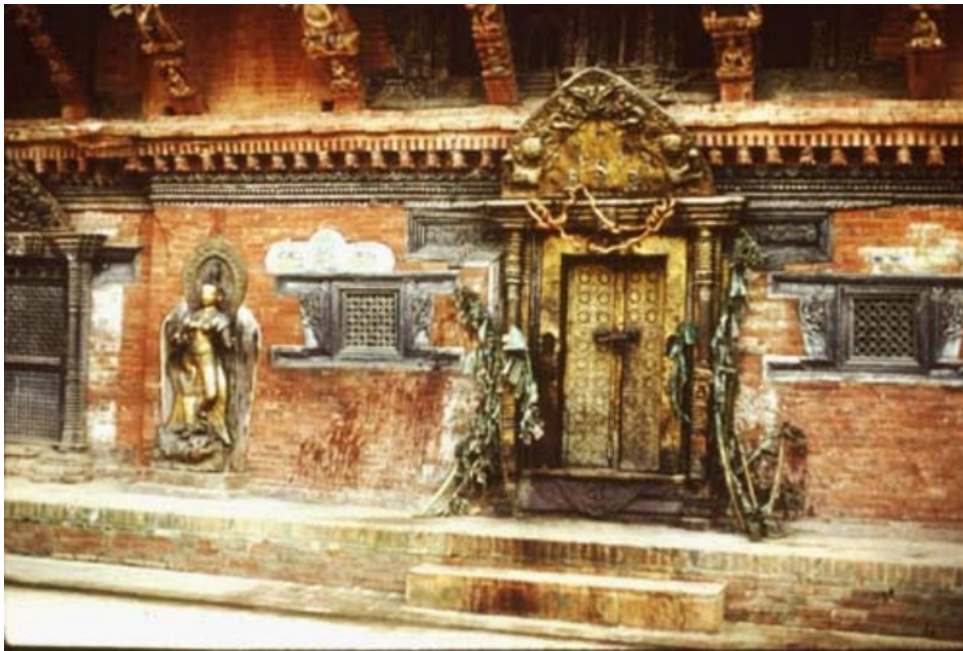
A fotóim nemcsak rosszak, hanem rettenetesen hiányosak is! Hol van a Bhaktapur-i tér, ahol bika a kis Amritától méterekre fújta a port? Már olvasom is: a Hanuman Dhoka térről nyíló Taumadhi terecskéről van szó, ha valaki éppen indulna Nepálba. Nemcsak Amrita miatt érdekes, a hit mélységére is jellemző, mint írtam: „Ezen a terecskén történt, hogy Amrita lányom gyorsan közel húzódott Édesanyjához. Egy pillanat alatt világossá vált a riadalom oka: hatalmas termetű bika leszegett fejjel barangolt tőlünk pár méterre és orrlukaiból oly dühvel fújt, hogy valóságos porfelhő támadt a feje körül. Felnőtt számára is ijesztő látvány! Most olvasom, hogy semmi különös nincs ebben: a tehenek és bikák egyaránt szabadon kóborolnak. A teheneknek azonban van gazdájuk, akikhez este hazatérnek, a bikákat viszont egy-egy templomnak szentelik, gazdájuk egyébként egyáltalán nincs, az eteti őket, aki őket vagy a templomukat szíve választottjának tekinti.” Csúcs!

Hol a templomkerítés kapuja, amit áldozatként leölt állatok beleivel díszítettek, és aminek a kertjébe – a fegyveres őr fenyegetése ellenére – bekukucskálva 30-40 levágott bivalyfejet lehetett látni, orral az oltár felé fordítva? – kérdem magamtól ezt is, hiszen hihetetlen élmény volt! Az India-könyvemben (tömörítve) így írtam róla:

A második napon száj tátva bámultuk a Diválival (hindu újév) kapcsolatos szertartásokat, Egy kiváló példa: valamelyik látnivaló felé hajtván észrevettem egy kaput, amelyik előtt gurka-kalapos puskás őr állt. Azonnal megálltunk, ez valami érdekeset jelent. A templom jelentéktelen lehetett, mert vagy nem is láttuk a magas faltól vagy elfelejtettem, hogy néz ki. Az őr a lábhoz tett puskáját kicsit keresztbe billentve a félig nyitott kapu felé jelezte, hogy tilos a bemenet. No, nem, ezt látnom kell! A kapufélfákon körbeaggatott állat-belek is mutatták, hogy áldozatok bemutatása folyhat odabent. A figyelmeztetés ellenére közel léptem a kapunyíláshoz és benéztem a templomudvarra. Megállt bennem az ütő, pestiesen szólva: a templom udvarán 30-40 véres, levágott bivalyfej volt a nyakcsontokkal a földre helyezve. Az orruk irányát követve annyit még észleltem, hogy oltár felé néznek, lingam-oltár felé. Kalkuttában láttam, hogyan csapják le a kecske-áldozat fejét a Káli-templom udvarán, de ilyen hatalmas állatok tömeges feláldozásáról, ráadásul a békés Sivának, még hallani se hallottam! Nem vitás: Nepál az ortodox hinduizmus fellegvára!

Azt hiszem, azt is leírtam – most nem keresgélem –, hogy az arra fizikailag alkalmas férfiakat betanítják erre a műveletre: igenis, egyetlen csapással kell levágniuk a bivaly fejét.

Hasonló kapudísszel találkoztunk aztán [Pátan](#)-ban, ahol az egyik templom (imahely?) bejáratát díszítették belekkel, és ha nem tévedek, csontokkal. Néhány kiváló fotó tekinthető meg róla a nevébe illesztett linkben.

És hol van Pokhara az Annapurnával, a felkelő nappal és a fordított vízeséssel? Az Annapurna megvan, saját felvétel, és lám, kiváló. Ilyen minőségű fotók sorozata jár a fejemben, és teljesen magam alatt vagyok! Természetesen láttuk a napkeltét, a havas csúcsok színeváltozását vörösből rózsaszínűre, majd sárgára, mintha festő szaladgált volna a csúcsokon, rendkívüli látvány volt. És bámultuk a világ talán egyetlen, de mindenképpen legnagyobb negatív vízesését, a komoly patakot, amint eltűnik egy lyukban. Remegett a környék és dübörgött a furcsa természeti jelenség. Ha jól emlékszem, festéssel se találták meg, hol bukik ismét felszínre.

Pokhara – az Annapurna

Több fontos helyszín ismertetésében kénytelen vagyok idegen tollakkal ékeskedni. Elsősorban Nagy Bálint fotóit veszem elő, meg is kérem ismét, járuljon hozzá a felhasználáshoz. Meg is érkezett a válasz: Természetesen, örömmel.

Itt van mindjárt a Katmandu-i Swayambunath (Szvájambunát) sztúpa, a csodálatos alkotás, Katmandu és egész Nepál egyik leghíresebb nevezetessége. Híres hatalmas téglamalter alapzata, kockás hajóján a „mindent látó Buddha-szemek”, amelyek pontosan a négy égtájra néznek, és különösen a 13 tárcsából készült kúpos tornya, amelynek csúcsáról „tibeti” imazászlók lengenek. Ateista létemre én is forgásba hoztam jó pár imamalmot, amelyek az alapzat fala mellett rácsok mögött várják a hívőket. Szerzetesek, egyszerű hívők azonos rutinnal imádkoznak Buddhához ezen a gépesített módon. A sztúpa felső szintjén tornyos fülkék csoportja található, amik kisebb oltár-pagodák, de van köztük emléktárgy-boltocska is. Nagy Bálint itt következő fotóján is láthatók.

A Swayambunath (Szvájambunát) sztúpa. (Nagy Bálint felvétele)

És ezen a téren fújta a port a bika Amrita mellett, emlékezetem szerint. A képmemóriám elég jó:

Nagy Bálint felvétele.

Halottégetés a Pashupatinath templom előtt. Egyetlen máglya, de sokat mond:

Nagy Bálint felvétele.

A halottégetés szenthelye a Pashupatinath templom előtti térség, ahová nem hinduk csak egy hídon keresztül juthatnak be. Be kell mutatnom magát a templomot is, mert Nepál legszebb, illetve mint lentebb olvashatják, legszentebb épületének tartják. Előtte látni is egy füstölgő máglyát. Vitatható az első helyezés, számtalan csodálatos építészeti emléke van ennek az országnak!

A Pashupatinath templom.

Hitelt adva az elég általános véleménynek, félnapos programként látogattuk meg a reptér közelében, a központtól észak-keletre elhelyezkedő [Pashupatinath](#)-ot. A Bagmati folyó bal partján lévő Arany Pagodát csak hinduk látogathatják és elvileg a „burning ghat (a halottégetés ghat-ja)” is zárt terület, egy hídon keresztül azonban baj nélkül megközelíthető. Az egész templom-komplexum jól áttekinthető a szemközti part teraszos domboldaláról, ahol lépcsők és ösvények vezetnek a ligetes dombtetőre. Érdekes ezt a kis kapaszkodót legyőzni, mert a látvány felejthetetlen, mini-Varanaszi, azzal a különbséggel, hogy itt kevesebb az ember és – ha lehetséges – nagyobb az áhítat. Meglepően sok halottat égettek egyszerre és a folyó színe mély szürkévé vált a belé folyó-sodródó sok hamutól, szeméttől. Ottlétünk alkalmával annyi halottat égettek, hogy a folyóba kotort hamvaik és máglyamaradványok moslékos, szürke felületet eredményeztek.

A hindu hívők hitének mélységét tükrözi Siva kígyókat formáló talapzatra faragott alakja, ami lentebb látható. Katmandutól mintegy 10 km-re fekvő kisvárosig, Budhanilkantha-ig kellett el-zarándokolnunk, megérte. Siva-t addig csak álló alakként láttuk, nem kutatom meg most, miért fekvő, és miért kígyókon fekvő pózban imádják. Mert imádják, nehezen lehetett közel jutni hozzá, hívők sokasága szórt virágot, locsolt olajat rá, tett le ajándékot, sugárzott róluk a mély hit, imádat.

Budhanilkantha, a kígyókon fekvő Siva.

Bhaktapur-nál fotóztam, búcsúzól bemutatok két képet. Az egyik – úgy vélem – az eddigi ismereteim szerint nem kegyetlenkedő Hanuman-t (de lehet, egészen mást, fantáziaszülte szörnyet) mutat be, amint az áldozata hasát tárja fel éppen. A szobron látható piros festék hívők kezenyoma.

Mellette a fából épült templomok igen változatos és nagyon szép elemeiből mutatok be egy csokrot: tető tartószerkezet (tám) elemeinek hitvilági figuráit.

És ezzel búcsúzom Indiától, a következő szakaszban Kína és Tibet templomaival fogunk ismerkedni.

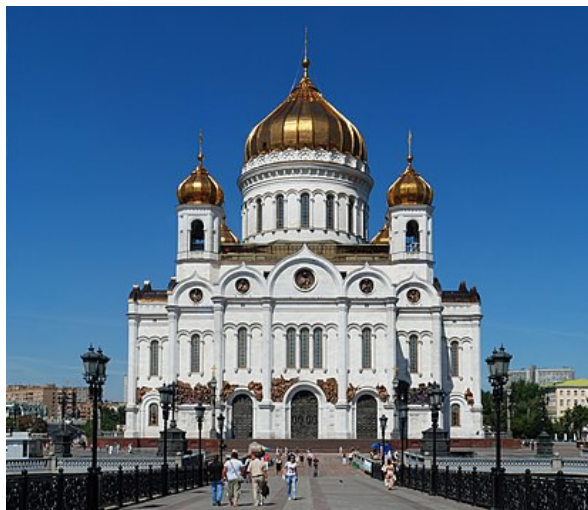
10.

Mielőtt a kínai-tibeti szenthelyekkel folytatnánk, javaslom, hogy töltsünk kis pihenőidőt a templomrombolásokkal. Mert hihetetlen rombolást, pusztítást hajtottak végre az ateizmus zászlaja alatt barbár hatalmak, politikai rendszerek, diktátorok. Ne várja most tőlem senki, hogy mindent felvonultatok, ami ezen a területen megtörtént, valószínűleg csak ízelítőt sikerül adnom, mert – ateista voltom miatt, vagy azért is – nem foglalkoztam mélyen, alaposan a kérdéssel. Mióta megismertem a templomok kincshalmazát, az építésükre szánt hihetetlen összegeket, emberi energiát, állítom, hogy minden ragyogó-csillogó, világdíszes templom létrehozása az emberiség elleni bűn volt, van és lesz, a népszédítés és butítás egyik legfontosabb fegyvere. Elítélek azonban minden létező művészeti érték, templom, szobor, emlékmű politikai, vallásellenes elvek alapján történő rombolását, vagy akár csak lerablását. Ezért foglalkozom itt is a témával.

Nem lapozok vissza évezredek, vagy akár évszázadokat, a keresztényüldözés kezdetét, a csecsemőkorú kereszténység pogány imahelyek elleni barbár fellépését, a mongol-tatár hadak, a nagymogulok templomokkal szembeni türelmetlenségét, vagy akár a muzulmánok emberábrázolás-tilalmát, könyvtárnyi adatot kellene feltárnom, ha ezeket ismertetni akarnám. Maradjunk csak a történelmi közelműtnél, abból is csak a csúcs-barbarizmusra koncentrálva.

Két birodalom járt élen: a Szovjetunió (azaz akár annak csírái) és Mongólia, amint ott is kommunista rendszer vált uralkodóvá. Az orosz, ukrán, fehérorosz területeken döntő szerepet játszó pravoszláv egyház ellen folytatott rémháború mellett a déli tagállamokban a muzulmán vallás emlékeit gyalázták, ami a birodalom szétesésének egyik jelentős oka volt. Az utóbbiról csak suttogó-hírek szóltak a jelenlétemben, nehéz lenne elfogadható adatokat produkálnom. A pravoszláv egyházzal moszkvai emlékeim alapján tudok megemlékezni. Moszkvát az ezer templom városaként ismerték a forradalom előtti időkben. Én, a múlt század ötvenes éveiben működő templomokat csak a külterületeken láttam, a Kreml mára gyönyörűen helyreállított templomai akkoriban zárva voltak, szűk időtartam alatt múzeumként látogatható volt egyik-másik. Két templomra emlékszem határozottan. Amikor a Russia szálló megépült a Kreml közelében, az építési területől letarolt épületek közül megtartottak 3-4 kis templomot, kívül fehérre mázolván. Arra jártamban feltűnt, hogy az egyik bejárata félig nyitva van, és valamit rakodnak körülötte. Odamentem, és – bár rosszra számítottam –, megdöbbsenem: primitív lakatos-esztergályos műhelyt rendeztek be. Nagyon gyenge felszereltség, rossz világítás, lomok. Két munkaruhás ember pakolászott, nem szóltak semmit, én pedig nem kérdeztem semmit. Ami megmaradt az 1000 templomból, azokat termelésre, raktározásra használták, a templomok eredeti eszközeinek, díszének nyoma se maradt. Diáktársaim vittek el először, majd később útítárs is rávett, hogy fürödjek a népfürdőben. Az első alkalom után tudtam meg, hogy a hatalmas uszoda Moszkva egyik legszebb templomának a helyén létesült, az oroszok által a cáratyuskáktól kezdve a mai napig győzelemként ünnepelt, a valóságban döntetlenül végződött 1812 évi borogyinói ütközet emlékére. Örület, nem találok a helyreállított templomot! Végre sikerült: oroszul kérdeztem meg az Internetet. Itt olvasható (oroszul) az [„A Megmentő Krisztus Temploma”](#) weblap. Bár a cáratyuska a csata után azonnal elrendelte a templom építését, az lassan született meg, többek között korrupciós ügyek miatt, csak 1883-ban szentelték fel. Mesélők szerint rendkívüli szépséggel és büszkeséggel ragyogott a

templom interiőre, többek között Napóleontól zsákmányolt ágyúcsöveket is használtak gyertyatartóként. Sztálin 1931-ben romboltatta le, hogy helyére Szovjetek Palotáját építtessen, de csak fürdő lett belőle. 1994-99 között építették újjá. Az újjáépített templomot és a fürdőt igyekszem ide másolni. Megjegyzem, hogy a fürdőt nem szerettem, egyrészt a méretei, másrészt a két órában limitált használati lehetőség miatt (idegenkedés a korlátoktól, egyik alkalommal se állt több idő a rendelkezésemre!).

A Megmentő Krisztus Temploma

Az eredeti helyén épített népfürdő

El lehet képzelni, mi történt a jelentéktelenebb templomokkal.

Furcsállom, hogy mennyire eltérnek a Google-keresőben a mongóliai vallásüldözésről szóló weblapok a bennem élő információktól. Úgy emlékeztem, hogy a mongóliai kolostorokat – ritka kivételektől eltekintve – a múlt század harmincas éveiben vagy lerombolták, vagy teljesen kifosztották. Ezzel szemben a femina.hu ugyan több száz kolostor felszámolásáról és 25-30 000 láma kivégzéséről tesz említést, a hihetőbb Wikipédia sokkal békésebb képet fest a korszakról. Nem is tudok okosabbat tenni, mint azt javasolni, olvassák el a Buddhizmus Mongóliában lap „A buddhizmus helyzete a népköztársaság korában” fejezetét. Kevésbé gonosz erők működtek Mongóliában, mint a Szovjetunióban, ha igaz. Tanultam ismét valamit.

Haladjunk tehát Kína és Tibet templomaival. Tibet ugyan Kína része (tűrhető, de a tibetiek szerint nem kielégítő autonómiával), mégis külön kezelem, annyira eltérő világ, mind etnikai, mind vallási szempontokat tekintve. Mindkét világot tömören igyekszem leírni, nagyon terjedős lesz ez a könyv, ha az lesz belőle.

A feleségem talán már egy éve nyúzott, hogy nézzük meg Kínát, annyi jót hallani róla. Nemet mondtam, úgy éreztem, öreg vagyok ilyen hosszú úthoz, meg közepes szállodákat, rossz kiszolgálást vizionáltam, eszembe jutott a mindennapos ki-bepakolás, bőröndök hurcolásása buszból a szállodába, szállodából a buszba, reptereken. Nem és nem. Aztán a tatai Old Lake golfpályán találkoztam, a 10 lyuknál egy rőthajú, Lengyelországban tanult ipsével, akivel együtt játszottuk aztán végig a második félpályát, majd beszélgettünk a 19 lyukban (így becézik a golfpályák végén található kocsmát: a pálya 18 lyukból áll). Mi ütött belé, meg nem mondom, elkezdte jósolni a nyugati propagandagépezet által köpködött híreket szajkózva: most aztán végleg összeomlik Kína. 2005-öt írtak. Próbáltam magyarázni, miért rossz ez a jóslat, erre lekomcsizott. Nosza, ez kellett nekem, hazaérve mondtam a nejemnek, tervezheti a kínai túrát.

Hát nem omladozó Kína tárulkozott elénk, hanem viruló, általános jólétet, rendet, tisztaságot, előrelátást és csodálatos kiszolgálást sugárzó fényességes birodalom. Voltak ici-pici kellemetlenségek is, de megrendítően más, modernebb, gyorsabban fejlődő világot ismertünk meg, mint az itthoni viszonyok, sőt, sok tekintetben, mint az egész Nyugat. Meg is írtam a weblapomban, aztán a „[Világok, népek, emberek](#)” könyvemben.

Az omladozó Kína 2005-ben. Sanghaj, Pudong városrész, akkor.

Pár sor erről a rohamtempóban épülő városrészről:

Az ezredforduló előtt tíz évvel Kína akkori első embere (Teng?) felment a Bund világhírű szállodájának, a ma Béke névre hallgatónak a tetőteraszára, rámutatott a Pudongra és azt mondta: „10 év múlva azoknak a rizsföldeknek a helyén lesz Ázsia legnagyobb kereskedelmi központja.” És ezúttal nem bla-bla volt, amit nyilatkozott, mint annyi volt európai szocialista országban vagy mostani neokapitalizmusunkban lett volna vagy lenne. Ott állnak a varázslatosan szép, külön-külön is megejtő stílusú, színes ruhát viselő felhőkarcolók. New York-ot megjárt útitársak mondták, hogy New York is csoda, de az ottani épületek a múlt század harmincas-negyvenes éveiben épültek, sablonosak, Sanghaj varázsa elhalványítaná New Yorkot, összemérés esetén. Különösen tetszett mindenkinek a TV-torony melletti legmagasabb felhőkarcoló, nem a magassága, hanem a bája és opálosan tükröződő fényei miatt. Nappal és esti kivilágításban egyaránt bámulatra méltó szépség.

Mivel templomok témakörben barangolunk továbbra is, keresgélek az emlékeim és fotóim között. Sanghajban nem találok, bár az egész öregváros annak néz ki, készítettem például fotót istenségről. Vajon ki is ő? Ne köntörfalazzunk: Mao idejében kemény vallásüldözés folyt, a Nyugat ma is arról harsog. Nem láttuk, hogy a templomok látogatóit bármi félelem zavarta volna, sokszor lépni alig lehetett a hívőseregtől, de az indiai hit-örülethez hasonlóval se találkoztunk. Békés, nyugodt istenimádást láttunk minden szenthelyen.

A „Világok, népek, emberek” könyvben így írtam a kínaiak vallásosságáról: „...kis kitérőt teszek a hit kérdéséről. Hivatalosan 5% hívőt vall be a kínai kormány. Ez teljesen valószínűtlen

szám. Ne mondja nekem senki, hogy pár évtized terrorjával ki lehet ölni az istenhitet olyan népből, amely előtte olyan templomokat, kolostorokat épített, mint amilyenekről én most írok, amelynek az irodalma – ha el is tekintünk a szigorúan vett teológiai művektől, amelyek hatalmas könyvtárakat tömnek meg – csupa mély gondolat, filozófia, egyszer csak ateistává válik. A templomokat látogató embertömeg száma és áhítata is szélesebb hívősereg utal. Az én szememben baj, de tagadni és erőszakkal letéríteni őket a hit útjáról badar kísérlet.”

Istenség Sanghaj öregvárosában (China Town).

Hangzhou-ban (Hangcsu) aztán a világ egyik legszebb buddhista templomát, a Lingyinsi-t csodálhattuk meg, amelynek két magyar névvel is találkoztam: „Az ihletett visszavonultság temploma” és „A lélek rejteke templom”. Az egyik név jobb, mint a másik. A templomhoz egy sziklafal mellett visz az út vagy inkább ösvény. A sziklafalat vagy a teljes hegyet önálló névvel is illetik, ő a „Távolról ideszállt csúcs”. A rege szerint amikor Huili (nem hangzik indiainak!) indiai szerzetes a III. évszázadban megérkezett ide, ránézett a hegyre és azt mondta, ezt ő jól ismeri Indiából, onnan kellett átrepülnie ide. A hegy szikláiba 300 Buddha-

szobrot véstek, készítésük időpontja a X-XIV. század, az Öt Dinasztia és a Yuan (mongol) dinasztia kora közé tehető. A szerzetes 326-ban építtette meg a hegy lábánál ezt a templomot. A templom-rendszer több csarnokból áll, a legjelentősebb A Négy Égi Harcos csarnoka, amelyben az aranyozott, 19,6 m magas, ülő fa-Buddha látható. A szobor háttéréül egy 150 alakos szoborkompozíció szolgál.

Képek a templomból:

Ennyi most elég is a kínai hitvilágból, ami persze sokkal bonyolultabb. Részletesen foglalkozom vele a „[Vádirat a vallások és egyházak ellen](#)” könyvben. Taoizmus, konfucianizmus... Majd máskor.

Eszembe jutott viszont a lámaizmus, és megér egy misét. Az utolsó pekingi látnivalóként jutottunk el a Yonghegong Lamasery lámatemplomhoz. Nagy bánatomra az épületeiben nem szabadott fotózni. Pedig ez az együttes ugyanolyan izgalmas, mint akármelyik addigi. Számomra különösen az, mert annak ellenére, hogy tudtam, a buddhizmus Indiából származott át, tudomásom szerint közvetlenül és tibeti közvetítéssel egyaránt, mégis több meglepetéssel szolgált. A Béke és Harmónia Palotájának nevezett templomegyüttesben ugyanis az indiai nevek betű szerint az eredetivel azonosan jelennek meg, nem is világos, a kínai hívők mit értenek meg belőle. Nem itt, hanem a pótnapok másodikján találkoztam például az egyik istenszobor alatt a nevével: Shri Maha Devi, ami Úr Nagy Isten a szavak sorrendjében, hindiül. Mit mond ez az Indiát nem ismerő, hindiül nem tudó hívőnek? A templom egyébként eredetileg Yongzheng trónörökös lakóhelyének épült 1694-ben és csak 1744-ben szentelték templommá. A lámaizmus egyik legszentebb helye – Tibeten kívül – Kínában. Nem tudnám pontosan megfogalmazni a lámaizmus lényegét, ami a buddhizmus Tibetben önállósult ága, valószínűleg ősi hit- és tabu-elemekkel keveredve. Nevét a kolostorok szerzeteseitől, a lámáktól kapta. Egyháznak tekinthető, mert van feje: maga a Dalai Láma.

A templomról két képet mutatok be. Egy külsőt és egy belsőt. A külső önmagáért beszél, a belső a kínai buddhizmusban imádott bodhiszattvának (születő isten), Wei Tao-nak, a szenthelyek védelmezőjének szobra.

A Lámatemplom egyik csarnoka

[Wei Tao](#) bodhiszattva

Az épületegyüttes csúcsa mindenképpen az ötödik palota, a Wanfu, ahol a Kínában rendkívül népszerű eljövendő Buddha, Maitréja a csoda, tényleg szemkápráztató csoda. Ott áll alig áttekinthető méreteivel a 18 m magas faszobor, amelyet egyetlen szantálfából faragtak ki

Nepálban és onnan hozatta az akkori Dalai Láma Beijingbe ajándékként Qianlong császárnak. Úgy tűnik, örök rettegés uralkodott Tibetben, a gyenge Dalai Lámák így vagy úgy hódoltak a nagyhatalmú kínai császároknak. Nem véletlen, hogy ez a páratlan mű, ez a valóságos csoda a Guinness Rekordok Könyvében is elfoglalta méltó helyét. Nem lehet szavakkal lefesteni, hogy ez a lámatemplom mennyi bámulatraméltó szépséget hordoz magában: gyönyörű kertek, bronz istenszobrok tömege a termeken belül, bronz- és kőszobrok, szantál-füstölők a csarnokok előtt, a paloták faburkolatai, alkotóelemei gyönyörűen festve, pazar mennyezet-kazetták, elmondhatatlan. Két „lopva” készített kép ad csupán bepillantást a belső terekbe.

Ha a most következő Tibet templomainak ismertetése során elfeledném, újra hangsúlyozom a több szakértő szerint vallott tényt, miszerint a gyenge tibeti hatalomgyakorlók, a lámák többnyire védelemre szorultak, amit a kínai hatalom biztosított számukra. Talán nem túlzom el, ha hűbéresi viszonyoknak tűnőként beszélek róla.

Maitréja a Lámatemplomban, a szerző [Antoine Tavenaux](#)

Most pedig következzen *Tibet*. Megint annyira más világ, mintha Lhasában, lelépve a repülőgéphez tolt lépcsőkről, más bolygó földjére léptünk volna. A meglepetések sora az ólomlábbal kezdődött. Alig tettem pár lépést, úgy éreztem, ólomcsizmát húztak hirtelen a lábamra, minden lépés nehéz volt. Annál is meglepőbbnek találtam, mivel többször síeltem ilyen magasságban (Lhasa 3,656 m). Gleccser-síelésnek hívják, általában a szezon előtt, októberben művelik a jobb (vagy bátrabb) síelők az Alpokban. Sohasem éreztem rendkívüli fáradtságot, elnehezülő testrészt, nyilván, mivel az éjszakákat jóval alacsonyabb szinten töltöttem. Tibetet nem érdekelték a hős síelésem: kegyetlenül üldözött a magassági betegségekkel, amíg csak ott voltunk.

Busszal vitték a csapatunkat a szállóhoz, közben – második meglepetés – kaptunk az útikalauztól egy-egy fehér köszöntő-kendőt. Bocsánat, nem egyszerűen kaptunk, hanem a nyakunkra kötötte.

Annyi templomot, kolostort láttunk Tibetben, hogy el kell döntenem, melyikkel vagy melyik kettővel foglalkozzam a Potala palotán kívül?

Feltétlenül megérdemli ezt a rangos helyet a *Drepung kolostor*!

Nem véletlenül lehetett az első programpontunk Tibetben. Lhasától 5 km-re fekszik. Kolduló gyereksor fogadja a turistákat, és itt nem túlzott a tisztaság sem. Általában Tibet valamivel elmarad Kínától tisztaság tekintetében, de hozzánk képest nincs szégyellnivalója. Drepung Tibet legnagyobb kolostora, 1416-ban alapították. A szerencseszámaik törvénye szerint 7777 láma lakik itt szűk cellákban. A durva külső vakolat fehér mindenütt, az ajtók és ablakok fölött keskeny napellenző függönyöket lebegtet a szél, helyenként falhoz erősített állványokon imamalmok állnak a hívő lelkek rendelkezésére. A templom-helyiségek bejárata díszesebben dekorált: vörös oszlopok, szélesebb és ábrákkal díszes függönycsúcsok. A belső terekben nem szabadott fotózni, pár kísérlet azért sikerült. Kiemelem azt a képet, amelyik doboló lámát mutat be, azt hiszem, ez kiváló. Ha másért nem: az asztalkáján ott virítanak a hívők otthagyt bankjegyei. És nem lehet leírni a hangulatot: vörös sugárzás, számtalan szobor, a lámák kis csoportokban üldögélnek, az oltárszerű főalak előtt jak-vajat és füstölőket égetnek. Kelet, misztikum és varázslat. Mély hatás a nem okos hívőseregére. Mit akart itt a vallásüldözés? Lehetetlen!

Megjegyzem, hogy minden 8-10 lépcsőfok után pihenőt kellett tartanunk, mindenki légszomjjal küszködött.

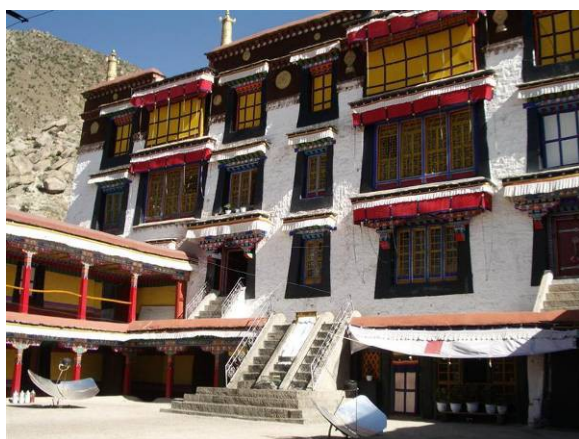
Bemutatok néhány képet a kolostorról (duzzad ez a blog-sorozat fotóktól)!

Dropung – imázászlók

Dropung – dobolva imádkozó láma (pénz és pénz)

Dropung – részlet

Dropung – tömb

Istenek Dropungban

A *Jokhang-templom* következett, amely még mélyebb, misztikus hatást gyakorol a hívőkre. Központi magja a 7. század közepén épült, a kínai Wencheng hercegnő és Songtsan Gambo tibeti király házasságának állítva emléket. A szobruk ma is része a templomegyüttesnek, amit a későbbi uralkodók folyamatosan bővítettek. Tibeti, nepáli és tang-kori kínai stílusjegyek keverednek. Az enteriőr bonyolult, helyenként nagy teremmé bővülő, másutt keskeny

labirintussá szűkülő birodalom. Fény alig szivárog be, kis fényerejű lámpák, a szobrok megvilágítása és a rengeteg avas szagú jak-vajból készült gyertya vagy egyszerűen vajtepsibe dugott égő kanócok adják a megvilágítást. Fotózni egyes termekben pénzért lehetett – ha jól emlékszem – többnyire azonban nem. A vaku nélküli kísérleteim így ritkán sikerültek. A legfontosabb műtárgy a színarany Sákjamuni Buddha-szobor, amelyet maga Wencheng hercegnő vitt Tibetbe. Óriási tömeg vette körül. Felsorolhatatlanok a tibeti művészet emlékei, állítólag ez az épületcsoport őrzi a legszebb és legrégebb kincseket Tibetben. A főbejáratnál látható a Nagybácsi-Unokaöcs Szövetség emléktáblája. A szerződést valamelyik kínai császár, magát nagybácsinak kinevezve kötötte az éppen regnáló Dalai Lámával, mint unokaöccsével. (Testvéri vagy rokoni szövetség – de ismert Európában is!) Most jut eszembe, hogy a főbejárat előtt láttam először hasonfekvő hívőket. A nők csak leborulnak a templom előtt, a férfiak viszont csúszkát a tenyerükre kötve úgy vágják hasra magukat, hogy egy-két métert csúsznak is előre.

Jokhang – átrium

Jokhang – csupa arany

Tibet legfontosabb látnivalója természetesen a *Potala palota*, a tibeti vallási vezetők otthona, imádatuk szenthelye, és temetkezési helyük. Számunkra is kiemelkedő jelentőségű építmény, de az útitársak között volt, aki az egész utat azért választotta, mert a Potala szerepelt benne. Hát..., mit mondjak? Szédületes csodavilág, és rendkívül sok mondanivalót tartogat a nem istenhívők számára is. Ámultam-bámultam, de már menetközben is elkezdtem – halkan a feleségemnek mondogatva – a káromkodást. Mindjárt kiderül, miért is?

Úgy emlékeztem, hogy számtalan fotót kattintgattam el az épületben, most azonban jóval kevesebbet látok, kénytelen leszek más forrásokhoz is nyúlni.

Kezdjük mindjárt [youtube](#) videóval, amelyik angolul mutatja be a Potala-t és a Jokhang templom-kolostort. A két szenthely együtt szerepeltetése nem véletlen, ugyanaz a Wencheng hercegnő indította mindkettő építését. Találtam a youtube-on magyar turistacsoport által készített [videót](#) is, amit angol ismertető, majd „utcai étkezés” videó követ. A Potalával foglalkozó két videó azért is érdekes, mert – ha pillanatokra is – bemutatja a hívők alázatát, ahogy néhány lépés után hasra vetik magukat. Mesélték is, az utolsó szakaszát láttam is, amikor messzi földről hasonló módon zarándokolnak el a palotához: deszka tákolmányt hordanak maguk előtt, majd arra vetik magukat... Embertelen, iszonytató vakbuzgalom!

Mit írtam róla?

Funkciók szerint megosztott a palota, a fehérre meszelt Fehér Palota a Dalai Lámák rezidenciája, munka- és lakóhelye. Itt avatták felnőtté őket és itt hirdették ki, mutatták be az új Dalai Lámát. A Vörös Palota – amennyire érzékelti lehetett beleszédülés nélkül, hogy éppen hol jártunk – temetkezési csarnokok, sztúpák sora. A Dalai Lámák tetemét sáfránnyal és egyéb fűszerekkel konzerválták és a sztúpák közepén helyezték el. A legnagyobb és legékesebb talán az V. Dalai Láma sztúpája, amely 15 m magas. Száztízezer arany táellel (tibeti pénz) fedték be és ezerötszáz gyémánttal, piros és zöld drágakövekkel, jádéval, gyöngyökkel, acháttal díszítették. 16 faragott oszlop veszi körül és számtalan értékes dísz tárgy. Nem érdektelen az 1934-ben épült sztúpa sem, amelynek építését még maga a XIII. Dalai Láma vezette, akinek a teteme részére készült. Csak aranyból 590 kg-ot használtak fel a díszítésére, a többi szót sem érdemel. Megemlítem a legnagyobb csarnokot, a Sixi Puncong-ot, amely az V. Dalai Láma sztúpájához kapcsolódó emlékhely. A területe 680 m², hat méter magas, a mennyezetét 48 oszlop tartja. Maga a csarnok is tele van művészeti és teaurációs célokat szolgáló tárgyakkal, festményekkel, de a hozzá csatlakozó három oldalterem gazdagsága párját ritkítja. A „Mennybe Vezető Csarnok” hetvennél több szoborral büszkélkedhet. Ahogy írtam és felderengett újra ez a hihetetlen kincstömeg, ment fel a vérnyomásom. Eszembe jutott – rossz szokásomhoz híven – egyrészt az az irtózatosszerű nehéz munka, amit ez az épület maga és összes kincse képvisel, másrészt a sok hívő, aki tolongva hagyta ott a pénzét. Valahol olvastam, hogy fél élet alatt összekuporgatott pénzüket viszik sokan a palotába és adományozzák az ékes szobroknak. Mi végett, kérdelem én? Hogy a számtalan lámának jó életet biztosítson és növelje a pompát, ami még nagyobb tömegeket vonz adakozásra. Minek hívjam? Égig erő áldozat-spirál! De szép, lenyűgöző, meg kell hagyni.

A jegyzeteimet jól támasztja alá a china.org.cn weblap ismertetője a két legnagyobb kincstömegről:

Az ötödik dalai láma sztúpája az első, a legnagyobb és a legpompázatosabb a Potala-palota nyolc sztúpája között. Az 1690-ben épült sztúpa szantálfából készült, aranyfóliával bevonva, és mintegy 20 000 ékszerrel és gyémánttal díszítették. Közel 15 méter (49 láb) magasságban a sztúpát 3721 kilogramm arany díszíti, amelyet a nyolc sztúpa közül a leginkább használtak. A sztúpában található az ötödik dalai láma mumifikálódott és illatosított teste és számos kulturális emlék, amelyek között Sakjamuni-nak, a Legfelsőbb Buddha-nak és a buddhizmus megalapítójának hüvelykujja a legértékesebb. [Óhatatlanul eszébe jut az embernek a mi [Szent Jobbunk!](#)]

Most természetesen nem foglalkozom a buddhizmus kezdeteivel.

És: A Potala palota számtalan kincse közül a legszembevetőbb a Dalai Lámák nyolc sztúpája, amelyek tiszta arannyal vannak bevonva, és borostyánnal, gyöngyszemmel, korallal, acháttal, gyémánttal és más drágakövekkel vannak díszítve. Az egyik legimpozánsabb sztúpa a 13. dalai lámáé. Az 1933-ban épült fényességes sztúpa több mint 590 kilogramm aranyat tartalmaz, és 100 000 gyöngy és drágakő van benne.

Néhány fotó erről a csodáról és amit jó szem körülötte is lát:

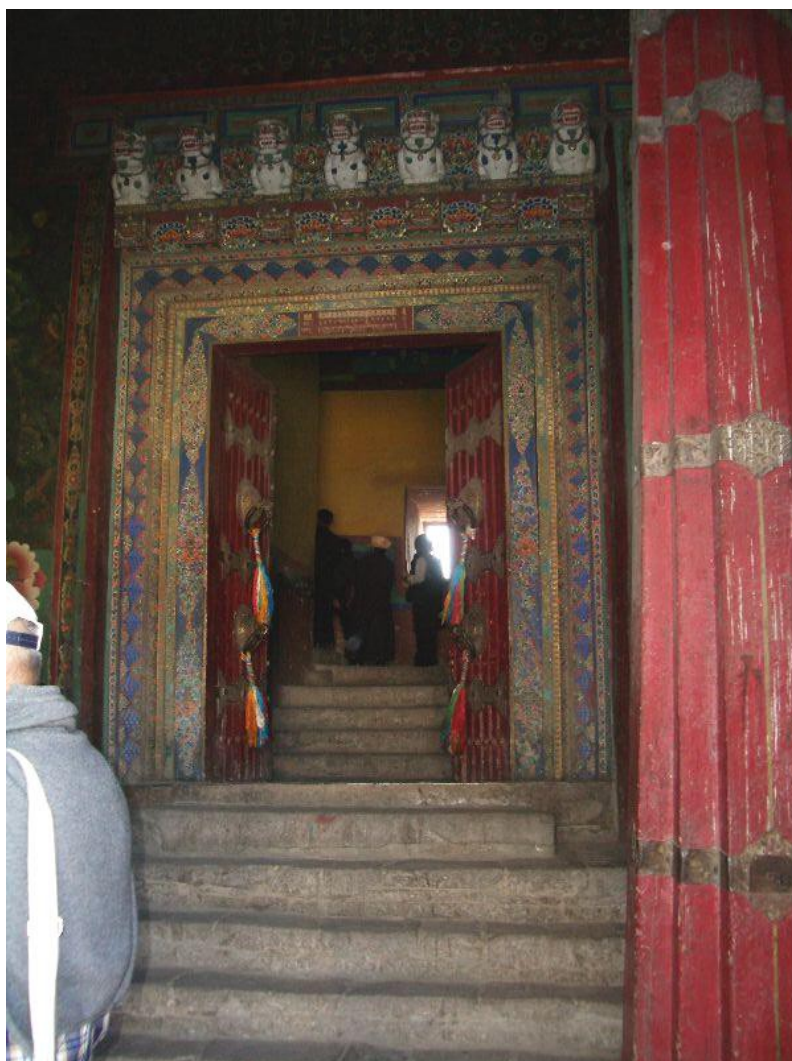
A Potala Palota (szerző: [Antoine Tavenaux](#))

Oszlopcsarnok

Háló

Belső kapu

Amit nem mindenki vesz észre: építőmunkások, hason csúszó hívők, pénz és pénz!

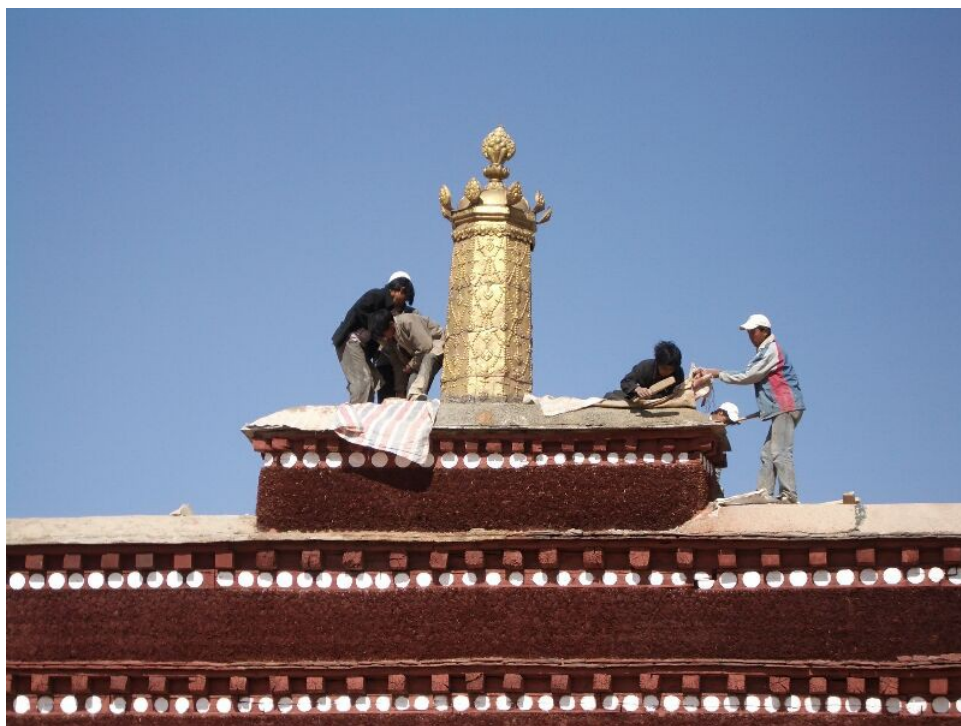
Akár gyermeke kezébe adva is pénzt áldoz a hívő asszony a Potalában:

A gyermek kezében áldozati pénz!

Melléképület rekonstrukciója.

A tetőt szigetelik, vagy arany füstlemezzel borítást készítenek elő.

Tibeti nők munkadalt énekelnek! Megállított a kép, amint nehéz munkát végző nők dalolnak. Nem hittem a szememnek, fülemnek! Ez volt a harmadik alkalom, hogy munkadalt hallottam, ezelőtt indiai teherhordókat és halászokat hallottam előénekes vezénylete mellett munka közben énekelni. Lehet, hogy nem imádják a munkát, de nem is utálhatják!

Munkadalt éneklő nők (Potala)

Nem tűnhet nagyon jelentősnek a búcsúként bemutatott fotó, de emblematicus kompozíciót ábrázol, sokszor találkozni vele, Tibettel kapcsolatban.

Zárszavak előtt megállunk két szünetre. Mert nem szabad elfelejtenem két gondolatmenetet, amiket a Tibetről elhangzottak váltottak ki belőlem.

Az első téma egyszerűbb. A Potala Palotában dolgozó nők *munkadala* váltotta ki belőlem. Az orosz Ej-Uhnyem jutott eszembe, valahányszor saját fülemmel hallhattam és csodálkoztam el azon a fantasztikus képességen, amivel a legnyomorultabbak, legnehezebb munkára kényszerültek könnyíteni tudnak a sorsukon, könnyítenek a nehéz munkán. Háromszor volt szerencsém munkadalt hallani. Kétszer, Indiában előénekes (brigádvezető, vagy felügyelő) irányította, „intette be” a munkát végzőket. Először az 1972-ben rendezett II. Ázsiai Nemzetközi Vásáron ámuldoztam az előadáson, amikor szerszámgépet vonszoltak be eléggé emelkedő úton a pavilonba nagyon cingár, nagyon nyomorult emberkék. Másodszor – mint fentebb már szó volt róla – a keralai Kovalam Beach halászaik énekelték a ritmikus dalt, amit ott szigorúan hozzájuk tartozó előénekes irányított, variált. Ott munkában megizmosodott, erőteljes férfiak húzták a hálót, de ők is nagyon szegény rétegét képviselték a lakosságnak. Furcsa így leírva látni a lakosság szót, hiszen putrikban, kunyhókban élnek ezek a szerencsétlenek, a lakosság szó, lakos, lak, fedelet fejez ki, nem?

Most, hogy a tibeti melós nők munkadaláról írok, több szempontból érdekesek: szokatlan, hogy nők ilyen kemény munkát végeznek, talán ők a legszegényebbek, és nem hallottam előéneklést, bár nem kizárt, hogy volt köztük. És a tobzódó pompa, gazdagság árnyékában végezték a nehéz munkát.

Sajnálom, hogy egyik ének hangjait se tudtam rögzíteni, érdekes lenne összehasonlítani a hármát, és mindhármát a Saljapin által előadott [Ej-Uhnyem](#)-mel. A Wikipédia-lap Repin híres, kiváló festményét is bemutatja. Ordít róla a nyomor!

A második gondolatkör sokkal bonyolultabb és messze túlmutat mindazon, amit eddig írtam, vagy a továbbiakban írni fogok. Akár ennek a blog-sorozatnak az összefoglalója, akár az élettapasztalataim összegzése is lehet. Címet is lehet adni neki: *szélhámosság és áldozatai*. Jóval tágabb körét öleli fel az ember ember általi kifosztásának, megalázásának, mint a tőke általi kizsákmányolás. Több szempontból is: attól kezdve működik, hogy az ember irigykedni kezdett a szomszéd törzs által elért akármire, mindenre, másrészt minden ember mindennapjaiban jelen volt, van és lesz.

Az [„Anti-kapitalizmus”](#) írásomban a tőke legfőbb motivációs erejének a kapzsiságot neveztam meg (nem plagizáltam Buddhától, csak később olvastam arról, hogy a legfőbb emberi bűnnek tartja a kapzsiságot, tehát eleve nálam tágabb értelmezést ad a fogalomnak). Három lényeges kritikát kaptam a műről, marxista hölgytől, aki szerint Marx forgolódna a sírjában, ha olvasná (bűn?), és két filozófus professzortól, mindketten igen pozitív értékelést adtak róla. Ez most persze lényegtelen. Talán fontosabb, hogy a kapitalizmust a „szélhámosság birodalma” rangra emeltem. Most nyugodtan kiterjeszthetjük ezt az egész emberiségre, mert szélhámosság minden lépés, amit az egyetlen lépcsőfokkal magasabban élő ember (emberállat) az alatta lévőkön elkövet, de a mindennapjainkban szakadatlanul jelen van.

A gondolatot a tibeti vallásgyakorlás és egyház látványa hívta elő szürke agysejtjeimből, mert világrekordként is kezelhető a pénzt hason csúszva, piciny gyermeke kezébe adva a Potalába hordó tömeg szégyenletes nyomora és a Potala kincseinek felmérhetetlen nagysága közötti ellentét. Érthetetlen és felfoghatatlan az a hatás, amivel a papok, szerzetesek – tudományos szintű szövegek felhasználásával, szertartásokkal, csingilingivel, pompával, elérhetetlenség-gel, mittudoménmégmivel – megbabonázzák a nem csak primitív tömegeket. Igen, a felsőbbrendű lény kiagyalói zseniális gondolkodók voltak, filozófusok, pszichológusok, végtelen ravaszsággal használták ki a megmagyarázhatatlan jelenségek sorát arra, hogy félelmet tápláljanak a szürke emberekbe, félelmet a túlvilági borzalmaktól, a megmagyarázhatatlan jelenségektől, a természeti jelenségektől kezdve – Nap és Hold, csillagok, üstökösök, villámlás és dörgés –, majd születés és halál... És ez a meg nem értés, a világ felfoghatatlan volta a bűvész népbolondítók szolgálatába állította a legnagyobb elméket, különleges képességekkel megáldott embereket: építészeket, szobrászokat, festőket, zeneszerzőket, előadóművészeket. Még gyerek voltam, amikor püspöki nagymise, az orgona – zenekar – énekkar – kántor együttes olyan hatással volt rám, hogy ma is látom-hallom, amikor visszaemlékszem rá. De már rég mélyen nemhívó ateista voltam, amikor teljesen elbűvölt a templomi ének, különösen a szláv miseénekek, amiket egyszerű parasztnénikék előadásában hallgattam Zagorszkban, majd metropolita – papok – orgona – énekkar – hívők előadásában a kijevei katedrálisban, próbát tartó énekkar előadásában Szófia székesegyházában. Mind-mind és a megvásárolt lemezek lenyűgöző hatással voltak rám. Mit tud ezzel szembeállítani az ellene fellépő? Semmit. Nincs semmi a kezében tagadáson kívül, se liturgia, se eszközök. Pompa még lehetne, a moszkvai Kremlben például van is, csak másra használják, ma például a pravoszláv egyház székhelye is.

Mindent el kellene követni ennek a rendszernek a felszámolására, de a józan ész, ezt tagadó hatalom tehetetlen vele szemben. A templom- és emlékbombolók példája, például a szocialista rendszerek kudarca bizonyítja, hogy az erőszak (több országban végtelen terror) nem tud

véget vetni a népszédítésnek, sőt, mint az orosz jelen mutatja, ellentétes túldimenzionálást tud kiváltani...

A mindennapjaink szélhámosságok özönével árasztanak el bennünket! A mezőgazdasági termények termelőitől indul az árspirál. Emelik az áraikat lehazudva a **csillagokat** is az égből: szárazság volt, vagy éppen sok eső, áradások, munkaerő-drágulás (miközben éhbért fizetnek, vagy napi 1 liter bort). A következő lépcső a nagykereskedő, aki bagót fizet a termelőnek (rossz az áru, nem kellő időben kapta), növekednek a logisztikai- és raktár-költségei, meg akármi. Végül a kiskereskedő rátesz egy lapáttal, megduplázza a beszerzési árat, végtelenül kihasználja a kereslet-kínálat egyensúly-zavarait, a szemedbe hazudja, hogy majdnem ráfizet. Most hallom éppen a TV-ben: rossz a búzatermés, drágul megint minden, a liszt, aztán majd a pékáru.

Mindenki tudja, aki a kereskedelemmel bármiféle kapcsolatban áll vagy állt, hogy az ÁFA-csökkentés a legjobb esetben is csak hetekre mérsékli a pult-árakat, aztán visszarendeződik minden, a csökkentést a termelő és/vagy kereskedő lánc nyeli le. Az ilyen lépések játékot jelentenek hülye gyerekekkel, velünk, vevőkkel.

Ki ne hallott volna arról, hogy a szomszéd Ausztriában ugyanazok a multik 20-30 százalékkal olcsóbban árusítják a dolgaikat, mint nálunk. Kétszer-háromszor próbavásárlással bizonyították a tényt, közreadták, majd elhallgattak. Vajon ki szólt rájuk?

Kisvállalkozó mondta ki nekem a nagy igazságot: olyan nagyok a vállalkozási adóterhek, hogy aki azokat betartja, kiesik a versenyből, csődöt mond. Ezért aztán beindul a fekete-lánc: a vevő részben vagy egészben feketén fizet (a számla a tényleges ár részére szólhat csak), a termelő kénytelen fejet hajtani, de ha ő teljes árat fizetne fehéren a beszállítóinak, megbukna. Lánc-lánc, eszterlánc... Kihazudjuk egymás szemét is.

Éttermek-cukrászdák: könyvelési manipulációval a felét-harmadát adózzák a tényleges forgalomból adódó nyereségnek... A beszerzési mennyiségek és a bevétel felét-felét könyvelik el. Beleláttam, félelmetes meggazdagodási lehetőség. Mindenki tudja, az adóhivatal is, hogy a gyorsan szaporodó étterem-láncok ezen a bázison tudnak üstökös módon fejlődni.

Külkereskedők: hazudnak, mint a vízfolyás, nekem is kellett. Nemcsak a kínált árut hazudják jobbnak, mint amilyen, hanem az árképzésben ordító gazemberségeket követnek el. Gondoljunk csak a gyógyszergyárakra, különösen az amerikaiakra. Vagy a parfümökre, amiknek az ára a termelési költségektől **teljesen elszakad**, kizárólag az újdonság-hatást árazzák be. És ebben a kérdésben is igazolt, hogy hagyjuk átrázni magunkat: bizonyított tény, hogy a hölgyek az ár magassága alapján hozzák meg a döntésüket, minél drágább a parfüm, annál kelendőbb. Soroljam tovább?

Hogy a hatalom berkeiben, holdudvarában mi zajlik, szerte a világban, az leírhatatlan, nálunk csak a mérték múlja többszörösen felül a világlátlagot. A korrupció nagyságrendje hihetetlen: a versenyt kizárják, a lehetőséget mértéktelenül kihasználó kedvencek túlárázása esetenként eléri a 80 százalékot. Volt eset, hogy a lebukott ennyit tudott „kárpótlásként” visszaszolgáltatni. A 40% nem ritka.

És a harácsot többnyire ki is viszik az országból: csillagászati összegek landoltak a gengszter-váltás óta eltelt évtizedek alatt offshore paradicsomokban.

A lakosság fele embertelen körülmények között éli kis mindennapjait.

Hát, a zárszavak elmaradtak. Végtelenül feldühített, amit a világ szélhámosságáról írtam, meg a magatehetetlenség, hogy nem tudok semmi galádságon változtatni, és lezártam a szakaszt, mielőtt kerekdeden befejeztem volna. Lehet, a templomokból is elegendő lett, tartunk is további szünetet. Felvázolok néhány gondolatot, a templomokból pedig a továbbiakban nagyon sűrű hálóval fogok válogatni. A háló pedig a felhasznált arany, kincsek mennyisége, illetve a költségek nagyságrendje lesz, ha akár megközelítő adatokra szert lehet tenni.

A tibeti hívők hasra vetéssel kifejezett alázata, önmagát végtelenül megalázó imapóza elgondolkodtatott. Mi is az *ima* lényege? Nem vitás: legtöbbször könyörgés, ritkábban hálaadás. Önmegalázás, megaláztatás vállalása valami ismeretlen, felsőbbrendű lény előtt, annak reményében, hogy az teljesíteni fogja a hívő kérését. Minél szegényebb valaki, annál inkább hisz a segítségben. Érdekes, hogy a tibetiek után rögtön a muzulmánok jutottak eszembe, akik ugyan nem teljesen kerülnek el a képzelte felsőbbrendű előtt, de térdre borulva mélyen előre hajlanak, és a homlokukkal érintik a földet (vagy az imaszőnyeget). A keresztények csak térdre ereszkednek. Maga a póz kevésbé ír le önmegadást, de az ima mormolása, keresztvetés, vagy akár ének tökéletes függőséget fejez ki hívő és az imádat tárgya között. Hogyan is imádkozik az óriási hindu tömeg és a kínaiak? A hinduk bonyolult rendszerben fejezik ki alázatukat, elsősorban áldozat bemutatásával, de az istenszobrok ápolásával, szertartásokon részvétellel, számtalan előírás betartásával hódolnak az isteneik előtt. Akik – a legnagyobb teológusai szerint – egyek, egyetlen isten változatos megjelenési formái. És szépen namasztéra kulcsolják a kezük, úgy imádkoznak. A kínaiak imapóza ismeretlen számomra, valószínűleg, mert nincs is. Kerestem az Interneten, annyi butasággal (finoman szólva) találkoztam hirtelen, hogy ha egyébként nem lennék ideges, csak ezek felidegesítettek volna. Bocsássák meg kérem az ebben a blog-sorozatban elkövetett butaságaim (biztos akadnak), mert ez a keresésem annyi balgaságot öntött rám, amik mellett az enyémeik eltörpülnek.

A Kínai vallás Wikipédia lap már a címében ostobaság. Nincs kínai vallás, csak (eredeti) kínai vallások, mint a taoizmus és konfucianizmus, és vannak átvett (majd átalakított) vallások, mint a buddhizmus, kereszténység (valamelyik ága-boga?), iszlám. Aztán kínai nyelvről ír, pedig nincs egységes kínai nyelv, mint a magyar, német, orosz, a *kínainak* számtalan változata van. Mandarinról lehet beszélni, mint uralkodó nyelvről. Annyira eltérnek változatok, hogy két kínai diák a fülem hallatára oroszul beszélgetett, mert kínaiul nem értették meg egymást. Aztán előjött az érdekes tudományos mű, akit az [ima, mint tudomány](#) érdekel, olvashatja. Olyan szerepel benne, például, hogy „önkiüresítés,, (hm), meg, igaz, csak lábjegyzetben: „A lélektan a meditációt a távol-keleti japán és kínai buddhizmusból, a zen gyakorlatokból (zazen), illetve a jógából eredezteti.” Eddig se foglalkoztatott a lélektan (sajnos, vagy hál’isten), de hátralévő életemre elfeledem még a szót is: micsoda badarság valamit az eredeti átvett változatából eredeztetni? Szegény hinduizmus-buddhizmus-jóga, jól szembeköptek! Na, amennyit a kínai vallásgyakorlásból láttam, az füstölők, tömjén, zászlók voltak, mély hajlongások istenszobrok előtt, és áldozat, pénz és pénz!

Ámen.

Akit a vallások érdekelnek, olvassa el a „[Vádirat a vallások és egyházak ellen,](#)” könyvemet.

Az előjegyzett témák között szerepel az *álmok*. Rajta, gondolkozzunk el egy kicsit a témán. Nem tudom az okát, miért jegyeztem elő, de most azonnal szikrát vetett az agyam: legalább két olyan álmom volt, amit meg is írtam már, annyira érdekes. Az egyik a lányom elrablása köré szövődött, és a „[Képzőművészeti bifrang](#)” című könyvem veleje, magja, vagy nevezzék annak, kedves olvasók, aminek akarják. A könyv alcíme már mond valamit a tartalomról: „Mini-krimi felhőben, avagy tán álmok álomba öltve,, mert valóban tovább haladtam az eredeti álmon, szőttem köré álmokat, riadalmakat, szép nőket, borzalmakat. A könyv gerincét adó álmot megírtam ugyanebben a bloglapban: „[Volt egy álmom](#)” címmel, össze lehet hasonlítani a valódi álmot és a rá szőtt szövevényt. A stílus is kifejezni hivatott a két írás szellemi varázslat voltát, azt, hogy álom (valódi) és álmok (ébren agy szülőttei) teremtették. Dr. Merő Béla eredeti álmához fűzött méltatása az életem alatt kapott egyik legkellemesebb elismerés. Már lapozok is az előjegyzéseimhez: az egyik távoli téma a dicséret, elismerések, kontra feddés lesz. Tessék jól felkészülni rá!

A másik nem egyetlen álom volt, hanem álmok sorozata. Azt hiszem, szigorúan a moszkvai egyetemi éveim alatt okozott pazar örömet: séta közben, akár zárt térben, akár szabadban el tudtam emelni magam a földtől. Megnyújtottam a lépteimet, mígnem elszakadtam a földtől és a léghen sétáltam tovább, óriási léptekkel, át tudtam hidalni nagy távolságokat, változtatni a testem helyzetén, mennyezetem tudtam lépdelni, onnan sohasem estem le, ha lelassultak a lépteim, mindig visszalibbentem a földre, ott álltam meg, ha megálltam, inkább persze elszállt az álom. Ki élt át hasonlót? Megismételhetetlen élmény, örök emlék!

Érdekes tovább foglalkozni az álmokkal? Nem, hagyom másra, biztos megjelennek most álmok Önökben is!

Hoppá, nem engednek el az álmok. A mára (2020.09.20) virradó éjszaka új, érdekes álommal ajándékozott meg! Azt álmodtam, hogy a vállamra kanyarítottam a golfkészetem, és elhajtottam, majd ballagtam az észak-pesti templom mögött nyíló golfpályára. Előkelő, ünnepi viseletbe (nem golf-cuccba) öltöztetett úriember fogadott, és kísért, amíg el nem szállt az álom. Mert hamar feladta szegény! A pálya szuperszép, bár nem annyira a gyepen közlekedtem, mint valami fedett úton, ami alatt mágnesszalag futott és vitte az úton a nem elektromos kocsikámat. Közben az álom számokkal is foglalkozott, egyelőre a mai valóságot messze túlhaladó magasságban szárnyaló árakkal, 7-8000 forintba került egy-egy pályaszakasz (golfnyelven lyuk) lejátszása. Ha igaz, hogy az álmok a valóság termékei, tükei, akkor csak a golfra lassan képtelenné válásom magyarázhatja, illetve hát azt jelzi számomra, és most, hogy világgá kürtölöm, mindenki számára: lassan a nem szegények, középszinten élők előtt is lezáródnak a golfpályák kapui. Hál’isten, számomra két kapu is nyitva lesz a hátralévő játékaim lebonyolítására: Tata és Tótvázsony. Az elsőben – mint első maszek-klubtag és ma legvénebb golfozó –, kedvezményben részesülök, a másodikban pedig elektromos trolival együtt kevesebbet játszhatom le az ott 9 lyukat.

Hogy lényeges-e vagy sem, tessék eldönteni: az álom végén, pillanatokra csak, de kakastollas csendőr jelent meg, a mai szélsőjobb menetoszlopban masírozó, bakancs-csattogtató lovagjainak előfutára.

Akkor most visszatérünk a templomokhoz. A szándékom kristálytisza! Nem akarom, meg lehetetlen is a világ összes templomát bemutatni, hiszen csak a neokapitalista Oroszországban több tízezer (nem túlzok!) templom született újjá, vagy épül. Feltételezem, hogy az európai templomok közül a leghíresebbeket a kedves olvasók vagy látták, vagy különféle tájékoztató rendszereken keresztül van képük róluk. A szándékom ezúttal annak a gazdagságnak a bemutatása, mintegy a Potala Palota folytatásaként, amibe ezek a templomok kerültek (ha bármiféle információ található erről), illetve micsoda vagyont rejtenek magukban. Tudom, hogy szinte lehetetlen feladatra vállalkozom, mert a művészi értékek mára csillagászati magasságokba emelkedtek, a nem azokban megjelenő vagyoni értékek pedig általában titkosak.

Szinte csak példaként vegyük szemre a római Szent-Péter bazilikát, amit talán háromszor is láttam: Róma átszállóhely volt több távolabbi utamon. Egyetlen képet mutatok be róla, a kupolát, ami egyik alkalommal, amikor alulról néztem bele, megszádított. Másik alkalommal felmentem a kupola alján futó körfolyosóra, ahol a falhoz hajolva, suttogva előadott szavaim tökéletesen értette a szemközi ponton a falhoz hajló feleségem, Ezek építészeti csodák, bravúrok.

Vatikan, a Szent-Péter bazilika kupolája.

Érdekes azonban elmerülni a vagyoni kérdésekben. És itt és most nem beszélünk a [Vatikáni Múzeum](#) felmérhetetlen kincseiről, csak a szorosan vett bazilikáról.

Rendkívül érdekes weblap, [„A pápák adóztatási rendszere”](#) feltárja azt a mérhetetlen galádságot, amivel a pápaság a fél világot megadóztatta az építési költségek fedezéséhez, többek között bűnbocsánatot ígérve a megváltó jegyek vásárlóinak. Hogy mennyire bizonytalanok a fellelhető adatok, arra jellemző ez a lap is. Azt írja, hogy „A bazilika építése összességében 4,8 millió

dukátba került...”, ami csak téves adat lehet, innen minden kétséges. „Ha a dukát súlyát 3,5 gramm aranyra tesszük (többfajta dukát volt forgalomban, ez a 3,5 gramm elfogadható közelítés), akkor mintegy 16 800 kilogramm arany volt a kivitelezési költségek összértéke.” Első megközelítésre így nem tűnik rettenetesnek az összeg, ha mondjuk a Potalához hasonlítjuk, de rögtön felszalad a szemöldökünk, ha értesülünk az építési költségek gyűjtésére Európa-szerte rendezett búcsúkról, amik magyarországi vetületét jól írja le az „[A római Szent Péter bazilika építése javára hirdetett búcsú magyarországi terjesztésére készült nyomtatványok \(1508–1509\)](#)” dokumentum. Ebből értesülünk, hogy a pápaság a Fugger bankár családdal szövetségben gyakorlatilag kifosztotta Közép-Európa államait, így Magyarországot is. Ismét idézek: „A Fuggerek ezzel párhuzamosan magában Rómában szélesítették és erősítették pénzügyi hatalmukat. Ehhez a döntő lépést azok a nagy összegű kölcsönök jelentették, amelyeket VI. Sándor pápa az 1501–1503 években éppen a Magyarországnak nyújtott évi 40 000 arany támogatás céljaira vett fel. [https://mek.oszk.hu/03300/03301/html/bgkvti_3/bgki0306.htm – _edn7](https://mek.oszk.hu/03300/03301/html/bgkvti_3/bgki0306.htm_-_edn7) Ezt azután a pápai kincstár egymásba ölelkező és egyre növekvő összegű további hitelügyletei követték a Fuggereknél. A kamat havi 3,75%, azaz évi 22,22% volt! Így azután nem csoda, hogy az augsburgi bankárok egészen rövid idő alatt *csaknem teljes terjedelmében átvették és ellenőrizték Észak- és Közép-Európának Rómával kapcsolatos fizetési forgalmát.*” Ez nem 4,8 millió dukát.

Ha hozzátesszük, hogy a Vatikán arany vagyona a Now The End Begins [FB bejegyzése](#) szerint: „A Vatikán szilárd arany kincse az ENSZ Világmagazinja becslése szerint több milliárd dollárt tesz ki. Ennek nagy részét aranyrúdban tárolják az Egyesült Államok Szövetségi Tartalékbankjánál, míg a többit angliai és svájci bankokban tartják. De ez csak egy kis része a Vatikán vagyonának, amely csak az Egyesült Államokban nagyobb, mint az ország öt leggazdagabb óriásvállalata. Ha ehhez hozzáadjuk az összes külföldi ingatlant, birtokot, kötvényt és részvényt, akkor a katolikus egyház gazdagságának megdöbbentő felhalmozódása annyira félelmetes lesz, hogy minden ésszerű értékelést lehetetlenné tesz.” A teljes angol szöveg [itt olvasható](#).

Templomtól indultunk, óriás rablóhoz érkeztünk. Az írásaimban – több forrásra támaszkodva – kifejtettem már, hogy a kereszténység a világ legnagyobb tömeggyilkosa, részben a pápaságnak köszönhetően. Nyugodtan hozzátehetjük, hogy a pápaság a világ egyik legnagyobb, legádázabb rablója is.

Nem előjegyzett kitérőre invitálok a kedves olvasóim, csak elmerengek az egészségügy összeomlása közben engem is – a vírusjárványtól függetlenül – érintő következményeken, a *kiszolgáltatottság, reménytelenség* kérdésén. Borzasztóan utálok a társadalom osztálytagolását, mint fentebb kifejtettem, de kivételesen hangsúlyozom: cca. egy évtizede még a középszinten élők felső rétegeiben érezhettem magam, magunkat (a feleségemmel), mára annak alsó rétegeibe csusszantunk az orbitális áremelkedések és a nyugdíj értékvesztése miatt. Az egészségügy pedig átalakult gazdagabbakat kiszolgáló magánszektor és „csak” borravalót (bocsánat, anyagilag vergődő egészségügyisek!) igénylő állami szektor vegyületére. Namármost (maradjon így írva), a beleim megunták a viszonylagos nyugalmat és beindítottak egy fekélyt. Az állami szektorban diagnosztizálták, majd megállapították, hogy nem vagyok rákos, és október 2-án meg is fogom tudni, milyen gyógymódot (csakis további műszeres-vegyi-besugárzás nélküli, tehát gyógyszeres eljárást fogadok el) javasolnak. Közben – családi intelmek ellenére: várjak nyugodtan a konzultációra – bárgyú betegként megkérdeztem két

ismerős orvost. Az egyik azt mondta, hogy nem igen tud komoly gyógyszeres eljárásról, a másik pedig savcsökkentő gyógyszert és probiotikumot javasolva a maszek szektor egyik jeles orvosát javasolta felkeresni. Megnéztem az illető adatait és tarifáit. A szektorban normálisnak tekinthető árakkal találkoztam:

Konzultáció 30 perc – 26.000 Ft

Konzultáció 45 perc – 36.000 Ft

OK, ez van. Kibírnánk, mert *még nem vagyunk szegények*. De engem elkapott a hányinger: jó 40 évig fizettem az egészségügyi járulékot (vagy akárhogy hívták), mint tisztességes adófizető, a saját példámmal fogok tiltakozni. Nem hajtom a fejem a nyilván folyamatos eljárást eredményező maszek kalodába, leszarom az egész neokapitalista szörnyűséget. Rég leírtam, hogy a magyar egészségügy az 1970-80 évtizedek indiai egészségügye felé rohan (nem részletezem). Megérkeztünk! Lassan, de biztosan ereszkedik a koporsófedél (ami nem lesz, csak most használom, képletesen). Rohadjanak meg a kapitalizmus-hívők, magyarkodók, kereszténykedők, népbutítók, embertaposók!

Az átkozódásaim felébresztettek a sötét álomból, kijózanítottak. Talán hazudok, magamnak is. Lehet, az életöszön rajtam is győzelmet fog aratni. Ha olyan terápiához lehet esetleg jutni, és csak a magánszektorban (!katasztrófa!), ami meghosszabbíthatja az életemet, talán csak alányúlok a csapódó koporsófedélnek?

Visszatérhetünk a templomokhoz!

Vissza bizony, vissza, mert eszembe jutott a Szent-Péter bazilika körül olvasott hír, miszerint létezik annál nagyobb katolikus templom is, éspedig a szegény Elefántcsontparton, ahol a lakosság 17 százaléka keresztény. Aljas, sötét diktátor építtette saját vagyonából, saját dicsőségére. A többit nem is részletezem, még olvashatnak róla az [index.hu cikkében](https://index.hu/cikkoben), de óvatosságból adok [angol leírást](#) is róla. A világ legmagasabb kupolájával dicsekedhet.

Az emberi gazemberség és ostobaság kéz a kézben jár, ezért is határtalan!

Két, építészeti vonatkozásokban – elsősorban a kupolájukkal – a vatikáni katedrálishoz hasonló templom jutott eszembe. Volt szerencsém mindkettőt látni. Vegyük talán sorra őket.

Az első természetesen a londoni Szent-Pál katedrális. Magyarul csak egy silány Wikipédia-lapot találtam róla, meg nagy meglepetésemre az Agárdi Római Katolikus Plébánia által kiadott [leírást](#), ami egész jó. Mégis ésszerű az angol site-ot is elérhetővé tenni: [St Paul's Cathedral](#), amiben sok érdekesség, adat olvasható, de természetesen egy szó sem a kincsekről (a művésziokról igen), építési költségekről, rejtett aranyról. Kicsit körülnézek, aztán hagyom. El tudják képzelni, gondolom, ez se gazdagította Anglia sok nyomorultját. Sok volt, nagyon sok, Marx nem véletlenül bányászott annyit az angliai körülményekből, amiknél talán rosszabbak is lehettek az építkezés évtizedei alatt.

Ennek a templomnak a kupolája nem sokban marad el a vatikániétól, mégis a kórusnak nevezett térség képe mellett döntöttem, mert emlékeimben az él, hogy ezek az ülőhelyek a főpapság vagy, esetleg és/vagy a főurak rendelkezésére álltak. Mindegy: szép, pompázatos.

Ennyit találtam a költségekről:

„Az ‘új’ Szent Pál megépítésének költségeit – a székesegyház beszámolója szerint 738 845 fontot – a Londoni kikötőbe érkező szénre kivetett adók fedezték...” Nem nézek utána, ez ma mennyit érne, a lényeg, hogy az angolok is adóból szedték össze az építési költségeket, nem sajnálva senkit és semmit.

És még ezt:

A valóságban az építkezés ezt követően több évig folytatódott, a tetőre a szobrokat az 1720-as években telepítették. 1716-ra a teljes költség 1 095 556 fontot tett ki (148 millió font a mai pénzben – és elég nagy lopás, ha belegondolunk, hogy mennyit költöttek a Kert-hídra anélkül, hogy azt valóban megépítették volna).” A Kert-híd nem világos, de zárójelet nem szakít meg az ember, ha idéz.

A londoni Szent-Pál katedrális. (szerző: Diliff / CC BY-SA)

A második Máltában található. Kalandos utat tettem Máltában. Amikor gőzerővel igyekeztem a Balaton első, általam bevezetett és gyártatott 8mOD tökesúlyos siklóhajónak a presztízsét növelni, megtudtam, hogy Máltán két 8mOD hever, nem az út porában, hanem a főváros, Valletta egyik kikötőjében, addig szerveztem az akkor még csak a csipájától szabadulni igyekvő neokapitalista ország szerveit, bankját, amíg nem vált tisztává az út: haza lehet hozni

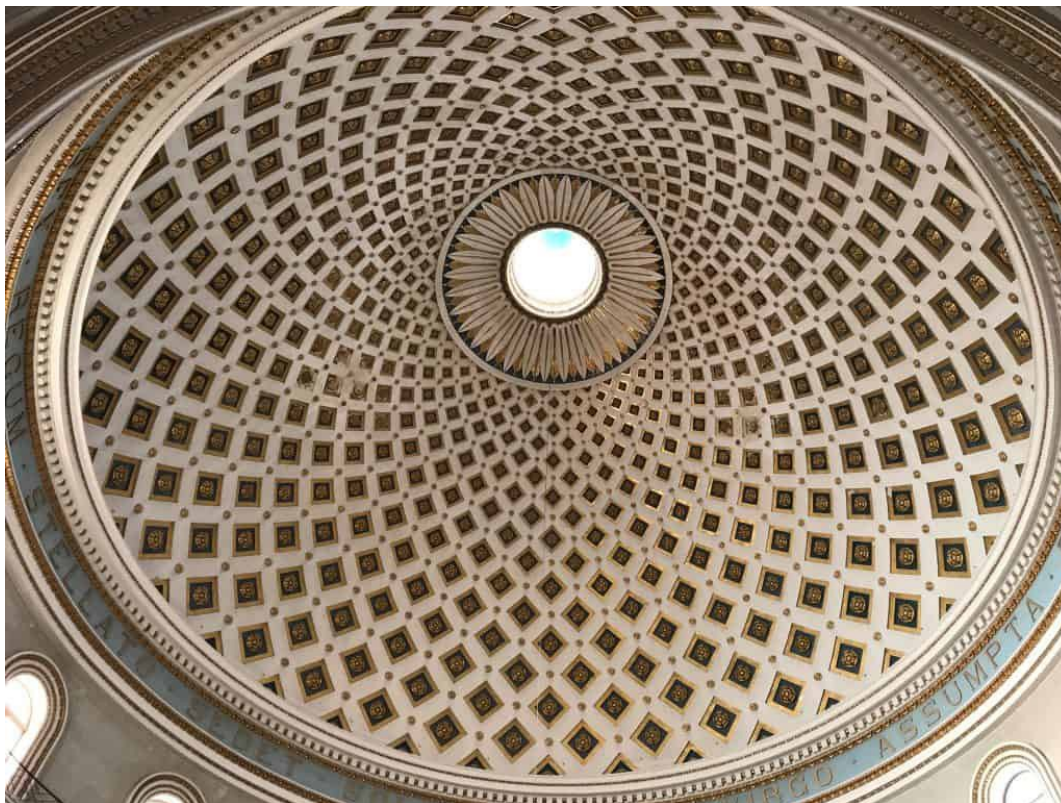
a két jószágot. A típusnak itthon csodájára jártak, hiszen amíg ez a szép vitorlás nem igazolta, hogy tőkesúlyos hajó is meg tud siklani, addig volt olimpikon is csak legyintett: olyan madár nincs, hogy tőkesúlyos siklóhajó. Na, kis kerülőt tettem csupán. Az ottani eljárás, logisztika-szervezés eltartott egy darabig, volt várakozási szabadidőm, taxiztam, a máltai kapcsolatom segített ide-oda menni, de a fantasztikus katedrálishoz buszon közlekedve jutottam el, amikor a második jelentősebb településre, Mdina-ra utaztam. Mdina maga is csoda, de azt tessék szépen elolvasni a „[Világok, népek, emberek](#)„ könyvemben (hányadszor ajánlom? én szeretem), most a közelében található kupolás templomról, a [Rotunda of Mosta](#)-ról (vagy Mosta Dome) van szó. Hihetetlen élményekben van az embernek része, ha nemcsak az útikönyvekben, szenzációkat leíró akármikben szereplő látnivalókat keresi, csupán csak nyílt szemmel jár a világban. Mint ahogy rám talált Ghadames (Gádámesz) is, a tuaregek fővárosa.

Így írtam le a találkozásunkat: „Mdina még nagyobb hatást tett rám – ha ez egyáltalán lehetséges –, mint Valletta. Busszal mentem át, amelyik körülbelül az út felénél, talán Mostánál megállt egy rendkívüli látnivalónál: egy templomnál, amelynek a kupolája egyike a legnagyobbaknak a világon. A második világháború alatt egy bomba a kupolára zuhanva átütötte azt, de nem robbant fel: az emberiség egyik csodáját megmentő igazi csoda. Megnéztem, valóban Mosta, és a templomot „Rotunda of Mosta (Mosta Dome)”-nak hívják, a világ harmadik legnagyobb alátámasztás nélküli kupolája az, ami túlélte egy becsapódó bombát.” Na, nem erőltettem meg magam, de nem próbálom emlékezetből leírni a szép enteriőrt, inkább ide másolok egy felvételt róla.

Málta, Mosta, a Rotunda enteriőre.

A kupola is megér egy misét:

Málta, Most, a Rotunda kupolája.

Mentségemre hozom fel, hogy Mdina bővült el annyira, hogy inkább azt festettem le a tollammal:

„A csend városának is hívják, járművet nem engednek a falakon belülre. Hídon és a főkapun (összesen két kapuja van) keresztül jut be az ember. Balra keskeny utcácskák tűntek fel, arra vettem az utamat: igen, minden úgy nézett ki, mintha óriási madár átrepített volna Arábiába. Keskeny utcák, kis boltok, picinyke éttermek az udvarokban, első látásra megszerettem. Néhány száz méter után egy nagy fal tövében találtam magam, amelyről itt-ott színes futószőnyegek lógtak le, és ami fölött templomtornyok és más épületek tetői emelkedtek. A szívverésem felgyorsult, annyira szép és különleges látványt élvezhettem. A legmagasabb torony felé vettem az irányt és hamarosan a Pjazza San Pawl-ra (Szent Péter tér) érkeztem, a Co-Cathedral St. John-hoz (a vallettai Szent János katedrális hűgához). Ünnepi esemény, pompás szentmise zajlott, csak egy pillantást tudtam vetni a katedrálisba. A Triq Villegaignon-on folytattam a sétám, a város fő- és egyben legszebb utcáján. Két olyan épület is található itt, amelyeket meg kell nézni, mielőtt elbúcsúzna az ember Mdinától: Casa Inganez, a város legősibb ismert arisztokrata családjának háza, és a Vilhena Palace, ma a National Museum of Natural History (Természettudományi Múzeum).” Már csak ezért is érdemes elzarándokolni Máltába. Nagyon elkalandoztam. Ha már bűnbe estem, visszatérek Máltára.

Nagyon érdekes építészeti-művészeti-városrendezési emlékekkel ismerkedtem meg, és rendkívüli néppel. Volt ismerős, aki nem tudta megemésztetni, hogy nem páncélba öltözött, utcát-teret sikáló néppel találkozott (nem velem, máskor), hanem erős arab beütéssel megáldott etnikummal, akik – talán ennél fogva is – lezserebbek az átlag-európainál, szabadabb

gondolkodásúak, segítőkészek, barátságosak és (ellenpont?) üzleti ügyekben, így velem is kőkemények. Piszok jó a konyhájuk, egy-két meghívásban is részesültem, magam is beültem esténként étterembe, volt, hogy utcai gyorsétkezdében ettem, nem emlékszem jobb sorozatra, ha egész, hosszú életemet végiggondolom, akkor se. Kis sziget tengerben, a tenger kincsiből varázslatos ételeket sütnék-főznek!

Úgy döntöttem, lezárom a templom-sorozatom, mégpedig egyetlen spanyol katedrális bemutatásával. Miért is spanyol templomra esett a választásom? Mert harsonaként muzsikálja el, milyen kincsesházra (is) ölték a keresztény spanyol uralkodók (a [reconquista](#) után) az Újvilág őslakos indiánjaitól – azok ellen genocídiumot elkövetve – elrabolt aranyat. Tették mindezt azután, hogy az arab mórok gazdag mezőgazdaságát tönkretették és kegyetlen módszerekkel elűldözték a kultúra ápolóiként ismert zsidó lakosságot. Nagyjából tiszta keresztény országot teremtettek maguk köré.

Így írtam róla:

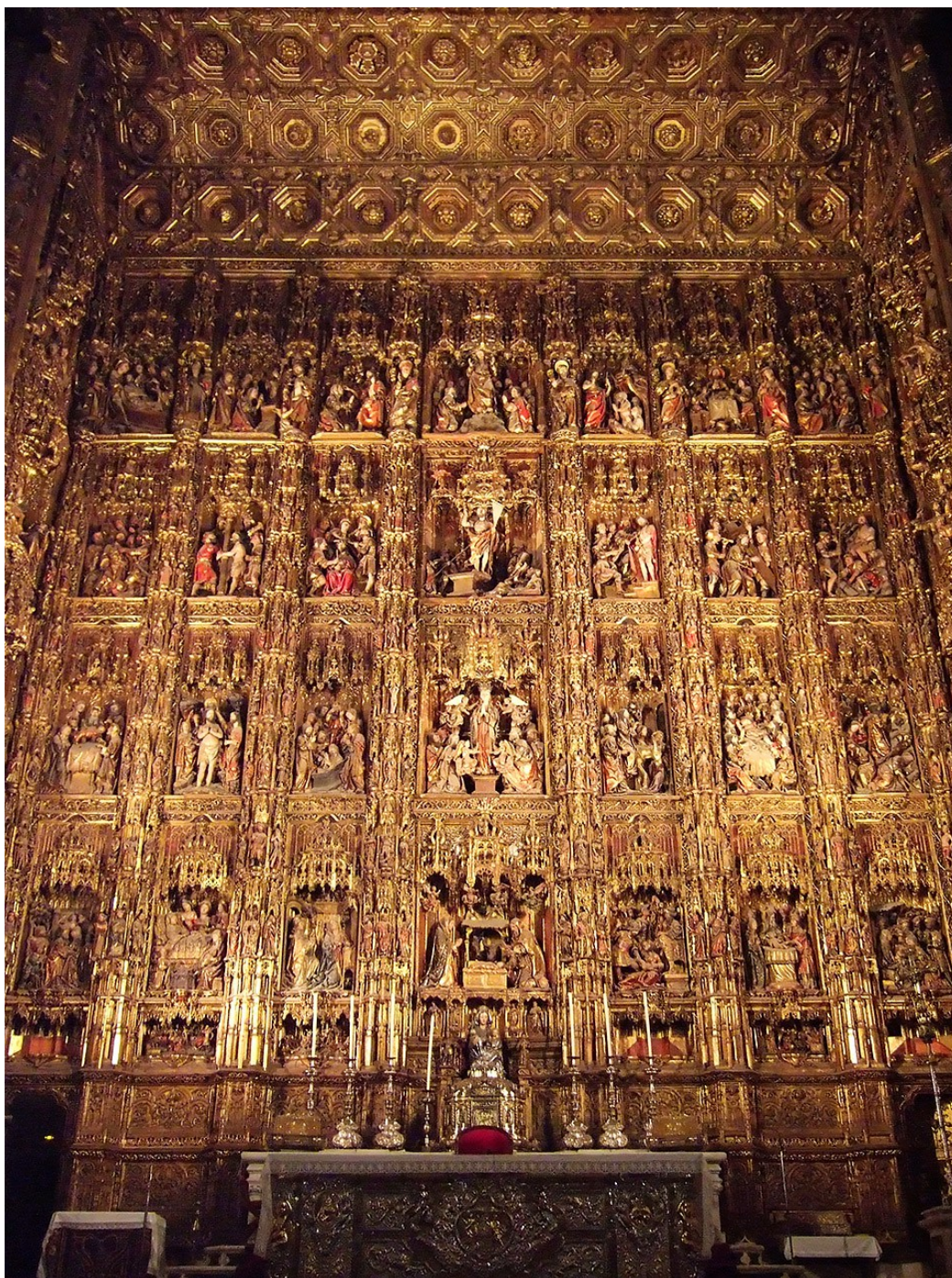
„A [sevillai katedrális](#) a keresztény építészet egyik csúcsa. Amikor a helyén állt mecset lerombolásáról és a katedrális építéséről döntöttek, a döntés valahogy úgy szólt, hogy építsünk olyan hatalmasat, hogy aki megnézi, higgye azt, hogy megőrültünk. Ez a reneszánsz elemekkel megtűzdelt gótikus katedrális tényleg olyan kívül-belül, hogy nem hisz az ember a szemének. Nagyságát tekintve a harmadik legnagyobb a római Szent Péter és a londoni Szent Pál bazilika mögött. Gótikus emelkedettsége miatt azonban bennem, aki az első kettőt is láttam, nagyobb vagy talán inkább azt mondanám fenségesebb (gazdagabb?) építmény érzetét keltette. Belül is csak szédeleg az ember, mert a nemes kövek, bronz, ezüst és arany mennyisége és fénye már szinte zavaró, amellet, hogy a karcsú oszlopok látványa is lenyűgöző (hogy bírhatják a terhet?). Egyetlen példa, többször visszamentem csodálni: az egyik kápolna flamand oltártáblája 50 m magas (a legmagasabb Spanyolországban, 15-16 emelet magassága!) és sárga arany sugárzása betölti a környező teret.”

A főoltárnak mondott alkotás fotóját nyújtom, sejtelmem sincs, ez képezte-e akkor a csodálatom tárgyát. Csoda, akár más is, mint amiről írtam.

Megpróbálom kideríteni, hány tonna aranyat nyomnak a templom berendezési tárgyai. Itt is van az Internet felelete a kérdésemre:

„88 000 font. A csillogó arany 44 jelenetet és 200 alakot takar a 20 méter (66 láb) magas és 18 méter (59 láb) széles oltáron. Mennyi arany van a sevillai székesegyházban? Senki sem tudja pontosan, de egy referencia becslése szerint több mint 40 000 kg (88 000 font) szilárd arany.”

Azaz 40 tonna. Ezután ismét meg kell kérdőjeleznem a Szent-Péter bazilikára vonatkozó adatokat, messze alulmúlják ezt. Ki igazodik el a harácsokon? És mindez csak tapogatódzás, hiszen aranyra kérdez rá az ember, pedig „építőanyagként” inkább használtak ezüstöt (szól egy megjegyzés).

A sevillai katedrális főoltára [szerző: Shawn Lipowski ([Shawnlipowski](#))]

Csak Spanyolországban két világcsoda-templomot hagytunk ki, mert kincsek után kutattunk. Lehet, hogy egyszer még (ha élek) beszélgetünk a templomok művészi értékeiről, és akkor az elsők között fog szerepelni Gaudí fantázia-szülötte, a Sagrada Familia, és két kultúra ötvözete, a córdobai mecset, az Alhama, közepén a katolikus katedrálissal, ami több szempontból is egyetlen és megismételhetetlen a világon. Az eredetüket Damaszkuszig visszavezető mór (arab) uralkodók, mondák szerint az ottani mecsetek után sóvárogva építették. És most van az a pillanat, amikor kegyetlenül felsorolok neveket és néhány sokatmondó adatot: Az építkezést 780-ban kezdték a Szent Vince nevű vizigót templom szerkezetét felhasználva. Ez a világ valaha is ismert legnagyobb mecsetje, alapterülete 23400 m², közel 500 oszlopból és az azokra épített boltívekből áll. Építtetői: I. Abderramán, II. Abderramán, II. Alhaken és

Almanzor. 987-ben készült el. Sokak szerint a világ egyik legszebb templom-enteriőrje. Meglepő módon a Mihrab (a mecset kötelezően Mekka felé néző része) nem arra néz. Nem ismerem az okát. Lennie kell, mert a mórok magasszintű csillagászati ismeretekkel rendelkeztek. Nna, el is kezdtem ezt a mesém, de meg is szakítom, mert olyan terjedelemig érkeztem, ami már könyv-értékű. Meg is kérem Lónyai barátom, csináljuk meg az első kötetet. Mert az előjegyzett témák, meg a még le nem jegyzett, a koponyámban fel-felvillanó gondolataim meg fogják szülni a második kötetet.

Ember tervez, sőt dönt, de a valóság nem enged, mert még legalább két templommal foglalkoznom kell: az egyik, mert ebbe a sorba tartozik, a kincsek kincseit halmozók sorába, a másik pedig a zsidóság szenthelye, nem mehetek el mellette anélkül, hogy meg ne sérteném a zsidóságot.

Az első az orosz pravoszláv egyház egyik kiemelkedő alkotása, a szentpétervári [Izsák székes-egyház](#). Szinte szédülten ámuldoztam a világ harmadik legnagyobb keresztény templomának tartott varázslatban. Viaskodnak az óriások! Megemészthetetlen az épület által elnyelt kincsek tömege: „Még felsorolni is képtelenség mennyi csodát zsúfoltak ide: 400 kg arany, 1000 tonna bronz, irdatlan mennyiségű lazurit, malachit, 43 különböző ásvány, hogy csak a „leg”-eket említsük. A katedrális egyébként a Romanov dinasztia panteonja: 32 cár síremlékét őrzi.” Az építkezés során életét vesztett építőmunkások száma szinte hihetetlen, önmagában és arányait tekintve is. Mocsaras területen tán több tízezer cölöpöt vertek a talajba, ősi módszerekkel. Keresem a pontos számot, nem találok, pedig sokkoló volt hallani, és nagyon valószínű, hogy megírtam valahol. Itt az [orosz Wikipedia-lap](#) a székesegyházról.

Végül sikerrel jártam, megtaláltam a [triposo.com](#)-ban: Az épület 10 000 fatörzsön nyugszik, amelyeket nagyszámú munkás süllyesztett el a mocsaras partokon, amelyeken a székesegyház található. A kupolát a szórófestéshez hasonló technikával aranyozták; az alkalmazott oldat mérgező higanyt tartalmazott, amelynek permete hatvan munkás halálát okozta. Ismétlem: 60 emberét. Erre a templomra is vissza kell még térnem.

Végül meg kell emlékeznünk legalább egy zsinagógáról. Féltucatnyit vagy többet látogattam meg életem során, de furcsa módon alig maradt emlékem róluk. Pedig le is írtam valahol a belső elrendezést, például azt, hogy az adott zsinagógában a mai napig a nők a templomhajó bal oldalát, a férfiak a jobb oldalát foglalják el, írtam a szertartás elemeiről is. Most keresővel átfésültem két könyvemet is, a „Világok, népek, emberek” címűt és a „Vádirat a vallások és egyházak ellen”-t is, és nincs, nem hiszek a szememnek, de egyikben sincs szó zsinagógáról. Atyaisten! Nincs más hátra, leírom tömören a budapesti központi zsinagógát, illetve a többször ott töltött órák élményeit.

A [Dohány utcai zsinagóga](#) (vagy Nagy zsinagóga) Európa legnagyobbja, és valószínűleg legszebbje. Valóban káprázatosan szép alkotás! Miért is látogattam meg többször is a zsinagógát? Az első alkalom a megemlékezés, az áldozatok emléke előtti főhajítás, a muzeális emlék megtekintése volt. Hódolójává váltam. Meghallgattam kántorokat, akik bársonyos hangjukkal remek élvezetet nyújtanak. Párszor zsidó ünnepek alkalmával is részt vettem a műsoron. Mindig vigyáztam, hogy fedett fővel menjek, volt alkalom, amikor csak beugrottam, akkor kaptam kipát.

Megrázó a kiirtott áldozatok emlékműve, emlékezetes művészi alkotás. A névvel ellátott levélkék a szomorúfüzet imitáló fa ágain döbbenetes erővel hatnak a látogatóra. A német fasizmust közvetlenül, lihegve követtük kegyetlenségben, embertelenségben. Aki ezt egy pillanatra is másként látja, nincs helye az országban.

Nem érzékeltem semmi ortodoxiát a hívők, látogatók viselkedésében. Ott tanultam-e meg, vagy ismerős temetésén, nem tudom: kavicsot teszek minden zsidó emlékhelyre.

Dohány utcai zsinagóga, emlékhely (fotó: [Thaler Tamás](#))
